

1914

ТВОРЧЕСТВО

ТВОРЧОСЦ

ГЛАСНИК ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

Редакција

Д-гора ВАРГА
Ирина КОВАЧЕВИЧ
Мр Гелена МЕДЕШИ
Мр Јулиан РАМАЧ
Мр Јулиан ТАМАШ

Главни и одговорни редактор

Ирина КОВАЧЕВИЧ

Лектор

Мр Гелена МЕДЕШИ

Коректор

Гелена СКУВАН

Технички редактор

Емил ОТРУПЧАК

ПИТАЊА ЈАЗИКА

Гелена Медеси

ЗНУКАЈАЗИЧНА И МЕДЈАЗИЧНА ДИГЛОСИЈА
У РУСКЕЈ ЈАЗИЧНЕЈ ЗАЕДНИЦИ*

ЕДНОВОЧНИ вплив јазиком вельких народом на јазиком малочисленых народом або народносном котри ше находза у контакту — уж већей як два децениј у самим центре уваги фаховцом и науковцом социолингвистичнеј оријентациј.

Руска јазична заедница обладена зом шицкима интензивними друштвено-економским и културним премоњкама котри ше одвиваю у цалей југославјанскеј заедници, та з тим створени условия за вше ширши дияпазон контактом руского јазика зом сербскогорватским. Економски и културни живот у заедництве привел до масовного сербскогорватско-руского билингвизма, чию природни пошлјидки — интерференција и јазичне мишане з едного, и знукајазична и медјазична диглосија з другог боку.

При бешедних представњих руского јазика средњог генерацијного пасма зом етнично и јазично хомогених руралних средном досц завартого тилу — роби ше о познейше здобутеј двојазичности, док при припадњих рускеј народности зом хетерогених, и урбаних и руралних средном, двојазичност вчасна.

Слабше рухоми припадњики руского јазика у завартих руралних средном углавним задоволюю потреби у рамиком својог јазика, лепше су зачувани од асимилациј и дуго чуваю свой јазик. Медзитим, их јазик остава на уровню диялекта и неодвитујуци е за комуникацију на шицких уровнях друштвеног контактованя. Прето их зачување и розвој јазика треба третировац зом становишка превозиходзена чистог интересованя за фолклорни характеристики.

При бешедних представњих руского јазика котри на неконтроловани, природни способ постали двојазични у вчасним дзецинстве и школоване закончили на сербскогорватским јазиком, приходзи у познейшим периодзе до доминантнеј двојазичности, то ест до лепшог познаня сербскогорватского як руского јазика.

Емоционалне становишко ру бешедному јазиком ше ридко кеди премоњи на други јазик, цо би значело же јазик котри прилапени у вчасним дзецинстве ма векши шанси постац доминируюци як јазик котри прилапени у познейших рокох. Медзитим, частейше хасноване другог јазика у одредзених макро и микросредком условиях може привесц праве до його подзвигованя на ранг доминиуюцог јазика.

Нашо вижитоване спомнутог генерацијного пасма указало праве того друге: розширена двојазичност привелла до лепшог познаня другог, сербскогорватского јазика як јазика својеј националности, значи першого

Гласник виходзи раз у року. Редакција: Нови Сад, Булевар 23. октобра 31/VII. Рукописа ше не врацаю. Члени друштва за руски јазик и литературу доставаю гласник у вишаченој рочнеј членарини.

На основу думаня Покрајинского секретаријата за образование, науку и культуру число 413-448/75 од 7. јануара 1976. року, тот гласник спшлебодзени од осамознеј порциј на оброк роби.

Друкуе друкарнија „Руске слово“, Руски Керестур. Тираж 500 прикладњики.

язика, що потверджує же язык стредку значнейши од языка родичох и фамилий.

Бешедни представніки руского языка, котри билингвални постали под час воспитно-образовного процесу, значи на штучни и контроловани способ, оставаюци жиц у гомогеним руралним стредку, затримую доминацию руского языка.

Интерференция ше при тих бешедних представнікох затримує, углавним, на лексичним уровню, особлїво у обласци дружтвено-политичней терминологїї, док други пожички, кед их ест, резултат — у найвекшим числе случайох — помодних намаганьох.

При бешедних представнікох руского языка котри билингвални постали у познейшим периодзе и после основношколского, дальше школоваше закончили на сербскогорватским языку, оставаюци жиц у гетерогеним урбанним стредку, приходзи у познейшим периодзе до субтрактивней двоязичности, то ест до поступного заменьованя руского языка зоз сербскогорватским. Тота двоязичносц асоцирована з ефектом равноваги (баланс-ефектом або семилінгвалізмом), односно, недостаточним познаньом ані едного языка.

За тоту категорию випитованих характеристични, углавним, нїзиши ступень образования, що значи же не мали досц часу и образовного унапряменья у достаточней мири научид або з часом забуц (окрем такволааного „кухнєвого языка“) мацерински язык, а при тим не звладали у подполносци ані сербскогорватски язык¹. Ту вещей не мож, поправдзе, бешедовац о двоязичности. У скандинавскей лингвистики науковци за тоту категорию сковали нови термин: „полуязичносц“, односно „двойніста полуязичносц“². Таки особи, у ствари, ані не маю мацерински язык, бо мацерински язык то гевтог котри ше позна подполно и котри ше хаснує без усилвеносци.³

Велька мобилносц тих бешедних представнікох и їх включованє интензивне до дружтвених и индустрийних цєкох (попри моцного впливу средствох мас-медийох), значи, приводзи до интензивного хаснованя векшинского языка, як єдиного средства спорозумїваня звонка фамилийного круга, що отвера драгу гу налуцованю мацеринского языка и, у концевей консеквенци, гу траценю идентитета етнічней припадносци.

Тот корпус випитованих⁴ би требал буц предмет єдней обяжнейшей студий. Ту винешсна, розуми ше, лем глобална констатация, без аналитичного обробку податкох и виказованя квалитативних и квантитативних указательох. Вшеїяк же потребни детальнейши випитованя чий би циль бул з квантитативними указателями корелаций медзи ступньом образования вообщє, а на мацеринским языку окреме, и фреквенцию хаснованя мацеринского языка и языка дружтвеного стредку, описац стан и окончиц квалитативну анализу язичней продукций на институционалним и индивидуалним уровню, та випитац корелацию медзи квалитативними указателями язичней продукций и хаснованьом языка.

Забуване мацеринского языка представя, у ствари, обрацену копию процесу ученя странского языка (або аж и языка дружтвеного стредку). Забува ше, насампредз, пасивну часц словнїка, а активна преходзи до пасивней; виречєне постава єдноставнейше; охудобнїє ше виражованє у розгварки о темох звонка каждодньового живота, док, з другого боку, интерферентни зявєня на лексичним и синтаксичним уровню, та аж и на мор-

фологийним, поставаю прирвичачєни. Фонологийни состав, медзитим, остава найпостоянши.

Генетична зродносц сербскогорватского и руского языка ше, вшеїяк, находзи у позитивней корелаций з високим ступньом интерференций котра ше, з розличними формами адаптаций, окончує на шциких язичних уровньох, од фонетичного, морфологийного, семантичного и синтаксичного, по калки и чисту субституцию цалих фразох.

У формалних ситуацийох, дєе присуство институционального фактора евидентнейше, а особлїво у писаним языку котри прецрпел лекторски интервенций найрозличнейших файтох, вплив сербскогорватского языка звездони, углавним, на язичне пожичованє, як резултат предпоставленей векшей виразней моци пожиченого слова, док неформални ситуаций — „уходни дзвери“ мишаню або аж и заменьованю языка.

Язык бешедних представнікох руского языка у неформалних ситуацийох ше, значи, як гвари др Юлиян Тамаш,⁵ нашол у функциї патоа, то ест язичней норми „котру ше не хаснує за литературни, та ані за урядово потреби, котра огранїчена на неформални ситуаций, до чого не привєдли, нїяким концом, институционални забрани; напроцив, але недостаток чувства важнейшей потреби за даяку другу функцию тей бешеди.

З другого боку, стандартни руски язык ше — у борби против вше векшей сербскокroatизаций руского языка — „у процесу язичного планованя у рамкох практичней лингвистики свидомо, систематично и дошлїдно приближує гу украинскому стандартному языку“⁶ (скорей би було: гу мишанїни украинского, польского, російского и словацкого языка), що твори єдну типову диглосиялну ситуацию з опозитними полами (вариететами): асимілована бешєда (котру би ше могло тримац за диалект сербскогорватского языка) и мертви литературни язык на котрим, практично, нїхто не бешєдує (але пише!).

Члєни стреднього и младшого генераційного пасма рускей язичней заєднїци не лем же здобули звик без чєжкосцох примац и продуковац информаций и на сербскогорватским языку (такповєсц, ані не обачую прєменку кода), але, аж, у дєшєдних комунікаційних сферах, комунікация на сербскогорватским языку за нїх приступнейша як на руским языку.

То ше, у першим шорє, одноши на сферу административно-правного контактованя, та и на сфєри узкофахових и наукових порученьох и вообщє на сфєри у котрих бешєдни представніки руского языка примарни информаций доставаю углавним на сербскогорватским языку. У їх язичней свідомосци за тоти сфєри фиксовани першенствєно сербскогорватски язык, а применєванє руского языка за тоти комунікаційни потреби найчастєйше значи даяку файту прєкладаня зоз сербскогорватского языка и прави комунікаційни заваданя векшого або меншого ступня. Значи, твори ше окремна файта диглосий⁷ (за розлику од кус скорєй спомнутєй на релаций: асимілована бешєда / мертви литературни язык) спричинєна, з єдного боку зоз звонкаязичним контекстом (бо, за означованє специфичносцох югославянскей дружтвено-политичней системи у руским языку нет одвитууюци язични средства; значи, муши ше их творити на штучни способ, або, як найчастєйше зна буц у найширшей праки, прєбера ше их зоз сербскогорватского языка, з одредзєними морфофонологийними адаптациями, або ше, заш, комунікация окончує на сербскогорватским языку), а, з другого боку, з недостаточну компетенцию комунікаций на руским языку о одре-

лених специфічних темах (роби ще о недостаточним пошваню функціональних стилех сучасного руского язика, односно узкофаховей терминології).

Значи, условно наволапа диглосія ситуаційного типу⁸ зявює ще при бешедних представніках рускей народносци стреднього генераційного пашма зоз урбанех гетерогених стредкох и на релациї двох язикох: сербокогорватского и руского, при чим одлучуюцу улогу ма, окрем ступня двоязичносци собешеднікох, и тема розгварки.

За сербокогорватски язик, у ситуації кед обидвоме собешедніки рускей народносци, Руснаци ше опредзелюю кед у питаню теми з узкофахових обласцох, понеже на тим языку здобули образование и зоз нїм ше служба при окончованю своїх роботних задаткох, цо значи же социологієйни условия иснованя руского язика и екстралингвистични контекст у велїм одредзуду одношене бешедних представнікох руского язика ку сербокогорватскому.

Дистрибуція хаснованя мацеринского язика и язика дружтвенного стредку, значи, розгранічена и провадзи нормалне розподельоване хаснованя у случайох двоязичносци у котрих еден язик ма дружтвене пресцигнуце, або у одвитующих случайох диглосії.

*Тота робота читана на рочней скарцки Дружтва за руски язик и литературу, котра опримана у фебруаре того року.

¹У вязи з тоту проблематику ше надрилоє едно барз едноставне, але источасно барз важне питанє: прецо даєдни людзе науча други язик швидко и легко, а другим ше того не удаєа, гоч им дали исти можлівосци? Розлики у способносцох за ученє язика того не могу у подполносци поясніц, бо кажде муши має одредзену базичну способносц за ученє язика, понеже ше му удало научіц перши язик. Двоязичносц виразно варіябилни феномен и спада до гевтих сегментох стварносци у котрих не легко обачиц законїтосци и на основі поєдичних виглядованьох окончиц сигурни пообцованя. Неоправдани генерализації можліви и прето же ше при виглядованю ефектох двоязичносци часто руца од дзепоедних барз широких експлицитно або, частейше, лєм имплицитно присутних предпоставкох котри у тей формі барз чежко перевіриц. У преучованю процеса прилапкованя другого язика обачене же успех, попри способносци, у велїм завиши од мотивованосци за ученє. Особи котри маю такволану интегративну мотивацію, посцигую лашни успех од гевтих зоз такволану инструменталну мотивацію. Интегративна мотивація знача вельо вецей од здобуваня вокабулара и бешедних навикнуцох нового язика: вона значи и порихтаносц же би ше прилапело и нови форми справованя и обичаї членох другой язичней групи. З другима словами, муши ше премосциц не лєм лингвистичну, але и гевто цо би ше могло наволац — культурну барьеру. Значи, не досц думац же: важне же зме ше розумели, а як даєцо поведзене — не важне.

²Љ. Рајић, Социолінгвистички аспекти двојезичности Југословена на раду у Шведској и Норвешкој, превжате зоз: И. Клајн, Језик око нас, Новијат, Београд, 1980, бок 339.

³У литератури, як и у дружтвеной пракси, ище вше нет единствена становишце о тим цо то, у ствари, мацерински язик. За едних то перше научене и основне средство комуникації, за других то язик з котрим бешедни представнік у одредзеним периодзе својого живота влада лепше як зоз своїм (такволани доминиуюцим) язиком. Велі представніки того або гевтого народу або народносци предлужую, по традиції, приписовац себе тот язик як мацерински, а од самого народзєна не знаю язик свој националносци, але хасную други язик. Як мацерински язик би, значи, требало тримац гевтого язика з котрим бешедни представнік влада лепше як зоз другим и на котрим може не лєм шлєбодно комуниковац у вербалних интеракціях, але на котрим ше одвива його думковий процес.

⁴Стредне генераційне пасмо у урбанех, язично и етнічно гетерогених стредкох, котре двоязичне постало у вчасним периодзе або при котрим процес оформованя одного або другого мацеринского язика цекол паралелно або при котрим пришло до премени мацеринского язика, а котре школоване закончело на сербокогорватским языку.

⁵Јулијан Тамаш, Русинска книжевност, Матица српска, Нови Сад, 1984, бок 13.

⁶Нав. діло, бок 14.

⁷„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

⁸„(Шлїдзаци Фришманову дефиницію котра ше од Фергусоновей „монолингвалней“ дефиниції того поняца видвоєє праве по визначованю основного критерия розликованя — индивидуального характера билингвизма, спрам общедружтвеной природи диглосії)

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

„Диглосія то релативно стабилна язична ситуація у котрей, попри основних диалектох язика, ест и еден суцно розлични, по високи ступень кодификовани (граматично, часто зложени) неодредзени варіетет, преносник обсяжного и почитованого корпусу писаней литератури, зоз скорейших часох або, заш, зоз дакей другой язичней заєднїци, котри ше углавним учи през формалне образование, а хаснує ше го з верхей часци за потреби писаного слова и формалного бешедного стилю, але го ані еден сектор заєднїци не хаснує за звичайну конверзацію.“ Ч. Фергусон, превжате зоз: Д. Танасковић, Арапски језик у савременом Тунису, Београд, 1982, бок 22.

ТВОРЕНЕ СЛОВОХ У ДІЛОХ ГАВРИЛА КОСТЕЛЬНИКА, ФУНДАМЕНТАЛНИХ ЗА ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ

1. Творене словох окреме важне за кажди язык. Цо воно вигледанше, вецей ше збогацуе лексични фонд того языка и вон постава моцнейши сам у себе. А же бизме могли описац систему твореня словох у одним языку, треба преанализовац його потерашні витвореня.¹

2. Нови нам слова нужни у бешеди, а ище вецей при писању. Вельо раз кажди з нас почувствовал же му хибѣ даедно слово и подумал, лебо ше з даким посовитовал: як би ше то поведло по руски?

2.1. З таким питаньом стретнул ше и седемнацрочни Костельник кед 1903. року писал свой идилски венец „З мойого валала”.² О тим сам автор написал: „У каждим языку за писми ше ище муша виводзиц слова, а поготово я мушел, дзе ми их нье доставало. Так на пр. од **орац** ест **орач**, па по тому од **шац** **шач**, исто так од **овци** **овчар**, **гучац** **гук** и т. д.”³

3. Значи же ше Гаврил Костельник озбыльно стретнул з твореньом словох у своєї мацеринскей бешеди уж у першей своєї работи, у першым своїм практичним стретнуцу з руским словом як **п и с а н и м** словом и же ше гу новим словом рушал хаснуюци аналогию.

4. 1919. року кед пише „Граматику бачваньско-рускей бешеди”, Г. Костельник не забува на творене словох и на його важносц за руского писателя.

5. З „Идилским венцом” стретла сом ше першираз 1965. р. кед сом як студентка 3. року кroatистики на Филозофским факултету у Загребе робела реферат о Костельниковей поезиц за Першу складку студентох Руснацох и Украйноцох, хтора була на Змаевцу.⁴ „Граматику бачваньско-рускей бешеди” упознала сом глібше вельо, вельо познейше, аж 1980. р., кед сом робела реферат *Rusinski jezik u štokavskom okruženju* за наукови сход „Štokavsko narječje”.⁵

5.1. Тераз ше гу ділом знова врацам, але лем як гу материалу з твореня словох, практичному и теоретичному.

6. Обидва діла Г. Костельник написал звонка руского штрעדку: перше (идилски венец) у Загребе, а друге (граматику) у Львовѣ. По шицких других, и то важнейших прикметох, вони ше оущне розликую:

- а) написани су у розличних авторових рокох
- б) иду до розличних фахових категорийох
- в) побуди и наменки им иншаки.

6.1. „Идилски венец” Костельник написал як школяр 6. класи гимназии, у своїм осемнастим року. Написани є у римованих стихох, а мал указ зац же мож писац, и то ище поезию, и на руским бешедним языку (цоцековим, як ше авторы видрижньовали⁶). Наменени бул за читане, слухане и уживане у власним языку. З нїм вдерени фундамент рускей литератури и, цо ше познейше указало, зародок руского литературного языка.

6.2. „Граматику” Костельник написал як узрети человек и науковец, у своїм трицещтвартим року. То нормативне діло, хторе мало поучиц у писању и бешедованю по руски. У нїм руски бешедни язык нормовани и достава статус **п р а в о г о л и т е р а т у р н о г о я з и к а**.

6.3. Шицко едно чия була идея о граматики: вона може буц Костельникова, Биндасова лебо Михала Мудрого, хтори о ней писал Костельникови,⁷ але **в и т в о р е л ю** Костельник.

7. Шицки хтори ище од 1904. р. читали „Идилски венец” мушели ше чувствовац язично збогацени. Нешка бизме мали буц и свидоми того богатства, бо уж на словотворчим материалу з той нашей першей книжки мож преучиц добру часц руского твореня словох. Од словотворчих способох там заступени: суфиксни, префиксни, префиксно-суфиксни и зложено-суфиксни способ, а медзи витворенями найвецей ест меновніки, придавніки (останьме у рамкахох Костельниковей терминологий), а **найменей** присловніки.

8. Розпатрїме тот материал по системи словотворчого моделу, а то значи у пари **основне слово — витворене**. Вименени основи видвоїме.

9. МЕНОВНІКИ

Медзи меновніками найчисленши деминутиви (ест их у шицких трох родох), вец часовніцки меновніки, док други меновніки, наприклад абстрактни и гевти хтори означую особи и предмети, лем даскельо.

9.1. У деминутивох хлопского роду мож видзелиц суфикси:

— **ик**: витор — витрик, конь — конїк, криж — крижик, погар — погарик, хлеб — хлебик

з йотовану основу: сокол — соколїк

— **ок**: ангел — ангелик, брат — браток, глас — гласок, квит — квиток, конар — конарок

з палатализовану основу: мешац — мешачок, рок рочок

Вименену основу маме и у: глас — гласок, орех — орещок.

— **чок**: пламень — пламенчок.⁸

9.2. У деминутивох женского роду мож видзелиц суфикси:

— **ка**: глава — главка, громада — громадка, драбина — драбинка, мама — мамка, сланіна — сланінка, хижа — хижка, хмара — хмарка
з палаталізовану основу: зорніца — зорнічка, пантліка — пантлічка, рика — ричка

з депалаталізовану основу: посцель — посцелка;
— **ичка**: торба — торбичка, шестра — шестричка

з йотовану основу: деска — дешичка;
— **очка**: гвізда — гвіздочка, заря — зарйочка, кромка — кромкочка, лампа — лампочка, мама — мамочка

з покрацену основу: миска — мисочка, нітка — ніточка, шпіванка — шпіваночка.

9.3. У деминутивох штреднього роду мож видзеліц суфיקси:

— **ко**: вино — винко, жито — житко, злато — златко

з палаталізовану основу: око — очко

з прешірену основу: заріно — зарночко;

— **атко**: дзівче — дзівчатко;

— **ечко** / — **очко**: лем з покрацену основу: служко — слунечко, дзецко — дзецочко.

9.4. У деминутивох плуралия тантум мож видзеліц суфיקси:

— **ка**: лем з прешірену основу: яшля — яшелька;

— **очка**: пища — пищочка;

— **очки**: лем з покрацену основу: санки — саночки.

9.5. Часовнічки меновнік мож подзеліц до двох груп:

а) мотивовани з придавніками на **—и**:

лупани — лупане, окруцани — окруцане, жадани — жадане, вибавсви — вибавлене⁹, шпівани — шпіване, жичени — жичене, черпани — черпане

б) мотивовани з инфинитивну основу:

змеркац — змеркане, гурчац — гурчане, квітац¹⁰ — квітане, квочкац — квочкане, летац — летане, санкац — санкане, фуркац — фуркане, черчац — черчане, шелтац — шелтане, шмеяц ше — шмеяне.

У першей групі маме суфיקс **—е** а у другой суфיקс **—не**. Єст и даскельо часовнічки меновніки зоз суфикоом **—Ø**: пошмиховац ше — пошмих, червенц ше — червень и, з прешірену основу: звисковац — звисок.

9.6. Єст и даскельо абстрактни меновніки на **—осц** и **—ство** мотивовани з применовніком: невини — невиносц, побожни — побожносц, понїзни — понїзносц, сладки — сладкосц, цихи — цихосц; богати — богатство, худобни — худобство. Винїмок меновнік газдовство, дзе основне слово часовнік газдовац.

9.7. Особи и предмети слабо заступени а даунментативни у „Идилским венцу“, до цалком розумліве пре його поетичносц, нет. За особи сом записала тоти меновніки: одкупиц — одкупитель, крава — кравар, шац — шач, а за предмети тоти: зуб — зубадло, калушта — калушнік, кошиц — кошачка.

10. Богати и фонд придавнікох. Найчисленши гевти мотивовани з часовніками: сущац — сущаци; розбовчац — розбовчани; заквизиц — заквизени, залїпиц — залїпени, облечиц — облечени, потлачиц — потлачени, опораїц — опораєни, утрудзиц — утрудзени. З ніх можеме видзеліц суфיקси **—ци**, **—ни**, **—ени**.

10.1. Єст и група придавнікох виведзених з меновнікох, а з тима суфיקсами: **—ов**: родзина — родзинов, сушеда — сушедов; **—ски**: ангел — ангелски; **—овски**: оцєц — оцовски; **—ні**: яр — ярні; **—ати**: клас — класати, кридло — кридлати; **—ови**: церень — церньови, шніг — шнігови; **—ви**: хижа — хижни, а од придавнікох з тима суфיקсами: **—ки**: млади — младки; **—касти**: червени — червенкасти; **—иньски**: стари — стариньски.

10.2. У префиксних придавнікох мож видзеліц префикси **пре—**: били — пребули, бистри — пребистри, вельки — превельки, златни — пре-златни, давни — предавни, слаби — преслаби, сладки — пресладки, червени — пречервени; **не—**: вяти — невяти, мирни — немирни; предвични; **пред—**: вични — предвични.

10.3. Єдини зложени слова у „Идилским венцу“ то придавніки: бесноноги, билостриберни, милорадосни, сприблелістки.

11. ЧАСОВНІКИ

Медзи часовніками, хтори найчисленши витворєня у „Идилским венцу“, найвецей єст повторююци часовніки. Вони авторови служели як стилістичне средство за описоване валалского живота у хторим каждая хвилька даяка робота лебо даяка подїя.

11.1. Повторююци часовніки то суфיקсни часовніки, а твори ше их у-главним з докончених часовнікох:

вишлїзкац — вишлїковац, вишулькац — вишульковац, забовчац — забовчовац, зношиц — зношовац, наздравиц — наздравйовац, наполиїц — наполяновац, позбегац ше — позбеговац ше, походзиц — походзковац, пребегнуц — пребеговац, прелївац ше — прелїво-вац ше, отлачиц — отлачовац, розгалїц — розгальовац, сцадзиц — сцадзовац.

11.2. И префиксних часовнікох єст вельо, а витворєни су з тима пре-фиксами:

ви—: пущиц — випущиц, ткац — виткац

з/с—: мальовац — змальовац, ходзиц — сходзиц ше

за—: жадац — зажадац, дуркац — задуркац, шпївац — зашпївац, желєніц ше — зажелєніц ше, джобнуц — заджобнуц

на—: квициц — наквициц, шмеяц ше — нашмеяц ше, джубац — наджубац ше, жиц — важиц ше
о: шлепнуц — ошлепнуц
од—: лециц — одлециц, дзвоніц — оддзвоніц, купиц — одкупиц
по—: звожиц — позвожиц, вибеговац — повибеговац, викуковац — повикуковац

пре—: патриц — препатриц, славиц — преславиц

роз—: шириц — розшириц, дуц — роздуц..

11.3. У даскеліх часовнікох основне слово меновнік:

пророк — пророковац, рої — роїц ше, роїта — роїтовац, санки — санкац ше,

а у часовніку **червейіц ше** основне слово припаднік **червени**.

12. ПРИСЛОВНІКИ

У „Идилским венцу” приловніки ридши. Мож обачиц суфиксни приловніки: помали — помалючки, гарлати — гарлато, пицаци — пицацо и префиксни: шумне — прешуне.

13. Творенє словох достало своєю место и у „Граматики бачвансько-рускей бешеди”. Найскорей же потреба за новима словами почувствована на власним хрибце допомогла же би Костельник постал свидоми його велькей важносци за руского человека, а окреме за руского писателя, и подпомогла же би ше на нього не забуло при писаню першей рускей граматики.

13.1. Кельо творенє словох присутне у Костельниковей думки указує и його предистория у Толкованю у „Идилским венцу”, а и у писме В. Гнапокови од 15. 6. 1904. р., у хторим брані деминутив дзедочко.¹⁴ А стретаме го и после писаня граматики, напр. у писме Дю. Биндасови од 6. 5. 1921. р., у хторим крашне розлучує суфикс **—ови** (озда **—ов!**) од суфикса **—ски** у придавнікох.¹²

14. У Костельниковей „Граматики” творенє словох, ведно зоз значенєм слова, забера часц друту, такой после фонетики.¹³

Композиційно є добре задумане. Состої ше з тих чистох 1. Слова **первесни** а слова **выведзени**, 2. **Як ше творя нови вирази**, 3. **О кореню словох**, 4. **О наросткох**, хтора ше часц дзелі на I. (без назви, але ма значене приступного слова до идуцей часци), II. **Наростки при меновнікох** з подчасцу **Цо означую необични наростки и яки тоти наростки у нашим язiku?**, III. **Наростки при придавнікох**, IV. **Наростки при присловнікох**, 5. **О приставкох** и 6. **Зложени слова**. Шицкого 12 боки, од § 66. по § 99.

14.1. Часц **Цудзи слова** не уходи до твореня словох але до лексичного фонду, гоч ю автор означел з числом 7. та о ней не будземе бешедовац.

14.2. На тих дванац бокох Костельник потолковац, у першим шоре, основни термини з твореня словох: первиони и виведзени слова, наросток, приставку, корень и зложене слово и, як зме уж могли видзиц з насловох теї часци, обробел творенє трох файтох словох: меновнікох, придавнікох и присловнікох, док творенє часовнікох лем наывене:

„О наросткох при часовнікох будземе гуториц на иньшим месце.” (§ 94)

„Преставки могу мац меновніки, придавніки, присловніки, дзекотри заменовніки, але найчастейше маю їх часовніки.” (§ 95, з даскеліма прикладами у истим § и у § 96.)

15. Дакус вецей о твореню часовнікох дознаваме у морфології:

„Кажди часовнік легко мож преробиц з недоконченого на докончени и проциво. А роби ше то през додаване (чито одобрене) приставки як (н. пр. читац — пречитац), або през додање (чито одобрене) вклади (н. пр. шедзиц — шед-ну-ц), або през презвук (н. пр. скожиц — скакац)”. (§ 215)

„З непреходних часовнікох часто мож зробиц преходни през додање даякей приставки, як н. пр. **о-, ви-, пре-**. Н. пр. **исц** (непрех.) — **прейсц** (преход.), **лециц** — **прелециц**, **исц** — **обисц**.”¹⁴ (§ 218)

Лепше би було да тота часц вошла до твореня словох, а у одменки словох, як Костельник вола морфологию, могло ше указац на нього. На таки способ творенє словох, як часц граматики, було подполнейше.

16. Костельниково дефиниції терминох з твореня словох, власни лебо превжати,¹⁵ ясни и розумліви. Наприклад:

„Первесни як уж саме слово значи, то таки вираз (слова), хтори не походза од даяких других виразох, але баш вони становя жридо за други вирази”.

„А виведзени вирази то таки, хтори постали од иньших виразох, як зос своєю жридо.” (§ 67)

„... основни звуки у слове волаю ше **корень** слова.¹⁶ Додатки гу кореню од задку волаю ше **наростки**.¹⁷ А додатки гу кореню од предку волаю ше **приставки**.¹⁷

„Як видзимо нови наростки и приставки меняю значене виразу, а **корень** затримує первесне своєю значене.” (§ 69)

„Зложене є слово аж теди, кед ше склада зос двох розличних **коренюх**.” (§ 97)

17. Чкода же текст теї Костельниковей граматицней часци обтерховани з недоробеносцу, зоз хторей вец виходза и дзепоедни двозначносци. Наприклад:

Вираз достал значене 'слово' (опать § 67), а уж у §§ 68. и 69. стоїце пред возбуждуюцу дилему чи **вираз** и далей 'слово', а би ше наисце дума на 'вираз слова', цо би и нешка ище як модерно зазвучало.

Так и з наростком хтори нараз достава придавнік **обични** и **необични**:

„Меновніки хтори означую даяку ствар неовисно од других, або не маю ніяки наросток, або лем родови, Н. пр. дуб, зуб, стол, вол, страх, шпиня, крава, мецо, каче. Прето наростки **-а, -о, -е** воламе обични норостки.”

„А тоти меновніки, хтори означую даяку ствар **овисно** од другой ствари, маю далки **необични** наросток. Н. пр. швин-сцина (месо од швини) Коцур-чань (тот, хтори походзи з Коцура), баб-очочка (барз мала, або мила баба). Таки наростки воламе **необични**.” (§ 75)

17.1. Слово ту о роздвойованю морфологийного и творчого законченя (там дзе нет ніяки наросток, нешка бешедуєме о наростку лебо суфиксу — ∅), але то Костельник не наглашел.

18. Неускладзеносць термінаў ма быў пошлідок швидкага пісання і слабага або ніякага рэцензавання. Канечна, хто ў нас тэды, 1919 — 1923. р., і могаў быць развіццём Костельніковага жа бы абачел такі хібы.

18.1. А шпічка тота работа кола граматыкі была, акрем тота, подрэзана творенню рускіх-граматычных, та і словотворчых термінаў.

19. Терміны з Костельніковай граматыкі запісывал і класіфікаваў па катэгорыях А. Д. Дулічэнко.¹⁸ При тей работі зрабел і дааскелько корэкціі. Так виведзены і зложены **применовники**, хтормі Костельнік ма у адмёнкі словаў под **применовниками** (§ 308. и 309), терміны з творення словаў и Дулічэнко их там и уключел. Так зрабел и з назву **полни корень**.

19.1. Мож зрабіць и дальши корэкціі. Так би дзепоедні терміны хтормі Дулічэнко заармавал у творенню словаў требаў быць на другім месце. Медзі такіма, напрыклад, **закончене слова, обични наросток и родови наросток** хтормі би требаў быць у морфалогіі. **Початок слова** тиж не словотворчї термін. Ту и пняк хтормі би, правда, могаў быць и словотворчї термін, але го автор граматыкі похасовавал як морфалогііні термін, та го требаў там и затримаць, а такі терміны, з двома значеняма, потолковаць у прыступнім слове.

20. Г. Костельнік постаў так не лем автор нашей першай граматыкі, але и автор першаго нашого творення словаў. И то у часце кед творене словаў, голем ту у нас, ище вше не мало свойо место у граматыках як окрема граматычна часць.

20.1. Написана тота часць кратко але згуснуто. Кажде слово випатра важне и потребне, а у каждым вичреченю лебо информация о творенню словаў вообще, лебо заключене о творенню словаў у рускім язїку. Роздумуюци о рускім язїку у шїрокіх рамїках свойога знаня, Г. Костельнік вельо тота **позаключовавал** и **позаписывал**.

Не робена тота часць граматыкі на заберанім матеріялу, але на прыкладох з власного словного фонду. При тим и можлівосци новых словаў випатраў вше шїрши:

„Навесць шпічки наростки, яки ше у нашим язїку ужїва, и пояшніц их значене, виматало би вельо писанїни. Па прето наведземе лем тото, не главне”, написав автор у часци **О наростках**. (§ 72).

21. У Костельніковай граматыкі можеме намсць и на гевто цо нешка воламе **словотворчї модел**. Хасновавал го кед сцел окреме подцагнуць цо ше од чого твори,¹⁹ але го не толковавал. Аж модерна наука о творенню словаў спознала його важносць за правільне похотїюване вїтвореня и його структури.

21.1. У практычнїм наводзенью прыкладох, хторих ест досць, пре нешкайши попатрунок на творене словаў подаедні би прыклады були иншак порозмесцанї. Так би **шаленство** (§ 80) не мало наросток **-енство** але лем **-ство** бо е виведзене з **придавніка шалени** (шален-и), лебо бизме у демїнүтїве **хлїпчик** моглї видзелїць лем наросток **-ик** а не **-чик** (§ 81) бо основа за вїтворене **хлїпц**.

22. У Костельніковай граматыкі, акрем тота, шїроко залачене творене **присловніках**, цо не мало авнї велї познейши, **младши граматыкі**. „Присловнік моц зрабіць од **каждо** **придавніка**: А робїме його так, же место обичного родовного наростку додаваме гу **придавнікови -о** або **е** (заправо Ё).” (§ 91)

„Але маме и **особити** наростки за **присловніки**.” (§ 92).

22.1. З тїх би наростках по нешкайших крїтерїях даедні одпадлї, напр. **-ди, -адзи, ак...**

22.2. До твореня **присловніках** уключены и способ твореня **словаў**, хтормі наводземе нешка, шїрше, **конверзия** лебо, узше, по **фактї слова** хторене так твори²⁰:

„А маме досць и таких **присловніках**, хтормі зробены од **меновніках** або **часовніках**...” (§ 93)

23. Кельо Костельнік буў філалогііно моцнї, лебо кельо могаў філалогііно надалеко роздумоваць вїдно и з тота же до твореня словаў уключел и ступньоване **придавніках**, цо би намсць требаў прилапїць бо **законченя -ши**: билши, дзекеди **-ейши**: **мелчейши** наростки, а **най-**: **найкрасшї** **приставка**.²¹ Цїкаве же у тей граматыкі, прето же у ней не хаснована **медзїнародна терминология**,²² место **позїтїва**, **компаратїва** и **суперлатїва** маме обична **фурма придавніка**, лебо **I ступењ**, **други ступењ**, **трєци ступењ**, та так и **робїць ступењ** и **ступньоване**.

23.1. За Костельнікова творене словаў акрем би требаў нагланїць тота: Автор обачел же **меньшу** або **векшю** меру власносци можеме **вїражїць** на розлїчнї (шїтури) **опособи** (§ 89). Три од тїх способох уходза до твореня словаў:

1. „... **меньшу** меру власносци мож **вїражїць през особїту**, **баш гу** тому одредзены, **наростки** (малки — малючки — малючочки)”,

2. „Але мож **меньшу** меру власносци **вїражїць и през особїти прїставка**. Н. пр. **мали — премали — замали**; **вельки — невельки**... Тиж так **през особїту прїставка**... мож **вїражїць** и **векшю** меру власносци. Н. пр. **вельки — превельки, завельки**...”

Трєци способ ступньоване.

24. Зложены слова у тей граматыкі подзелены **традїцїіно**: на слова зложены „у **меньшїм ступнїю**” (з **прїставка**) и слова зложены „у **векшїм ступнїю**” („з **двох** словаў, з хторїм (оєда хторїх!) **кажде** може буць **неовїсїте** од **друго**”), (§ 98). И праве тота „з **двох** словаў” знова **поблїжує** Костельнікову граматыку гу **сучасней граматыкі**.²³

25. Гоч по углядзе на хтору граматыку Г. Костельнік **писав** **своє** **часць** з твореня словаў, **заш** лем **його** **заслуга** же ше **одлучел** **унєсць** и **тоту** **часць** до **своєй** **граматыкі** и ище **створїць** **рускї** **терміны** и **за** **ей** **категорї**.

25.1. Терміналогііне пасмо з твореня словаў **облапї** **тотї** **терміны**: **слова первеснї**, **слова виведзены** (виведзены **придавнік**, виведзены **прїменовнік**, виведзены **вїрац**); **зложене слово**, **векшї** и **меньшї ступењ** (хїбї зложеносци, Е. Б.), **незложене слово**; **родзїна (словаў)**, **слова ше** **родза** **едно** **од**

другого; вираз, вивесц вираз, твориц вирази, Нови вираз, значене виразу, основне значене слова, подобне значене словох; наросток (необични наросток), приставка, корень, вкладка.

25.2. Ту бизме мали додац перши (I), други (II), и треци (III) ступень (придавникох) и ступньоване, ступньовац, а вец и термини зоз словотворчей семантики: робене, тирване, власносц, часовниково меновники, помешчане (мильше) значене, повежшане значене.

25.3. Звонка того оставаю описни значеня хтори ище теди не достали свою назву. Наприклад: предмет и человек хтори „або роби або ма того цо корень слова значи“, человек „або живе ество, хторе походзи з того места або з того роду, хтори корень слова означуе“, „место, дзе ше того роби або месци, цо корень слова каже“... Нешка би то були: меновники на означоване особох и предметох, етници, меновники на означоване места...

26. У анализованих ділох Г. Костельника створени фундамент за дальше богацне лекоики руского языка. Рухомосц того языка могли зме видзиц и у Костельниковей пракси и у його теорид и нешка ма наукову вредносц. Драга хтору нам Г. Костельник у своїх ділох зохабел ище вше ту, лем треба заберовац материял.

27. Богатство каждого языка у його писаним слове, окреме у його литератури.

Руска литература напълнела осемдзешат роки. На ей бокох найдземе вельо того цо рускому языку оможливи же би успишно функционовал и цо длузей затримовал свою физиономию.

¹Условни еквивалент за сербскогорватски термин твореница.

²За тогу книжочку стихох найправильнейше хасновац термин *идилски венец*, хторе ей мено дал, и потолковал, уж сам автор. Опять З мойого валаца, Жовква 1904, Толковане, т. 1.

³З мойого валаца, Толковане, т. 3.

⁴Тота студентска робота, добре ше здогадам, вислужана з вельку зацкавеносцу, а зохабена с после сжадзки при Дюрови Латякови.

⁵Хтори ведно организовали Югославянска академия и Завод за язык Института за филологию и фолклористику зоз Загребу.

⁶О чям писал млади Г. Костельник у своїм першим писме Володимирови Гнатюкови. Г. Костельник, Проза на бачванско-српским руским литературним языку, „Руске слово“, Нови Сад 1975, б. 316.

⁷Як дознаваме з писма Дюрови Виндасови од 12. 10. 1919. р.: „... писал ми да Вам напишем граматяку, а вец ми того висте писал Мудри. Я ше надумал, па сом уж написал таку граматяку Чекал (!) лем да ю друкуем.“, Проза, б. 335.

⁸вироятно помилка: требало би буц пламеньчок.

⁹Руски язык не ма епентетичне л: требало би буц вибавене. Костельниково школоване у Загребе зохабело вецей шлди у його языку. Требало би их окреме выгледац.

¹⁰Видзи ми ше же не маме инфинитив квятац. Тот вираз лем часц часовника розквятац.

¹¹У рецензии сце писали за *substantiv diminutivni* „дзецочко“ (дзецятко), и же сце по нье чули. То, може буц! Но я — „дзецятко“ чул лем даскельо раз, а „дзецочко“ навички вираз. А и по граматяки думам же правильнейше „дзецятко“ (озда дзецочко!), бо *su[б]stantiva neutra* на -е, маю *diminutiv* на -атко; на приклад: целье — цельатко, гаче — гачатко, дзвече — дзвечатко и т. д. а *subst. ma* -о маю *dimin.* на -(о)чко; на пр. лѣцо — лѣцочко, шерцо — шерцочко, дзецко — дзецочко...“, Проза, б. 322—323.

¹²„Мацериньска, а не мацерова бешеда, бо придавники на ови специално стилизую *possessivum*: „мацерова бешеда“ тото, цо мац гутори; а мацериньска бешеда тота бешеда, яку людзе гуторя по мацери... Законьчене -ски у шницких славянских языкох виража походзене (н. пр. коцурски т. е. тот, цо походзи з Коцура, бачвански, чловечески...). ..Мацериньски зошницким добре, маме „мадерин“ (о, а), а тиж законьчене на -ски нашей бешеди свойске (як баш ту: свой-ски)“, Проза, б. 343—344.

¹³И у сучасних граматякох би ше могло пробовац вибориц тото место за творене словох бо шницки слова, и первесни и виведзени, маю свою одменку и окладаю ше до виреченьох. Фонетику треба скорей упознац же би ше могло розумиц премењен гласох у самим слове.

¹⁴Приклади не ускладзени з наведзенима приставками. Хиби приклад з приставку *ви-* (требало буц *лєциц* — *вєлєциц*), а у обисц маме приставку *об-*.

¹⁵Цо не можеме знац, бо того часу не знаме жридла тей Костельниковей часци.

¹⁶Нешкайше толковане кореня слова вельо прецизнейше и розликше ше од Костельникового. У Костельниковим значеню место корень слова нешка хаснуе термин *основа* слова.

¹⁷Нешка ше у лингвистичней терминологиї славянских языкох у першим шоре хаснуо мединародни термини: за наросток *суфикс* а за приставку *префикс*.

¹⁸Словник рускей лингвистичней терминологиї котру створел Г. Костельник, „Шветлосц“, р. XI, ч. 3, Нови Сад 1973, б. 301—315.

¹⁹цєрпц — цєрпєнє, читц — читанє... бєгц — бєганїна. (§80)

²⁰Наприклад *supstantivizacija* ili *poimeničenje*, *adjektivizacija* ili *popridjevnjenje*, *adverbijalizacija* ili *popriloženje*, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, „Školska knjiga“, Zagreb 1979, §§ 723—729.

²¹Опять и *Priručna gramatika*, §§ 694 и 700.

²²Гоч бы не було згорше кед би автор, коло своїх терминох, унесол и мединародни (интернационални) термини до своей граматяки, але його водзела иншак думки.

²³Так и *Priručna gramatika*, § 705.

ГАВРИЛ НАДЬ И ЙОГО ДОПРИНОШЕНЕ РОЗВОЮ РУСКОГО ЯЗИКА

„З ЕДНУ хвиљку ритуала и традицији на законченом живота, з едним звичайним ховањом на окрајску коцурскогo тeмeтoвa, зајoнчeлa шe дискретнa кaждoднeвoсц члoвeкa — Гaвpиїлa Нaдeя, oстaли кљoчнe, нeзaбoднe фaктe зa истoрију рускe културe йoгo вeчeйнeгo дeлa, як и дpaгoцeннe зaрeнкa зa мoзaїк вoйвoдjaнскoгo и югoслaвjaнскoгo културнoгo пoднeбja. Умaр вoсoбoтy 15. oктoбpа, пoхoвaнe e пpeд змepкoм слeдyющeгo днja” — тaк писaли 21. oктoбpа 1983. рoкy нoвинe „Рускe слoвo”. Гaвpиїл Нaдeй, члoвeк, пeдaгoг, писaтeль и лингвист пoжил 70 рoкe. Рускa литeрaтyрa и културa вooбщe уж спoзнaли гoрчинy yтpaтoх 10 рoкe пpeд тим, 1973. рoкy, умaр члoвeк, пeдaгoг, писaтeль и лингвист Микoлa М. Кoчич. Булe тo двa твoрчe oсoбe кoтpи блeжeй як гoч xтoри дpyги стaли пpи пpажpидлe рускe литeрaтyрe и културe — пpи рoдимeм язику, вoнe булe нe лeм писaтeлe, aлe и eдинe лингвистe мeдзe югoслaвjaнскимa Руснaцaми. Едeн пoшoл з яpи живoтa a дpyги — eщeнe. Пepшe пoшoл y хвилькe кeд йoгo твoрчe мoцe рoзкoшнo рoзквитaлe, нaхoдзaцe шe нa пpагy вeлькeх плaнoх и пepспeктивoх; дpyги пoшoл y узpeтeх рoкoх, пoшoл пoцихyчкe, aлe бoль пpe йoгo oдхoд пoчyвствoвaли щипкe...

Двoмe рускe лингвистe кoтpи yспишнe пpeдлужeли дeлo нoрмoвaнja рoдимoгo язикa, рoзпoчaтe ищe y двaцeтeх рoкoх з Гaвpиїлoм Кoстeльникoм, нeзвичaйнo дoпoлнeнo eдeн дpyгoгo. Тeрaз, як пpeшлe тeлe рoкe, вшaтpа як кeд би иншaкoгo склaдy, иншaкoгo пpeрoзпoдзeльoвaнja дoсjaгoх и yлoгoх пoднjaчoх вязaних зa рoзвoй рускoгo литeрaтyрнoгo язикa — eднoстaвнo aнy нe мoглo бyц. Нaсaмпpeдз нaглaшимe тaкпoвeсц нeoбчoкoвaнy пaрaлeлy: и Кoчич и Нaдeй нaписaли пpактичнo eднaкe числo лингвистичнeх рoбoтoх — пo 34 (кeд нe рaхyeмe дaeднe нoвински пpизнaчкe). Пpавдa, y тим числe рoбoтoх Кoчич мa 9 кнeжкe, eпoмeдзe кoтpих бapз вeлькy знaчнoсц зa рoзвoй литeрaтyрнoгo язикa мaю йoгo тpи шкoлски гpaмaтикe „Maцepинскa бeшeдa” (1965—68), „Пpавoпис рускoгo язикa” (1971), Сepбскoгoрвaтскo-рускo-yкpaїнски слoвнeк (1972) и пoсмepтнo видaтa „Гpaмaтикa рускoгo язикa” (1974). Гaвpиїл Нaдeй як лингвист — aвтoр вeкљoчнo лeм стaтeй и пpизнaчкoх. Цaли и нaиcцe вeлькe пo oбoлy фoнд Кoчичoвeх рoбoтoх нaписaнe, илyстpaтивнo пoвeдзeнe, y eдним дyxу — цeкy щипкoгo 10 рoкoх: 1963. рoкy шe зявeлa йoгo пepшa стaтja „Пoтeнциjaл” (oбъявeнa y „Нaрoднeм кaлeндaрe” зa 1964), a 1974. рoкy, пoсмepтнo, — „Гpaмaтикa рускoгo язикa”. — Хpoнoлoгичнe дияпaзoн Нaдeйoвeх рoбoтoх y пoдпoлнoсци ившaки: вoн oблaпa двa пepиoдe y истoрији литeрaтyрнoгo язикa югoслaвjaнских Руснaцoх — пpeдвoйнoви и цaли пo-вoйнoви. Уж и тoтo, яcнo гyтoри o тим же, бeз oглядy нa скpoмнe oбoяг

лингвистичнoгo нaшлeдствa — вoнo шe змeсцeлo дo eднeй кнeжкe чий oб-сjaг 192 бoкe — Гaвpиїл Нaдeй зoз свoю пoдoбy и зoз свoїмa рoбoтaми пpo-вaдзeл нaстaвaнe и рoзвoй рускoгo литeрaтyрнoгo язикa. И нe лeм пpoвa-дeл: пoл вeкa, пoчинaющe oд йoгo пepшeй рoбoтe „Писмo o пpавoписy”, кoтpа шe зявeлa 1934. рoкy, и зaкoнчyющe з 1983. рoкoм — з рoкoм шмep-цe. Нaдeй бyл чyвaр рoдимoгo язикa. A тo oчитляднe пpиклaд нeнaдpилo-кoдeтo пpисyствa кoтpe шe, и пoпpи щипкoгo, yкaзye як oкpeмe знaчнe зa сyщнoсц, a тo тoтo же рoзвoй рoдимoгo литeрaтyрнoгo язикa, дзeкyющe тaкoмy пpисyствy, цeкoм пoстyпнe, бeз oчитляднeх нaглeх кoлeмбaнoх и тpeщeньeх, тaк як цo тo нeoбчoднe зa бyлo xтoри литeрaтyрнe язик же бe вoн oдвoитoвaл свoєй нaмeнкe.

Уж y пpeдвoйнoвeм чaсe Нaдeйoви бyлo щипкo яcнe: и пpoблeмa-тикa рoдимoгo язикa, и пpистyп гy язичнoмy мaтepиялy, a тиж тaк рoзвил и хapaктepистичнe спoсoб писaнja. И кeд рaз стaнyл нa тoтe пoзицији, вoн iх пpинципe нe зpaдeл пo кoнeц живoтa. Кeд слoвo o лингвистичнeй пpoб-лeмaтикe, мoж кoнстaтoвaц же шe вoнa вeкaзye y дoсe яcнeй систeми:

- 1) oртoгpaфичнe (и y вязи з тим фoнeтичнe) питaнja рoдимoгo язикa;
- 2) мoрфoлoгичнe (з нaйвeкшeй миpи — oртoгpaфичнo-мoрфoлo-гичнe) питaнja и
- 3) лeксикoлoгичнe пpoблeми.

У склaдзe з тим, a являющe шe як живи швeдoк нaрoдзoвaнja и рoз-виткy литeрaтyрнoгo язикa свoєй нaрoднoсци, Нaдeй щипкe свoєй рoбoтe пoшeдeцeнe yглaвнeм питaнeм кoтpи дaкyс oкoрeй нaзнaчeнe, yнaпpямo-вaл нa вeбyдoв oснoвoх културe рoдимoгo язикa, писaкoгo и yснoгo, нa фoрмoвaнe тaких нoрмoх кoтpи бe y нaйвeкшeй миpи oдвoитoвaли дyxу я-зикa. Мoтив yсoглaшeнoсци тeх aбo инших лингвистичнeх пpикмeтoх зoз дyxoм нaрoднoгo язикa кoтpи бeз сyмнeвy нaшлeдзeнe oд Г. Кoстeльникa (з нeм пoпpeплeтaнa и йoгo „Гpaмaтикa бaчвaньскo-рускe бeшeдe” и стaтeї лингвистичнoгo хapaктepa) мoж пoчyвствoвaц скoрo y кaждeй рoбoтe Гaвpиїлa Нaдeя. Питaнja нa кoтpи Нaдeй звичaйнo oбpaцaл yвaгy y свoїх рoбoтoх мaли, як пo пpавилy, oкpeмнe хapaктep; знaчнe пpи тим зaш лeм мaц y oслядзe же вoн з aнaлизy вeщeй слyчaйoх тaких oсoбeнoсцoх yкaзaл же шe дeтaлe oднoшeли нa глeбински тeндeнциж рoзвoй рускoгo язикa. A тoтo пoстaлo oчитляднe oкpeмe тeрaз, кeд фyнкциoнoвaнe литeрaтyрнoгo язикa пpeз пpакcy пoтвepдзeлo пpавилнoсц вeлeх Нaдeйoвeх зaмepкoвaнoх и пpeпoрyкoх зoз язикa и y вязи з язикoм.

Пepшe кpуг пpoблeмoх: oртoгpaфичнe. У шeстeй, oстaтнeй чaсци „Гpaмaтикe бaчвaньскo-рускe бeшeдe” Г. Кoстeльнeк пишe oкpeмe o oртoгpaфичнe рускoгo литeрaтyрнoгo язикa, нaвoлyющe тoтy чaсц „Писoвaнja” (тoтa чaсц шe нaхoдзe нa бoкoх 97—106 спoмнyтeй гpaмaтикe).¹ Нa 10 бo-кoх Кoстeльнeк мoгoл вeнeсц лeм oснoвнe eлeмeнтe oртoгpaфичнeх нoр-мoх литeрaтyрнoгo язикa. Кeд шe сyмaрнo пpeпaтpи щипкe Нaдeйoвe рo-бoтe y вязи з питaнjaми oртoгpaфичнe, мoж зaмepкoвaц же шe вoнe зявyтo, з eднoгo бoкy, як интepпeтaциja Кoстeльнeкoвeх нaчaлoх, a з дpyгoгo — iх дeтaльнeйшe рoзрoбoк, рoзвoй и yсoвepшoвaнe. Г. Кoстeльнeк лeм y-кaзaл, нaпpиклaд, же шe зoз вeлькy бyквy пишy слoвa „яки стoя нa пo-

чатку виреченя”, „власни мена и назвиска, назви варошох, валалох, рикох, горох, крайох, державох, народох итд.” (боки 97—98) и наведол минималне число прикладох. Надь у овоїх методичних записох (письмох) барз совисно и з численима прикладами конкретизує тото правило: з вельку букву ше пишу „власни мена и назвиска, мена гвиздох, ладьох, часописох, географски мена, назви шветох, улїцох, народох и племенох, початне слово виреченя” итд. („Писмо о правопису”, 1934). При тим, за розлику од Г. Костельника, вон презентує правила писаня словох з вельку букву источасно зоз правилами опрам котрих ше вельку букву не хаснує, наприклад, у случаю з ад’ективними прикметніцкими формами власних менох (**Коцур**, але **коцурски**), зложених назвох (типу **Руске народне просвітне дружтво**) и подобне. Як цо познате, праве случај такой файти представляю при писаню найвекшу почежкосц, праве ше ту обачує вельки невідначеносци.

Найзложенши питаня рускей ортографії Надь ришел после другей швстовай войны. Понеже бул єдини лингвист у перших двох повойнових децениях, вон бул и найавторитарнейши фаховец з обласци руского язика.

Дискусија 1945—1946. року на бокох „Руского слова”, з котру Я. Баков предкладав же би ше заменило руску графію зоз сербску,² як и велька ортографийна невідначеносц у перших повойнових виданьох положели на дньови порядок питане усвершованя и стабилизациї нормох рускей ортографії. Єдини человек котри ше могол прилапит тей роботи бул, без сумніву, Надь. Ортографийни попатрунки Г. Надя мож видзиц у єдней з його найсолиднейших роботох у тей обласци — у необсяжней статї „З нашого правопису” (1950), котра ше зявела як реферат на „Курсу виучованя нашого язика” у Руским Керестуре 1950 року. У статї нет окреми теоретични пообшєня, але подрбно и детально (цо практично було и необходимо у условийох 50-тих рокох), у форми ясних начишльованьох дати приклади правопису руских словох: спочатку то правопис префиксових (з префиксами **без-**) **бес**, **об-**, **од-**, **над-**, **под-**, **пред-**, **рѣз-**, **з-(с-)**, потим словох зоз суфиксами (-ка, -ки, -ко, -ски, -ство, -чок, -чик и други), после чого шлїдзело „писанє словох у пременки”. Тот „инвентар ортографийних прикладох” (або правилох) бул велї роки єдини правдиви ориентир у зложених питаньох рускей ортографії. Значносц тей роботи ше зачувала по нешкайши днї, понеже єй шицки препоруки приял М. Кочиш и уткал до „Правопису руского язика” (1972).

Други круг проблемох: морфологийни. Ми видзиме два основни мотиви котри ше Надь обрацал и гу морфологийним питаньом.

Перши бул виволани зоз, очиглядно, вельку вироятносцу формох розличних файтох словох у руским литературним язiku. Вариантносц формох — то об’єктивна прикмета литературного язика, але у пракси функціонованя язика досц важне елиминовац вельку вариантносц, важне ю одстранїц, а одстранюючи ю, доказац же така варианта не ма права на об’стоянє у литературним язiku. Праве зоз тоту прикмету литературного язика повязани вецей Надьово статї, спомедзи котрих треба насампредз указац на предвойнову роботу „Даскельо слова о locat. sing. меновнікох стреднього роду на -ѡ” (1936), як повойново — „О генитиве єдиш меновніку ‘глад’” (1958) и даєдни други. Надбудовуючи „Граматiku бачваньско-рускей бешеди” Г. Костельника, Надь глїбше преучує окреми морфологийни прикмети меновнікох, прикметнікох и дїєсловох, коригує

у вецей случайох Г. Костельника, доказуючи закономірносц хаснованя таких формох, котри ше повязує зоз праксу народного хаснованя язика. Так вон доказує першоначалносц флексиї -ѣ/-е у локативе меновнікох стреднього роду (у **валале**), котра характеризує руски язик и одруца флексию -у (типу у **Београду**), понеже „нашо людзе, владаючи добре зоз сербоку бешеду..., уноша неосетно до своей бешеди и сербски опособ висказованя думкох”.

Сербска язична стихия ше одражела и на хаснованє меновніка **глад** у женским (Єй, кед би тєраз настала **глад!**), а не у хлопским родзе, як то характеристичне за народну бешеду. Надь дава у подполносци оправдлїве ришенє наставаюцей вариантносци: „було би найлєпше, — пише вон, — исц за добру народну бешеду и за тима нашима писателями котри жи-во чує и правилно хаснує язик свойого народу”.

Бешедуючи о граматичней (морфологийней) вариантносци, не мож заобисц питанє о специфичносци руского потенцияла. Його толкованє и одношенє гу ньому вше було рижнородне, у основи, при трох руских лингвистох — Г. Костельникови, Г. Надьови и М. Кочишови. Г. Костельник у своей „Граматики бачваньско-рускей бешеди” (б. 73), наводуючи го як „опособ можлївосци”, видиференцовал у нїм „теразнейши час”. Форми того часу потенцияла, опрам Костельника, зявюю ше у двох видох, при чим насампредз Костельник розпатра таки вид:

єднина	множина
1. читал би сом	1. читали би зме
2. читал би ши	2. читали би сце
3. Читал би	3. читали би

То єст, аналитично патрене, у котрим ше гу партиципу на-л додава форми помощного дїєслова **буц** у аористу (**би**) и у терашнїм чаше (**сом** и подобне). Костельник призначел у вязи з тим и иснованє у руским язiku и „краткого виду”: **читал бим** / **би** (сом), **читал биш** / **би** (ши) / итд. Костельник видьоскоє при потенциялу тиж и „прешли час” типу єднини 1. **читал би(сом)** бул, 2. **читал би-ш(и)** бул и подобне.

Пракса котра ушлїдзела, и опри шицкого, же у литературним язiku першенственє хаснованє достала такнаволана „кратка форма” (**читал бим**) а не вид котри утвердзел Костельник:

єднина	множина
1. я би читал	1. ми би читали
2. ти би читал	2. ви би читали
3. вон би читал	3. вони би читали

М. Кочиш у окремей статї „Потенциял” (1963. року, то єст после 40 рокох) обрацел увагу на недостатки таких нормативних препорукох Г. Костельника и представел два остатнї види як єдино функционално оправдани, указуючи источасно на тото же обидва варианты потенцияла творя специфичносц руского язика. Першу ше варианту (**читал бим**) хаснує у случаю кед особа, суб’єкт, окреме не означени, не видвоєни, други (я би читал.) — кед суб’єкт окреме виражени з особним заменовніком, „Як од-

ступане", „ридки хиби“ „тримал Кочиш хасноване тей форми потенцияла з боку даедних руских писательох котру Костельник давал як першенствену, основну, т. е. читал би сом и под. У „Правопису русского языка“ (б. 49) Кочиш ше у вязи з тоту тему не вишнел так одредзено як скорей: „У старших текстах, у стихох и дзекеди у бешеди стретаю ше у 1. и 2. особи еднини форми **би сом, би ши,** и у множини **би зме, би сце,** але лепше писал **бим, бизме, бисце**“. У „Граматики русского языка“ (1974), тота при Костельникови першенственно споминана форма потенцияла вообще не спомнута; як реально функциониуюци, призначую ше лем форми **читал бим и я би читал** (б. 109.).

Медзитим, ситуація остава у целосци нерозришена, понеже форма потенцияла типу **читал би сом,** котру М. Кочиш не кодифіковал, присутна у язичним чувстве ношительох русского языка. Вона ше не чувствуе як цощка цудзе, унешенс до языка звонка, з одного другого языка. З другима словами, язичне чувство не виключуе тоту форму з арсенала морфологичних елементох русского языка. На тоту прикмету обрацел увагу и Надь, котри позберал вельки илюстративни материал з литературного и народно-го языка. У роботі „Коло нашого потенцияла“ (1977) Надь дал „три способи твореня потенцияла“:

- 1) „кед у виреченю субект виповедзени з окремним словом (**я би писал**);
- 2) кед у виреченю субект не виповедзени з окремним словом (**писал бим**); и
- 3) кед у виреченю субект не виповедзени з окремним словом, твори ше так же не вежне дієсловни прикметник активни дієслова з котрого ше жада виповесц потенциял, дода ше му потенцияльне слово **би** за шлицки особи еднини и множини и гу тому ище презент допоможного дієслова **сом, ши зме, сце...**“ (т. е. **писал би сом**)“.

Генетично, Надь повязуе (як цо то скорей зробел у статі „Потенциял“ М. Кочиш) першу форму з українским способом, другу з польским, трецу — зоз словацким. Остатню форму Надь широко илюстровал з прикладами з народно-го и сучасного литературного языка. У заключеню Надь пише: „Сцели зме указац язичну точносц о нашим потенцияле, же гоч котри способ його твореня похаснуеце, вше правилни, вше добри; же еден способ твореня над другим не „лепши“, же су истей и еднакей язичней вредносци и же сце ніяку хибу не справели кед сце похасновали даеден з ніх, шлицко едно хтори“. З тим у вязи Надь поставел питане о уводзеноу тей форми русского потенцияла, функціонально равноправного другим двом, у новим виданю „Правопису русского языка“ и у школских учебніках.

У сущности, случай з потенциялом и його озмистованьом — то една з ридких полемикох у русской филології, лингвистична полемика. Цо вецей, по оштросци и значносци ю мож у одредзеной мири положиц до истого шесру з полеміку 1945-1946. року у вязи з реформу русской графії и ортографії, та и з полеміками з обласци русской глотогенези котри ше предлужую по нешка. Правда, у поровнаню з тима двома, полемика у вязи з потенциялом ма вельо узши характер; вона огранічена з раміками едней язичней сфери — морфології и, конкретно, дієсловней системи.

Як би то мало буц? Кто ма правилни попатрунок на того зложене читане русской морфології?

У сущности, маю право обидва боки. А ниа прецо.

Г. Костельник кодифіковано (озаконел) у своей граматики лем два форми — такнаволану полну **читал би сом** и такнаволану кратку **читал би я** (випущуюци з огляду ище одну — зоз окреме видвоеним субектним слогом, т. е. **я би читал**). Тото одвитуе логики и нормативом литературного языка. У чим сущносц тей логики? Вона у тим же себе **литературни язык** не може долуци неконтроловану вариацию граматичних формох. Литературни язык долуцие варианти, заш лем не вецей як два. Двойністи характер вариантносци граматичних формох литературного языка (ведно з одсутєм вариантох у тих або инцих граматичних категоріях) — то, на концу, универзалне зявснє, понеже е аксиматичне. Конечно, чешко найсц литературни язык у котрим би кодифікаторе предкладали за хасноване, най так повеме, три флекції истого принадку, або три форми истей граматичней категорії. Таки уступки би привели гу очежованю прилапйованя граматичних одношеньох у бешеди и виволовали би стаемне депримируюче чувство звищносци од котрей ше гоч як требало у доглядним чаше ратовац. Двойністи характер русского потенцияла у руским як кед би щилел Г. Костельник, а потим и М. Кочиш (щилели го, конечно, интуитивно). Остатні, як цо уж було поведзене скорей, кодифіковал у своїх граматиках инаке одношене формох потенцияла як цо то зробел Г. Костельник — типи **читал бим** и **я би читал**, операуюци ше у дагим случаю на праксу их барз частого хаснованя (и оддвоююци ше, на концу, од ситуації у языках котри зродни рускому). У тим смислу маю право и Г. Костельник и М. Кочиш.

Цо ше дотика „одступаньох“ и „хибох“ у вязи зоз хаснованьом у бешеди формох типу **читал би сом**, о чим писал М. Кочиш у своей роботі „Потенциял“ и у граматиках, тоту форму мож тримац як „одступане“ и „хибу“ лем тельо кельо вона не уключена з боку того кодифікатора (т. е. М. Кочиша) до нормох литературного языка, то ест не препоручена з нормативними правилами литературного языка.

Кед ше патри лем з аспекта языка, народно-го языка (нелитературного!), не може буц слова ні о яких „одступаньох“ и „хибох“. И ту ма право Надь, котри замсрковал органске присуство у дієсловней системи русского языка трох стижийох, трох началох, на еден або други способ генетично звязаних з восточнославянскими и заходнославянскими структурами, источасно. Органске присуство, з часци „спорней форми“ (**читал би сом**) треба похолойовац як огласносц русского язичного чувства з ню, одношене гу ней би требало буц як гу звичайному природному элементу цо, на концу, и дава други форми потенцияла. Ма право Надь у ище едним: исноване трох функціонально равноправних формох потенцияла доприноси же би руска дієсловна система була у добрей мири оригинална у контексту одвитууючих системох других славянских языках. Случай з трома потенциялами дава рускому языку окрему специфичносц. Так ше диалектично дошлїдно, поступне розпресцера специфика граматичней особеносци на специфіку цалого языка.

У шастде поведзеного о початкових вимогах и допущенях, кед слово о вариантносци литературного языка, мож поставиц питане: Чи будзе на хасен литературному языку и його ношительом „тройністи потенциял“?

Одвит: лем з того аспекта Надьова препорука же би ше уключело до „Правопису руского языка” и до грамматики „спорни потенциал” и надалей остане спорна.

Други мотив ту морфологийним вигледованьом котри окончовал Надь бул условени з вигледованями специфичносцох родимого языка. Таки вигледованя були необходни, понеже, спрам словох самого Надя, „двизгнута на 'вредносц литературного, языка” (1934), руска бешеда треба ла буц детально виучена и преанализована як з аспекта иснованя у ней елементох котри ю повязую з языками и диялектами праоцовщини, так и з аспекта елементох котри у языкох и диялектох праоцовщини нет або ше вони зявюю у иншакей комбинації и функционалней условеносци. Таки вигледованя необходни, понеже буду оправдовац и сам факт иснованя руского литературного языка.

О глібокей специфике руского потенцияла, на котру обрацел увагу Надь, ми уж досц бешедовали. У облаоци дієсловох Надь видзел и други специфичносци. Так, наприклад, у статі „Питанє хаснованя фурмох презента за трецу ообу еднини и множини помощного дієслова 'сом' у бачваньско-сримским руским литературним языку” (1968) вон утверджує же форми *е* и *су* „жию под одредзенима условиями: теди кед субект у виреченю у котрим ше форма 'е' и 'су' явя з окреммим словом невинповедзени, а предикат — менски”. Року 1946. вон написал окрему статью „Специфичносц нашей бешеди. Adverbium verbale praeteriti у бачваньско-русским языку”, доказуюци, процивно Г. Костельникови, же категорії „часоприсловнікох за прешли час” (Костельников термин у його Граматики, б. 57) у руским языку нет (з винїтком реликта **бувши**) — а у тим една зоз сущних специфичних прикметох рускей язичней системи у цалосци. Видзи ше нам же таки приступ и таки вигледованя необходни тераз, баржей як гоч кеди скорей, у роботи младих руских лингвистох, котри длужни превжац лингвистичну штафету од М. Кочича и Г. Надя.

Треци круг проблемох: лексикологийчи. Чувство за родими язык и бешеду влапело у Надьови глібоки коренї. За нього не характеристична анализа вельких групох словох, кед ше у пробовању утвердзованя „общих прикметох и тенденцийох” предрилює на бок конкретни прикмети конкретного слова. Надь придавал вельку значносц вариантносци и ниянсом, як семантики слова так и його форми. О тим шведочи серия його роботох котри написани на способ „чи” (так условно наволаме тоти роботи): „Овисни” чи „зависни” у бачваньско-русским языку” (1946), „Пейсаж” чи „пейзаж” (1958), „Перши” чи „лерша” (1962) и даедни други. Без огляду на подобни опособ анализованя того материялу, уж сами Надьово пробованя дойц до початковей форми або значеня слова, операючи ше при тим на вельки илюстративни материял, заслужую увагу. На нещкайшей етапи, хаснуюци уж и нови методи вигледованя, млади лингвисти би могли предлужити традицию даваня уваги як формом, так и семантики окреммых словох. Тоту традицию розпочал, як зме могли видзити, сам Надь. Пришол час вигледовац и дорабляц формално-семантични бок тих словох, котри того и вимагаю, як цо то зробел Надь у статі „О меновніку 'стане’ у руским литературним языку” (1975), виношацн же меновнік стреднього роду **стане** семантично одвитие сербокогитатскому **стајање**, а меновнік хлопского роду **стан** ма семантични идентитет у сербокогитатским меновніку **стање**. Лем така явнооц семантичних и формалних роз-

граніченых словох може привесц того хто пише и бешедує ту „коректному бачваньско-русскому языку”, ту котрому ше намагал и котри хранил Надь (то вираз самого Надя у його статі „Специфичносци нашей бешеди”).

Кед уж бешедуєме о Надьових лексикологийних роботох, вец ту треба ище визначити його роботу „Ту нашей лингвистичней терминологии” (1976), у котрей розпатрени вязи термина **присудок**, котри уведол Г. Костельник у його „Граматики бачваньско-рускей бешеди” з аналогийними терминами у других славянских языкох и його заменьоване у терашнім часе зоз термином **предикат**. Насампредз, сцели бизме ше застановити на скорейшей Надьовей статі „О чисценю нашого языка од цудзых словох”, котра обявена у виданю „Русски народни календар Заря на прости рок 1939...” (орган Културно-национального союзу Русинох у Югославии), боки 36—38. Можебуц же Надь требал написац аналогийну роботу общого характера и после войны. То би було досц легко праве йому, „лингвистичному ветеранови” югославянских Руснацох. Вон того, заш лем, не зробел. Вирятно и прето же идеї котри вон поставел у спомнутей статі остали за нього самого у основи актуални до конца живота? Статя написана як реакція на „рух чисценя языка” котри ше зявел у рускей культуры. Вецей авторе писали о необходносци чисценя литературного языка од словох странского походзєня, а и попри того ніхто, як ясно замержовал сам Надь, „не указал як треба ‚вчисцити цудзи слова’” (б. 37). Надь ше источнооц оградец од пробованых виключованя шицких странских словох зоз руского словніка. Таке дацо, по його думаню, „не остварліве, на першим месце, не було би анї мудре” (б. 37). Странски слова, котри ше утвердзели у руским языку прето же одсуствовали одвитуюци руски еквиваленти, треба зачувац. Очисчене языка од цудзых словох треба запровадзовац з меркованьом, осторожно и поступне. Насампредз, треба оддалити з языка тоти странски слова „котри жию у нашем языку попри наших словох” (б. 38). И далей: „Кажде цудзе слово котре ма исте значене як наше мож заменити и треба заменити з нашим словом” (б. 38), т.е. слова типа **галас** — зоз насправди руским **рибар**, **прекедвешчи** — з руским **премили** и другима. Окрем лексичней замени и семантичного преширєня иснуючих словох, Надь допущєе хасноване и „описного опособу”, кед же таки способ одражує у подполносци семантику странского слова котре ше виключує зоз языка. Треба повесц же тота думка представя едину теоретичну слабосц мирох котри Надь предкладал за очисчене родимого языка од цудзых словох. „Описни опособ” нігда не бул виход зоз ситуациї, нігда не представял удатни виход з того. „Описносц” стої як барьера на драги збогацованя словніцкей структури языка, з тим же, кед же би ше ю прияло у функциї едного зоз опособох такого збогацованя, вона би очежовала народзоване нових словох, онеможлівйовала би можлівосци формованя словох у языку и можлівосци семантичного розвою (т.е. зявйоване преносних значеньох итд.) словох котри уж сущєствую у языку. Приставац на „описносц” — значи осудзити словнік цалого языка на охудобненє, поставити препречєне його розвою и можлівосц усовершованя з постредством словох. Анї у чаще писаня спомнутей статі, а ище меней тераз, „описни опособ” не мал и не ма перспективи. Терминосистема, котра ше у руским языку бурно розвива, идє по драги преширєня семантичного обсягу уж иснуючих словох, шо драги хаснованя словотворних можлівосцох, а тиж и пожичкох. Лем теди кед тоти механизми не функционую, хаснує ше составни термини. У терминологий-

ней термії, як сучасні трима ще тот термін котри представени з єдним терміном и котри ма яєні семантичні граніци (кед є, конечно, єднозначні). Долущованє творєня составних термінох то не єдна зоз можлівосцох, але лєм нужна необхідносц, примушуюци крочай кед иншакого рїшеня нєт. Гу тому и познейше функиюванє составних термінох указує же и словних термінох — з єднословніма. У шветле поведзеного постава яєне же праве „описна метода” може „скорєй спутовац язык як усовершовац” (б. 38).

* * *

„Руске слово” зрєбєло вєлькє дїло друкуюци пред саму шмерцу Гавриїла Надя зборнік шцицких його работох — „Лингвистични статї и розправи” (Нови Сад, 1983, 192 б.).³

Вообщє, треба замєрковац и повєсц же шє лингвистичнє нашілїдство руских авторох не придава забуцу, його шє поважно чува, знова друкує. И то за похвалу. Ознова видати лингвистични работи, мєдзи котрїма и „Граматика бачванско-рускей бєшєди” Г. Костельника (оп.: Г. Костельник). Проза на бачванско-сримским руским литературним языку. (Позбєрани дїла Гавриїла Костельника. Кн. II). Нови Сад: Руске слово, 1975, боки 183—312. Знова видати лингвистични статї М. М. Кочиша (оп.: М. М. Кочиш. Лингвистични работи. Нови Сад: Руске слово, 1978, 295 боки). Зборнік шцицких лингвистичних работох Гавриїла Надя у єдним томє предлужує тоту уж оформєну и за розвоєй руского литературного языка барє значну традицию поважного одношеня гу оєвому лингвистичному нашілїдству. Розумлївє, при повторним видаваню подобней файти работох би було важнє прїтрїмовац шє одрєдєзєних наукових критерїєох и принципох. При їх исновавє; урєбєнь и вєдносц таких виданьох поставає очиглєднї. Треба, попри шцицког, констатовац же при повторним друковаюю лингвистичних работох шцицких трєох руских лингвистох видаватєлє ишли по найлєгчєйшєй драгї: позбєрєли шцицки работи и видруковали кнїжки. Так, бєз було дїких коментарох, виправкох друкарских грїшкєох итд. були видати работи Г. Костельника, дакус лєпшє, але не у шцицким дошлїднєм видати ознова лингвистични твори М. М. Кочиша (о тим змє писали, оп.: Лингвистични кредо Миколи М. Кочиша. У вязї з видаваньом зборніка „Лингвистични работи”. — Творчєсц, рок V, Нови Сад, 1979, числє 5, боки 49—50). Єст цо повєсц и о зборніку Гавриїла Надя. Облєпююци скоро полвїковї период часу, гу роботом Гавриїла Надя, вшєлїяк, трєбали исц наукови коментари; понєже одрєдєзєни становїска з тих работох давнє застарєли и находза шє у процївсловносци зоз становїскама и нормама котри шє препоручує зоз сучаснїма рускїма граматїкама. З тим у вязї вїпатра нєзвичайнє же зачувана нєвїєдначєносц у писаню, наприкєад, применовїнїкох — од с и зос у перших работох до з и зоз у работох з остатнєго периоду; у словох типу **воощє** и **воощєц**, **фурма** и **форма** итд. Роботи котри Надя обьявїовал пред воїну у виданьох Культурно-национального союзу Русїнох у Югославїї прєложєни на сучасну графїю и ортографїю, а заш лєм о тим нїгдє нїч нє поведзєнє. Далєй. Правила з ортографїї котри Надя препоручовал у предвоїновїх работох часто процївсловнї сучаснїм, прировнац: **новосатски** (б. 22) — мєсто **новосадски**, **затєрас** — мєсто **затєраз**, **отскорєй** — мєсто **одскорєй** (б. 24), **наштрєд** — мєсто **настрєд** (б. 23) и под:

На боку 25. читаємє: „Словко лє пишє шє окрємнє (окрємє?) док чува своєє самосталнє читайнє значєнє: **закукнї лє**, **опать лє**, **остань лє**, итд.” „Правопис руского языка” и „Граматїка руского языка” М. М. Кочиша препоручує иншаке писанє: **прїчєш-лє**, **полож-лє**, **вєжпї-лє**, **пать-лє** итд. (согласно и на бокох 111, 123). Таки процївсловносци вїволує при читачовї дїлєми: гу котрим шє правилом трєба прїхїлїц? Постава очиглєднє же гу кєждому такому случая були необходнї одвїтуюци коментари. З тим би виданє лєм достало: воно би нє було лєм єдноставна збирка шцицких работох Гавриїла Надя за тих котрих интересує исторїя розрабля проблємох рускей ортографїї, морфологїї и лексикологїї, але и жива кнїжка, до котрєй би кєжда потреба дїктовала „закукнуц” и информовац шє о тим або иншим зложєнїм питаню родимого языка.

* * *

Спрам того, допрїношєнє Гавриїла Надя вїучованю и розвоєу руского языка чєжко оцєнїц. Зоз своїм прїсусством и зоз своїма работами, скромнїма по обсягу и, мєжєбуц, єднообразнїма по стилу писаня, вон допрїношєл тому же би шє руски литературни язык обачлїво подзвїгнул до урєвнє добрє нормованїх и розвїтїх славянских литературних языкох. И у тим — длєство прїпознєнє котрє му давєли його сочаснїки и котрє му даю потомки.

Щїрє уважованє и прїпознєнє тому рускому лингвистови дава и автор тєй статї котри хасновал и работи Г. Надя у своїх вїглєдованьох руского языка. Першираз, лингвистични работи Г. Надя нашли сумарнє одражєнє 1972. року у нашєй монографїї „Исторїя изучєнєя русїн и русїнского язьїка Югославїи” (боки 124, 175—177), котра потєраз остала у рукопису. Автор тєй статї з особлївїм чувством чува писмо Г. Надя од 20. октєбра 1971. року котрє написанє з його строгим педагогичнїм рукописом. У тим длєгоким писмє — податки о шцицких його основних работох у облєднї родимого языка. И, на концу, як стємна памятка на Г. Надя то за мнє и „Правопис руского языка” М. М. Кочиша. На прїкєаднїку тєй кнїжки котру ми послал — даровнї надпис: „... на знак особєного почитованя. Фаховї консультант Гавриїл Надя, проф. 21 466 Коцур, М. Тита 74, Югославїя. У Коцурє 17. I 1972. року”.

Прєложєл з росїйского:
Гавриїл Колєсар

¹Анализуєци морфологїїну структуру и семантику слова писовнїя у окрємнєй статї, Надя шє нє зложєл з тим терміном у смїслу значєнєя „ортографїя”, з чїм шє мєжє согласнїц. И попри того, сама исторїїно-єтимологїїна и словотворна анализа того слова нєшка уж нє задоволєє. Опатрїц: Г. Надя. О „писовнї”. — Русска заря, рок IV, Нови Сад, ч. 13—14 (1—2), 1937, бок 16.

²Кєд слово о тим, най повємє же заслуга же тота дїскуссїя познєта у вєлькєй славїстїкї”, прїпадає правє Г. Надьови, котри ю бїблїографїїно и анотїровано прїказал у познатїм науковим виданю „Югославяєски фїлолог”, опать: Г. Наџ. Русїнски језик (1945—1948). — Ф, св. XIX, Вєоград, 1951—1952, кн. 1—4, стр. 473—478.

³Нєвєлькє оглєднучє на змїст тєй кнїжки датї: Ю. Рамач. Обєдїнєнє дїло. (Гавриїл Г. Надя. „Лингвистични статї и розправи.” — „Руске слово”, 1983.) — Руске слово, рок XXXVIII, Нови Сад, 1983, числє 19 (1977), 13. маї, бок 10.

ПРИМЕНОВНІК П О П Р И

О применовніку ПОПРИ пишемо пре два причини: а) Вон ше под уплівом сербскогорватского языка часто хаснуе з генитивом (ПОПРИ МОЙОГО БРАТА) место з локативом (ПОПРИ МОЇМ БРАТОВИ). б) У литературним языку, найчастойше под уплівом ст. языка, применовнік ПОПРИ достал нови значеня за хтори маме домашні замени. Напр., пишемо: П О П Р И ЯНКА БУЛ И ДЮРА, гоч по нашим лепше: О К Р Е М ЯНКА БУЛ И ДЮРА. Пишемо: СЛУПИ П О П Р И ДРАГИ, а то по нашим: СЛУПИ КОЛО ДРАГИ, итд.

ХАСНОВАНЄ З ГЕНИТИВОМ И ЛОКАТИВОМ

У литературним языку барз часто находзимо таки приклади хаснованя применовніка ПОПРИ:

Чи ПОПРИ директора ище дахто одвичательни? (РС 21. VI 1985, Ком. 2) З другого боку рики, ... на ширини од коло одного километра ПОПРИ побережя, находзела ше мочварна жем... (За гор. 92). Симан бул барз запрепасцени и огорчени кед видзел же ПОПРИ чиновніка котри пресудзуе шедза двома домашні хлопи, пришедніки... (Андр. 99), а ПОПРИ шицкого велького задовольства чувствовал коло себе якуш вельку пражніну. (В. Петр. 82) ... борели ше храбро еден ПОПРИ другого. (Лон. 23)

У наведзених прикладах меновніки и други менски слова з применовніком ПОПРИ маю форму генитива: попри директора, попри побережя, попри чиновніка итд. Гнатуково приповедаче народних приповедкох у тих виреченьох би место генитива похасновали форми локатива:

Чи ПОПРИ директорови ище дахто одвичательни? З другого боку рики, ... на ширини од коло одного километра ПОПРИ побережю, находзела ше мочварна жем... Симан бул барз запрепасцени и огорчени кед видзел же ПОПРИ чиновникови котри пресудзуе шедза двома домашні хлопи, пришедніки... а ПОПРИ шицким вельким задовольству чувствовал коло себе якуш вельку пражніну. ... борели ше храбро еден ПОПРИ другому).

Так би приповедаче похасновали тоти синтагми прето же зме у прешлосци применовнік ПОПРИ хасновали з локативом.

То потвердзуе и наша сучасна народна бешеда и приклади зоз текстов наших старших авторох. Велім нам познати слідующи приклади з

народней бешеди: Кед ляд барз збие польо, гвариме: ляд (каменец) збил МЕСТО ПОПРИ МЕСТУ (МЕСЦЕ) (не генитив: МЕСТО ПОПРИ МЕСТА). Кед оцец майстор и син од нього научи ремесло, повеме: ПОПРИ ОЦОВИ ше влапел до ремесла (не генитив: ПОПРИ ОЦА).

Нашо старши авторе частейше хасновали применовнік ПОПРИ з локативом (ПОПРИ БРАТОВИ), а ридше з генитивом (ПОПРИ БРАТА). (Форми з генитивом и вони уж хасновали под ст. уплівом.) Напр.:

Помарли им родичи, а вони, ПОПРИ своїм маєтку, чувствовали ше напуценима од целого швета. (О. Кост. 86) Накуповал статку досц, а ПОПРИ тим и койцо за обисце. (О. Кост., 96) Фабрични гној не може замеңиц хлївски, але ПОПРИ доброму хлївскому гноју вельо хасну принеше. (НК 1947) Кед чловек шедне до галиї и одидзе од краю, па ше найдзе на ширим морю, теди осети яки чловек малки ПОПРИ силному швету. (РК 1925, 41) Вона (Калифорния) ше цага ПОПРИ морю. (РК 1925, 45) ПОПРИ подзвигованю приходу житарицох... предвидзене и вельке повежане индустрийских культурох. (НК 1948, 56) Жени у газдиньох ПОПРИ каганцу и лойових швичкох предли. (РК 1936, 24) Енглезини маю западну жем зв, Бирму и южни полуостров Малак ПОПРИ хторому ведзе главна драга до восточней Азії. (РК 1932, 42) Та я оздаль паца капитана служел, а цо вон пил, то уж було видно. А ПОПРИ нїм ше и мне вецей раз ушло. (РК 1936, 85) Язык у хторим ше дзеци учело бул руски, але ПОПРИ тим мал Йоан Надь учил дзеци и мадарски язык... (Г. Кост. 179)

Окрем у перших двох и остатніх двох прикладах, у других наведзених виреченьох форми локатива еднаки формом датива еднини: ПОПРИ ДОБРОМУ ХЛЇВСКОМУ ГНОЈУ, ПОПРИ СИЛНОМУ ШВЕТУ... Медзитим, треба виключиц можливосц же у нашим языку применовнік ПОПРИ хасновани з дативом: датив множини меновнікох ма закончене -ОМ, а синтагми ПОПРИ МАЄТКОМ, ПОПРИ МОРИОМ нїгда зме не хасновали.

Же бизме утвєрдзели прави стан у нашим языку у поглядзе применовніка ПОПРИ, треба же бизме опатрели и як ше тот применовнік хаснуе у диалектох Закарпат'я.

Применовнік ПОПРИ вешка ше хаснуе у карпатских украинских, польских и словацких диалектох и у словацким литературним языку. Його хасноване у украинских диалектох потвердзує нам В. Н. Топоров у книжки ЛОКАТИВ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ (98. бок) и Ян Станислав у книжки DEJINY SLOVENSKEHO JAZYKA IV⁴ (306—307. бок). По В. Н. Топорову ПОПРИ ше у украинских диалектох хаснуе з ЛОКАТИВОМ и АКУЗАТИВОМ. Автор наводзи приклади з локативом: не ходи по-при нас, так ся баба по-при хлопцях збогатїла, йшол пїшки по-при нїм, взял вѣн ею по-при конї, ворон яў летѣти по-при земли.

По Я. Станиславоу ПОПРИ ше у украинских диалектох хаснуе з локативом.

Ян Станислав нам потвердзує и хасноване применовніка ПОПРИ у словацких диалектох, тиж з локативом: *šiou som práve POPRI kostol'e ked' začalo pršať; POPRI ňom sa i mňa dostaŕne; obít' (обидз) si (močiar) POPRI humne; bez slova prešieu POPRI nás; choť (ходз) POPRI brázd'e; on sa trimal lem POPRI ocovi.*

И у книжки словацкого науковца Сама Цамбла о восточнословацких диалектах Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov приповедаче народних приповедек хасную применовнік ПОПРИ лем з локативом: Jager na koňu, husar POPRI koňu išli ďalej (326. бок); A tak pošol POPRI vojsku poskakujúci (331. бок); potom sa spuscil POPRI mašine do vodi (433. бок); i vžal šekeru i dzivče ku klatu a occal mu obidva ruki až POPRI pľecu (266. бок); On uderel, aľe ňe po psovi, aľe POPRI ňim (278. бок).

Затераз нам не познате же би ше применовнік ПОПРИ у закарпатских українских и словацких диалектах хасновал и з генитивом. По единацтомним описним словніку українского языка вен ше у українским языку, як застарена форма окрем з акузативом (ПОПРИ ДОРОГУ) и локативом, дакеди хаснує и з генитивом (ПОПРИ НЕЇ, ПОПРИ ЇХ ВОЛІ). Медзитим, у словніку ше не наводзи чи того хасноваєс характеристичне за даеден диалект, чи за литературни язык. Кед же ше и у нашим языку применовнік ПОПРИ хасновал и з генитивом, вец то могло буц лем барз ридко, а ОСНОВНЕ (А ВИРОЯТНЕЙШЕ ВИКЛЮЧНЕ) ЙОГО ХАСНОВАЄ БУЛО З ЛОКАТИВОМ.

У сучасним литературним языку превладали форми генитива (ПОПРИ МОЙОГО БРАТА) над формами локатива (ПОПРИ МОЇМ БРАТОВИ) пре два причини:

1. Форми генитива и локатива при меновнікох женского роду и у множини при шицких меновнікох еднаки: МОЯ ТОВАРИШКА, ген. ОД МОЄЙ ТОВАРИШКИ, лок. О МОЄЙ ТОВАРИШКИ; наша школа, ген. ЗОЗ НАШЕЈ ШКОЛИ, лок. О НАШЕЈ ШКОЛИ. Прето у виразах ПОПРИ МОЄЙ ТОВАРИШКИ, ПОПРИ НАШЕЈ ШКОЛИ не можеме зоз сигурносу повесц чи то генитив чи локатив.

И при даедних меновнікох хлопского роду генитив и локатив у едниши еднаки по форми: БЕГЕЛЬ, ген. ИДЗЕ З БЕГЕЛЮ, лок. БУЛ НА БЕГЕЛЮ; ВАРОЩ, ген. ИДЗЕ З ВАРОШУ, лок. БУЛ У ВАРОШУ.

Тиж и у множини: МОЇО ТОВАРИШЕ, ген. ОД МОЇХ ТОВАРИШОХ, лок. О МОЇХ ТОВАРИШОХ; НАШО ШКОЛИ, ген. З НАШИХ ШКОЛОХ, лок. О НАШИХ ШКОЛОХ. Прето кед повеме ПОПРИ БЕГЕЛЮ, ПОПРИ МОЇХ ТОВАРИШОХ, не знаме чи то форми генитива чи локатива.

Так и у слідующих прикладах не можеме повесц чи форми зоз ПОПРИ у генитиве чи у локативе:

Завжали положай при ярку ПОПРИ самей железней пруги. (НК 1948, 113) Кед вецей мали, Михал ише вецей жадал. ПОПРИ своей жеми брал ише и под аренду и споли робил. (Тал 60) Як то, ПОПРИ шицких вас еден человек трима шицки деплови? (РС 21. VI 1985, Ком. 2) Кед (земледілец) вецей уноши капиталу до жеми, теде ПОПРИ истей роботи вецей хасну вцадне зоз Неј як тот хтори го (гной) не кладол. (РК 1929, 98) Инженер хтори кончел скорейши премерйованл у цалим хотаре, ... до катастерних книжкох не уведол дильови ПОПРИ гонех. (НК 1980, 66) Но, ша мали сце будз красни ПОПРИ ней... (За гор. 197) ...трима од надніцох, ПОПРИ себе, и Михалово широтки. (Тал 105) Жадал уж зашивац... як и Мирон ПОПРИ мне... (За гор. 16) Присловка у теј жеми же америцки пес здаха од глуду ПОПРИ оброку едного ескимского пса... (Лон. 51)

Єдино при меновнікох стреднього и (найчастейше) хлопского роду у еднини и при прикметніцкей (и заменовніцкей) пременки хлопского и стреднього роду у еднини генитив и локатив ше розликую: МЕСТО, ген. З МЕСТА, лок. О МЕСЦЕ; ПЛОТ, ген. ПЛОТА, лок. О ПЛОЦЕ; ТОТ ВРЕДНИ ШКОЛЯР, ген. ТОГО ВРЕДНОГО ШКОЛЯРА, лок. О ТИМ ВРЕДНИМ ШКОЛЯРОВИ/ТОМУ ВРЕДНОМУ ШКОЛЯРОВИ. Прето лем кед з такима меновніками и менокима словами похаснуєме у еднини применовнік ПОПРИ, можеме знац кеди є з генитивом, а кеди з локативом. Напр.:

Замерковал же му ише вельо того хиби ПОПРИ цалого оспособєня. (ГЕНИТИВ) (В. Петр. 23) (Акт-ташна) цо ю гримал у руки опущєней ПОПРИ цела. (ГЕНИТИВ) (За гор. 62) Клима (у Австралиї) є суха, та ше рошлїнство розвива лем ПО ПРИ морю... (ЛОКАТИВ) (РК 1932, 45) Бо илїац зме годни ПОПРИ виноватого осудзиц и Невиноватого. (ГЕНИТИВ) (О. Кост. 134) По войны сом... бавел за Срим... и ПОПРИ тим же сом бул так повесц инвалид. (ЛОКАТИВ) (РС 4 X 1985, 18) Жени у гадздиньох ПОПРИ каганцу и лойових швичкох предли. (ЛОКАТИВ) (РК 1936, 24)

2. Понеже ше форма локатива не видзельовала при шицких меновнікох од других припадкох, легчейше ю под ст. уплївом могла поциснц форма генитива. То, у ствари, бул найбаржей уплїв ст. применовніка ПОРЕД. Под уплївом таких синтагмох як ПОРЕД ПЛОТА, ПОРЕД ЗИДА, ПОРЕД МЕСТА, ПОРЕД ТОГА, ПОРЕД БРАТА и др. частейше зме почали хасновац форми генитива место формох локатива:

ПОПРИ ПЛОТА место ПОПРИ ПЛОЦЕ (ст. поред плота)
ПОПРИ МОЙОГО БРАТА место ПОПРИ МОЇМ (МОЙОМУ) БРАТОВИ (ст. поред мог брата)
ПОПРИ ТОГО место ПОПРИ ТИМ (ст. поред того).

Сучасни писателе и прекладаче хасную применовнік ПОПРИ и з генитивом и з локативом, з тим же форми генитива при векщини писательох превладую. Форми генитива одн. локатива не завиша од значєня применовніка ПОПРИ.

Янко Рад (прекладач Велька Петровича): Замерковал же му ише вельо того хиби ПОПРИ цалого оспособєня. (В. Петр. 23) И ПОПРИ тим же... не мала од талу анц едней пари... була... гледана дзивка. (В. Петр. 19)

Дюра Латяк (прекладач Ива Андрича): ПОПРИ сербского презвиска можебуц и тот легенда допомогла же генерал... бул поставєни за дивизионера... (Андр. 138) гевто неминовне зло котре, як цинь, идзе ПОПРИ каждеј добрей и хасновитей ствари, та и ПОПРИ кметовского хака. (Андр. 93) ПОПРИ Симанови єст ише еден порядни госц... (Андр. 115) Дюра Иванов хлалчиско на женїдбу, досц красни, а ПОПРИ тим и едїнец и найвєкши нялкош у валале... (Тал, 15)

Владимир Кирда: Приповедала му лежаци горезначки ПОПРИ нього... (За гор. 247); густо збити еден ПОПРИ другого, штурмую зоз пушками... (За гор. 82) И цо то... за глупа, зла сила цо нас, и ПОПРИ шицким, спєра же бизме ше зблїжели?! (За гор. 130)

Же бизме себе олегчали при хаснованю правилней (локативней) форми, треба же бизме у кождим виреченю у думкох опрез меновніка положели и даедн заменовнік або прикметнік. Понже заменовнічки и прикметнічки форми у локативе єднини хлопского (и стреднього) роду мойому старшому братови, а нїяк -ого (мойого старшого брата), того за-можу мац лем закончене -им (або -ому) (о моім старшим братови, при кончене -им/-ому поцагне за собу и локативну форму меновніка. Напр.:

мурик: попри тим високим мурику (не: попри того високого мурика)
дильов: попри тим узким дильове (не: попри того узкого дильова)
коч: попри тим новим кочу (не: попри того нового коча)
орман: попри бабовим орману (ормане) (не: попри бабового ормана)
знане: попри шицким знаню (не: попри шицкого знаня)
рибалов: попри тим вельким рибалове (не: попри того велького ри-балова)
озеро: попри Паличским озеру (не: попри Паличского озера)
польо: попри нашим полю (не: попри нашого поля)
школяр: попри вредним школярови (не: попри вредного школяра)
учитель: попри добрим учительови (не: попри доброго учителя).

ЗНАЧЕНЯ ПРИМЕНОВНІКА П О П Р И У РУСКИМ ЯЗИКУ

Же бизме утвердили у якєй мири уплївовал сербскогорватски язык на значене применовніка П О П И, муцели бизме знац з дїкима ше значенїями вон хасновал у народним язiku у часе док ище не почал мощнейши сг. уплїв, осдносно, з тєрашнїх його значенїох треба же бизме видзели спєцифични руски значеня. Нєшка то досц чєжко вивєц. Применовнїк П О П Р И у народним язiku не фреквентни. У Гнатиювих записох, на коло 1000 бокох, лем два раз є похасновани. Значеня за хтори пред-поставлєме же були характеристични за народни язык мацє и сг. приме-новнїки ПОРЕД и КРАЈ. Ту нам не помага вельо анї поровнанє зоз зрод-нима язиками: приклади зоз українских и словацких диялектох мамє ма-ло, применовнїк П О П Р И у нїх ма найчастєйше месне значене. Видзельо-ванє наших значенїох найбаржей очєжує сг. уплїв у бєшєдним язiku прє хтори часто не розликуєме овойо значеня од сербскогорватских. За уснїшнє утвердзованє шицких руских значенїох применовнїка П О П Р И було би потребнє вєкше число прикладох з народней бєшєди.

На основї велького числа прикладох з народного язика и текстох старших авторох видзєлїме даєдни нашє значеня:

1. Приклади потвєрдуєу же ше применовнїк П О П Р И у народ-ней бєшєди хасновал и хаснує зоз значенїом МЕСНЕЙ БЛїЗКОСЦИ, одн. значи же ше дїя случує на месце хторє ше находзи при даким, дачим. Уж зме спомли вираз „МЕСТО П О П Р И МЕСТУ (МЕСЦЕ)“ хтори хаснуєме як фразеологизєм. За виречнїом; ЛЯД ЗБИЛ МЕСТО ПОПРИ МЕСТУ (МЕСЦЕ) сцєме повєцц же при єдним збитим месце и другє такє истє збите. Кєд силажу одкладаєме до силосу та тиж гуторимє же з трактором угажуєме МЕСТО ПОПРИ МЕСТУ (МЕСЦЕ). У тих двох контекстох ви-раз МЕСТО ПОПРИ МЕСТУ значи способ окончованя дїї дїєслова (постав-

яє питанє: як збил ляд? як ше угажує з трактором?). Але у самим вира-зу МЕСТО ПОПРИ МЕСТУ (МЕСЦЕ) применовнїк П О П Р И значи месну блїзкєсц.

Даєди у бєшєди повєме и так: НЄ КОШ П О П Р И САМЕЙ ЖЕМИ, АЛЄ ДАКУС ВИШЄ. У Гнатиюка зме зазначєли виреченє: КОНЬОВИ ХВОСТ ОДРУБАЛА ТАК НА КРАТКО П О П Р И ХРУПКИ (Єтн. 29, 126). И у тих двох прикладох П О П Р И ма значене меснєй блїзкєсци.

Кєд ше дїя дїєслова окончує, случує на єдним месце П О П Р И мо-жєме похасновац применовнїк П Р И. Так у перших двох прикладох, по-нєже ше место находзи (стої) при месце, можєме повєцц: МЕСТО П Р И МЕСТУ (МЕСЦЕ). Кєд дїєслово значи рїшєнє або прєсцєранє у блїзкєс-ци дачого, вєц, як у других двох прикладох, место П О П Р И обично хас-нуєме применовнїк КОЛО: НЄ КОШ КОЛО САМЕЙ ЖЕМИ (коса ше руша коло жєми).

Значенє меснєй блїзкєсци то основнє значене применовнїка П О П Р И у нашим язiku. З тим значенїом ше применовнїк П О П Р И у сучасним литературним язiku под сг. уплївом часто хаснує, частєйше як у народним.

2. У бєшєди мож чуц и таки виречєня ЯНКО МАЛИ П О П Р И МИКОЛОВИ, цє значи: ЯНКО МАЛИ У ПОРОВНАНЮ З МИКО-ЛОМ. Ту мамє ПОРОВНАНЄ ДВОХ ПРОЦИВНОСЦОХ. Противносци хтори поровнуєме кладзєме у думкох єдну ту другєй и кєд стєл єдна при другєй, одн. єдна П О П Р И другєй, вєц обачуєме розлику мєдзи нїма. Сг. еквивалєнти применовнїку П О П Р И з тим значенїом то применов-нїки, П Р Е М А, К Р А Ј И П О Р Е Д. К Р А Ј ЊИХОВИХ ГАРОВИХ ЛИЦА... ЈОШ СЄ ВИШЄ ИСТИЦАЛА БЛИСТАВА БЈЕЛИНА ЊИХОВЄ ОДЈЄБЄ. Тото значенє тримамє за рускє прєто же зме го зазначєли у народней бєшєди и у старших авторох (у младих авторох є бар рїдкє):

Вєрцє ми, не зато же є мой (син), але так лапа шицко же ше не можєм начудовац. Тєраз є лем на початку, але кєд почнє гуториц, та сом, вєрцє, глупа П О П Р И ньому (Я. Баков 86)

Кєд чловєк шєднє до галиї и одидзє од краю, па ше найдзє на ши-рим морю, тєди осєти яки чловєк малки П О П Р И силному швету. (РК 1925, 41) Хто ше не зної, тот не ма! Попать поля подлїнох! Випатраю як ожог П О П Р И красних желєних дрєвкох, черєшєнькох. (О. Кост. 103) Но ша, мали сцє буц красни П О П Р И ней (За гор. 197).

У народним язiku паралєлно П О П Р И зоз значенїом поровнаня ше хаснує и применовнїк ПРОЦИ (з гєнитивом): Янко мали ПРОЦИ Миколи.

У литературним язiku место применовнїкох П О П Р И и ПРОЦИ хаснуєме сг. применовнїк СПРАМ, рїдше вираз У ПОРОВНАНЮ зоз: Лем тоти валалски богачє — бидвїята СПРАМ богачох против хторих треба дзвїгац „куку и мотику“ (П. Андр. 123). А за такє способнє єдино славянскє плємє... котрє СПРАМ других плєменох як морїо СПРАМ дрєбних рїкох. (Гоголь 85). Але видзим же гєвто (нєсподзиванє) СПРАМ того випадло нїчємє. (Твєн 258).

3. Применовнік ПОПРИ може значити и же, гоч ест причина же би ше дїя дієслова не окончела, вона ше заш лем окончуе. То ДОПУСНЕ ЗНАЧЕНЄ. Конструкції зоз ПОПРИ ту мож замініц зоз зависно-зложенима вирачєнями зоз злучніжком ГОЧ:

ПОПРИ такей велькей плаци ише гонорари гледа. (Гоч ма таку вельку плацу, та ише гонорари гледа.) ПОПРИ такей велькей роботи мушиш и люцки бриги водзиц?! (=Гоч маш такей велькей роботи. . .)

Менеј наглашену допусну ниянсу маме у слїдуючих двох прикладах: ПОПРИ нас пецєрих мой оцєц вжал на витримованє едно дзецко зоз городу. (Ш. Гудак 29) Кєд вецєй мали, Михал вше жадал, ПОПРИ своєй жеми брал ише и под аренду и споли робиц. (Тал 60).

Под сг. уплївом у литературним язїку ше хаснуо и конструкції з виразом И ПОПРИ (оп. сг. значєнє 6).

4. У вирачєнях з УСЛОВНИМ ЗНАЧЕНЬОХ ПОПРИ значи же окончованє дїї дієслова зависи од даякого условия: кєд би ше одредзєнє условие сполнєло, дїя би ше окончела (або не окончела). Тотї конструкції мож замініц зоз условиями зависно-зложенима вирачєнями: ПОПРИ такей велькей плаци я би не гледал гонорари. (=Кєд бим мал таку вельку плацу, я би не гледал и гонорари).

ПОПРИ такей велькей роботи ти би не водзел люцки бриги. (=Кєд биш мал такей велькей роботи. . .)

5. ПОПРИ може значити и же ше дїя дієслова окончуе пре даяку ПРИЧИНУ. Конструкції з тим значєньом мож замініц зоз причиновима зависно-зложенима вирачєнями: ПОПРИ такей малєй плаци мушим гледац гонорарней роботи. (=Кєд (понеже, прєто же) мам таку малу плацу, мушим гледац гонорарней роботи.) ПОПРИ такей велькей роботи я не можем люцки бриги водзиц. (=Кєд (понеже, прєто же) мам такей велькей роботи. . .)

Менеј наглашену причину маме у прикладах: ПОПРИ оцови (майстрови) и син ше влапєл до ремєсла. (=Оцово присуство з його роботу уплївовало, було причина же ше и син влапєл до тєй роботи.)

Та я оздалє пана капитана служєл, а цо вон пил, то уж було видно. А ПОПРИ нїм ше и мнє вецєй раз ушло. (РК 1936, 85) (=Понеже сом вше бул зоз нїм, и мнє ше вецєй раз ушло.)

Зоз значєньом 3, 4. и 5. применовнік ПОПРИ значи ОБСТАВИНИ у яких ше окончує дїя дієслова.

Значєнє обставинох маю и сг. применовніки КРАЈ и ПОРЕД: КРАЈ ТАКВЕ ПЛАТЕ МОРАМ ДА ТРАЖИМ ХОНОРАРНОГ ПОСЛА. Ми го заш лем тримамє и за руске понеже нам го вецєй информаторє потвєрдзєли його иснованє у народним язїку. Окрем того, нашли зме пар приклади з тим значєньом и узродних диалєктєх: укр. ТАК СЯ БАБА ПОПРИ ХЛОПЦЯХ ЗБОГАТІЛА (причинова ниянса); (Топоров 6 98); ПОПРИ NOM SA I MNE DOSTAÑE (причинова або условна ниянса) (DEJINY⁴ 306)

Исти обставини можемє виражиц и з другима применовніками: У такей велькей роботи мушиш и люцки бриги водзиц?! — З таку вельку плацу я би не гледал гонорари. — КОЛО оца (ПРИ оцови) и син ше влапєл до ремєсла. А ПРИ нїм ше и мнє вецєй раз ушло.

6. У слїдуючим прикладу з Г. Костельника применовнік ПОПРИ значи „ИСТОЧАСНО ПАРАЛЕЛНО“: Бо то таке // На тим шведє: же на каждим дрєво // ПОПРИ здравєй ест и сгїта овоц // Дзєпєднє (Єфт. 20) (ПОПРИ ту значи источасно, паралєлнє сгїстованє двох поняцєх єдного попри другим.)

Тото значєнє часто мож виражиц и з применовніком ОКРЕМ. Воно под сг. уплївом досц фреквєнтнє у литературним язїку и чєжко постає гранїцу покля воно нашо, а дзє почина сєрбскогорватскє (оп. сг. значєнє 4).

ЗНАЧЄНЯ СЕРБСКОГОРВАТСКОГО ПОХОДЗЄНЯ

Под уплївом сєрбскогорватского язїка (одн. применовніка ПОРЕД) применовнік ПОПРИ ше у литературним язїку почал хасновац у даєдних нових конструкціях и синтаксєх, з даєдними новима значєнями и на тот спосєб постал вельо фреквєнтнїши як у народним язїку. Медзитим, не ницки значєнє змє приали под директним сг. уплївом. У даєдних случаях ПОПРИ хаснуємє пре недостаток другєй, лепшєй домашнєй замени (напр. значєнє 5).

Прєто нам не цїль безусловнє вируцованє шлицких сг. значєньох, уж и прєто же нашо и сг. значєнє чєжко розгранїчиц. Тревало би лєм змєншац хаснованє применовніка попри у случаях кєд мамє лепши домашнї замени.

1. Гварєли змє же ше зоз значєньом МЕСНЕЙ БЛІЗКОСЦИ применовнік ПОПРИ у литературним язїку хаснує частєйше як у народним. Розширєл ше на рахунок применовнікох ПРИ и КОЛО. Кєд ПОПРИ значи мєлго дїї, мож го замініц зоз ПРИ: Виходза. . . велї сараєвски бєкри-йєзє пошєдзиц на жєлєним и хладковитим мєсцє ПОПРИ рици. . . (=ПРИ рици) (Андр. 114). Одкєди остатнї раз одпочинули на малым салащїку ПОПРИ РИКИ Рони. . . (=ПРИ рици Рони (Гийо 68). Могєл досц добре ходзиц и обробиовац своєо сєдєм гольти котри були ПОПРИ салащїку. (=ПРИ салащїку) (М. Коч. 46). Ту бул орман. . . ПОПРИ орманна кухнєови кредєнц. . . (=ПРИ орманє) ПОПРИ другото мурє, ПРИ дзєврох, елєктрични шпоргєт, пєц на углє. . . (=ПРИ другим мурє) (За гор. 222) У тим вирачєнєю автор похасновал ПОПРИ же би не хасновал два раз ПРИ. Медзитим, повторїованє применовніка ПОПРИ би ту не завадзало.

2. Кєд ПОПРИ значи РУШАЊЄ, РОЗПРЕСЦЕРАЊЄ ВОНКОЊОМ ДАЧОГО, наш єквивалєнт применовнік КОЛО: Лежали (тєнки) у змарзнутих барєх ПОПРИ драгєх. (=КОЛО драгєх) (НК 1946, 62). Фабрики подзвигнути ПОПРИ озєра муша мац найсучаснєйши апарати за прєчищєванє водєх. (=КОЛО ОЗЄРА) (РС 26. VII 1985, 14) З другото боку рици. . . на ширини од коло єдного километра ПОПРИ побрєжя находзєла ше мочварна жєм. (=КОЛО побрєжя) (За гор. 92) Одрєснути инсєкт цалком погрижє лїсцє ПОПРИ нєрвох. (=КОЛО нєрвох) (РС 2. VIII 1985, 10). Амалка патрєла на нїх (вєрхи дрєвох) и випатрєло єй ягєд же вше нови и нови пламєни язїки рошию ПОПРИ драги. (=КОЛО драги) (М. Коч. 14).

3. Кєд ПОПРИ значи ПАРАЛЕЛНЄ РУШАЊЄ ДВОХ ПРЕДМЕТОХ ЄДНОГО КОЛО ДРУГОГО, тиж мож мєсто нєго похасновац применов-

нік КОЛО: Копема кукуруицу з мацэру едно ПОПРИ другога. (=одно КОЛО ДРУГОГО) (Кон. шв. 179) Док вона (парна машина) спомалшено дихцела, вони би, крачали ПОПРИ ней, зазберовали снопи кукуручанки, сламу... и шницко того додавали гевтим горе до топели. (=крачаючи КОЛО ней) (За гор. 25) Бек ше, брешуци, розбегнул за німа (вовками) ПОПРИ свойого дзивого брата. (=коло) (Лон. 85)

4. Гварели зме же ше зоз значенъом „ИСТОЧАСНО, ПАРАЛЕЛНО” применовник ПОПРИ, под уплївом ст. применовника ПОРЕД, у литературним язїку часто хаснуе. Ст. вїреченя типа: ПОРЕД ЯНКА УСПЕХ СУ ПОСТИГЛИ И ПЕТАР И ЂУРА прекладаме ПОПРИ ЯНКА (ЯНКОВИ) УСПИХ ПОСТИГЛИ И ПЕТРО И ДЮРА. Место ПОПРИ ту часто можеме похасновац применовник ОКРЕМ: Мне ПОПРИ тинти недоставало ише вельо того. (=ОКРЕМ тинти) (Дефо 46) ПОПРИ других госцох мал Михал... и свойого товариша. (=ОКРЕМ других госцох) (О. Кост. 89)

ПОПРИ подзвигованю приходу житарицох... предвидзене и вельке позекшане индустрийских культуорох. (=ОКРЕМ подзвигованя приходу) (НК 1948, 56) Маюци ПОПРИ позитивних особинох и вещей недостаткох тота факта, не могла задоволиц потреби земледїлца... (=ОКРЕМ позитивних особинох) (НК 1947, 96) Тому, ПОПРИ вецейрочного сотрудицтва з науку, допринесли и стимулативни мири... (=ОКРЕМ вецейрочного сотрудицтва) (РС 21, VI 1985, Ком.) дакеди як синоним мож похасновац и применовник ЗОЗ або вираз ВЕДНО ЗОЗ: ПОПРИ штрельби ишло и шницко друге: крив, мертви цела, нагли суд, вишане и штреляне... [=ЗОЗ штрельбу (ВЕДНО ЗОЗ штрельбу) ишло и шницко друге...] (Андр. 92)

5. Дакеди ПОПРИ значи ДїЛО ХТОРА ПРОВАДЗИ ГЛАВНУ ДїЮ ВїРЕЧЕНЯ, односно, значи ОБСТАВИНИ у яких ше окончуе главна дїя. ПОПРИ ту хаснуе место ст. применовника УЗ: Ютрездень коло поладнїя неприятель, ПОПРИ моцней потримовки танкох... окончел процивнапад... (РС 9, XI 1984, Ком. 3) (ст. УЗ жаку подршку танкова) Универзитет муши цо швидше сам себе, ПОПРИ полней дружтвеной потримовки, оспособиц за окончоване одвичательних дружтвених задаткох. (РС 2, VIII Ком. 4) (ст. УЗ пуцу дружтвену подршку).

Таки конструкциї ше у нашей бешеди скорей не хасновали та не можеме повесц хтора би ту була найлєпша домашня замена. Як синоним ше у таких вїреченюх у литературним язїку хаснуе и применовник ЗОЗ: ЗОЗ МОЦНУ ПОТРИМОВКУ ТАНКОХ, НЕПРИЯТЕЛЬ ОКОНЧЕЛ НАПАД; УНИВЕРЗИТЕТ МУШИ... себе, ЗОЗ ПОЛНУ ДРУЖТВЕНУ ПОТРИМОВКУ, ОСПОСОБИЦ...

У даедних таких вїреченюх конструкциї зоз ПОПРИ мож замеїц зоз ЧАСОВИМА або ДїЄПРИСЛОВНїЦКИМА КОНСТРУКЦИЈАМИ, а дакеди цале вїречене мож обрациц на СОСТАВНЕ: ПОПРИ непрерывного засипованя з артилерийним огньом водзена борба... (РС 9, XI 1984, Ком. 3.) (=ДОК АРТИЛЕРИЙНИ ОГЕНЬ НЕПРЕРИВНО ЗАСИПОВАЛ водзела ше борба...) Преславел наш народ 60-рочнїцу... о. Михала Мудрого... кед му ПОПРИ сердечних винчованкох придал диплому почесного члена... (РК 1936, 23) (=Преславел наш народ 60-рочнїцу... о. Михала Мудрого... и винчуоци му сердечно, придал му диплому почесного члена...) Або составне вїречене... ПОВИНЧОВАЛ му сердечно И ПРИДАЛ МУ диплому почесного члена...

6. Под ст. уплївом хаснуе вїреченя типа: И ПОПРИ ЧЕЖКИХ УСЛОВИЈОХ ЗАКОНЧЕЛ ШКОЛУ, у хторих применовник ПОПРИ ма ДОПУСНЕ ЗНАЧЕНЄ, а вираз И ПОПРИ преложеши ст. вираз И ПОРЕД: И ПОРЕД ТЕШКИХ УСЛОВА ЗАВРШИО ЈЕ ШКОЛУ. З виразом И ПОПРИ найчастейше стої генитив. Тоти конструкциї фреквентни.

Гварели зме же ше ПОПРИ и у нашим язїку хаснуе з допусним значенъом, але не у виразу И ПОПРИ, не так часто и не у шницких конструкцијох яки ту наводзїме. Окрем того, межди нашима конструкцијама зоз ПОПРИ и сербскогорватскимма зоз И ПОПРИ чувствуе ше розлика у значеню: Войвожански єдинки, и ПОПРИ вельких утратах були порихтани на нови битки... (РС 16, XI 1984, Ком. 3) — Войвожански єдинки ПОПРИ вельких утратах, були порихтани на нови битки...

У конструкцијох зоз И ПОПРИ моцнейше ше наглашуе на тото цо би могло буц причина (не) окончованя дїї. Прето, кед сцеме обкеровец хасноване конструкцијох зоз И ПОПРИ, лєпше их замеївовац з допуснима вїреченяма як зоз конструкцию з ПОПРИ.

Вїреченя зоз И ПОПРИ маме два типа:

а) у першим тїлу за виразом И ПОПРИ приходзи меновник (часто зоз заменовником або прикметником): И ПОПРИ опасносци, на место преруцованя (през Саву) пришло вельке число жительох... (РС 77, V 1983, 5) [=ГОЧ БУЛО ОПАСНЕ (гоч исновала опасносц), на место преруцованя пришло вельке число жительох...] И ПОПРИ вистатосци... Фолко длуго оставал будни. (Гийо 30) [=ГОЧ БУЛ ВИСТАТИ... Фолко длуго оставал будни...] И ПОПРИ дижджовней хвилї, польопривреднїки вишли на поля. (РТВ 39) [=ГОЧ БУЛА ДИЖДЖОВНА ХВИЛЯ, польопривреднїки вишли на поля.] И ПОПРИ тих позитивних рушанюх, осцилациї у привреди и далей обачлїви. (РТВ 39) [=ГОЧ ИСНУЮ ТАКИ ПОЗИТИВНИ РУШАЊА, осцилациї у привреди и далей обачлїви.]

Вираз И ПОПРИ ШИЦКОГО (ШИЦКИМ) то преложеши ст. вираз И ПОРЕД СВЕГА. Можеме го замеїц зоз (ТА) ЗАШ ЛЕМ: И ПОПРИ ШИЦКОГО чувствуем же ше наше драги конечно розишли. (РТВ 39) [=ТА ЗАШ ЛЕМ чувствуем же ше наше драги конечно розишли.]

б) У другим тїпу вїреченюх маме вираз И ПОПРИ ТОГО (ТИМ) ЖЕ + дїєслово (вїречене): И ПОПРИ ТОГО ЖЕ ИСНУЄ лем два роки, шидски „Одпад” ше успишно повязал з велїма фабрикама... (РС 1, VII 1983, 6) [=ГОЧ ИСНУЄ ЛЕМ два роки...] И ПОПРИ ТИМ ЖЕ тогерочну Естраду братства ПРОВАДЗЕЛИ нежадани почежкосци... вона указала же є права коруна цалого фестивала. (РС 28, VI 1985, 12) [=ГОЧ... Естраду... ПРОВАДЗЕЛИ... почежкосци...] И ПОПРИ тим же не мала од талу аї єдней пари, була гледана дзївка. (В. Петр. 19) [=ГОЧ НЕ МАЛА од талу аї єдней пари... Але, И ПОПРИ ТИМ ЖЕ ШЕ ЗМАГАЛО (мастох) способ живота у обисцу ше барз помали мєнял. (Тал 59) [=Але, ГОЧ ШЕ ЗМАГАЛО...]

7. Барз розширени применовник ПОПРИ и у уводним виразу ПОПРИ ТОГО, ПОПРИ ТИМ: ТРЕБА ЖЕ БИШ ПРЕДЛУЖЕЛ СТУДИЈ; ТИ БУЛ ВШЕ ВРЕДНИ И УПОРНИ, А ПОПРИ ТОГО (ТИМ) НАШЕЙ ФАБРИКИ ПОТРЕБНИ ФАХОВЦИ. И тот вираз тримаме за преклад зоз

ст. «Бижка»: ... ТИ СИ БИО УВЕК ВРЕДАН И УПОРАН, А ПОРЕД ТО-
ГА, НАШОЈ ФАБРИЦИ СУ ПОТРЕБНИ СТРУЧЊАЦИ.

И Андрий, тиж так, горел од жажди за подвигами, але його душа,
ПОПРИ ТОГО, була доступна и другим чувством. (Гоголь 19) Кед ше
змеркло, войско добило обилну вечеру: варене месо з бияли. А ПОПРИ
ТОГО, кажди достал ище и вельки фалат хлеба и фалат салами.
(За гор. 95) Радовал ше (оцц) кед Петро приходзел гу ньому, бо не му-
щел сам ходзиц... по едло и шмати... ПОПРИ ТОГО, Петро годзен да-
цо и зребиц. (П. Андр. 81) ...лем сам му место меча дал шекеру котра
була тиж так добре оружје, а ПОПРИ ТИМ могла послужиц и у шицких
домашніх роботах. (Дефо 129) Накупевал статку досц, а ПОПРИ ТИМ
и койцо за обисце. (О. Кост. 96).

У Гнатюкових записох едини скзывалснт вираза ПОПРИ ТОГО
(ТИМ) то вираз ГУ ТОМУ: Але вистати... а ГУ ТОМУ и гладни, куцик
щеднул и заснал. (Етн. 30, 18) Една зоз другу бешеду и чудую ше; але
ГУ ТОМУ ещи ше и так барз радую же озда уж од тераз и ім лепше бу-
дзе... (Етн. 29, 131) Мали вони една прашатко... Але ГУ ТОМУ мали и
едного пшичка... (Етн. 30, 204)

Вираз ГУ ТОМУ хасную и даедни сучасни писателе.

Паралелно з виразами ПОПРИ ТОГО (ТИМ) и ГУ ТОМУ у литера-
турним язѣку ше хаснуе и вираз (О)КРЕМ ТОГО: Вон... назберал дванац
пильки... ОКРЕМ ТОГО, боговски препровадзел час... (Твен 20)

Понеже маме два домашні замени, вираз ПОПРИ ТОГО треба
цалком вируциц з хаснованя. Локативну форму ПОПРИ ТИМ треба ме-
ней хасновац.

Як заключене можеме повесц:

1. Применовнік ПОПРИ ше у нашим язѣку у прешлости хасновал
(виразно виключно) з локативом (ПОПРИ МОЇМ БРАТОВИ), а зоз ге-
нитивом ше розширел под ст. уплївом (ПОПРИ МОЙОГО БРАТА). То
потвердзую приклади з народного язѣка и текстох авторох, як и паралел-
и зоз нашим язѣку блїзких украинских и восточнославянских диалектох.

2. У литературним язѣку, найбаржей под ст. уплївом, применовнік
ПОПРИ достал нови значеня и хаснуе ше вельо частейше як у народним.
Його найчастейши еквиваленти у народним и литературним язѣку тоті:

а) ПРИ: жем ПОПРИ бегелю — жем ПРИ бегелю

б) КОЛО: прешол ПОПРИ ніх — прешол КОЛО ніх

ПОПРИ драги — слупи КОЛО драги иду еден ПОПРИ другого — иду е-
ден КОЛО другого

в) ОКРЕМ: ПОПРИ Янка бул и Дюра — ОКРЕМ Янка бул и Дюра

г) ЗОЗ: нападли ПОПРИ потримовки артилерїї — нападли з по-
тримовку артилерїї

1) ЧАСОВО ВИРЕЧЕНЯ И ДІЄПРИСЛОВНІЦКИ КОНСТРУКЦІЇ:
нападли ПОПРИ артилерийского огня — нападли ДОК ИХ БИЛ АРТИ-
ЛЕРИЙСКИ ОГЕНЬ; ПОПРИ винчованьох дали му диплому — ВИНЧУ-
ЮЦИ МУ, дали му диплому

д) ДОПУСНИ ВИРЕЧЕНЯ: И ПОПРИ чежкосцох посцигнул ус-
них — гоч мал чежкосци, посцигнул успех

е) вирази ГУ ТОМУ, ОКРЕМ ТОГО: най студира, вредни е, и ПО-
ПРИ ТОГО треба нам фаховцох — ... а гу тому ((о) крем того) треба
нам фаховцох.

ЖРИДЛА:

1. Андр. — Иво Андрич: Приповедки. Преложел Дюра Латяк. Руске слово, Нови Сад, 1978.
2. В. Петр. — Велько Петрович: Выбрани приповедки. Преложел Янко Рад. Руске слово, Нови Сад, 1984.
3. Г. Кост. — Гаврил Костельник: Проза. Руске слово, Нови Сад, 1975.
4. Гийо — Рене Гийо: Была грыва. Преложел Дюра Сопка. Завод за издаване учебнікох, Нови Сад, 1980.
5. Гоголь — Н. В. Гоголь: Тарас Бульба: Преложел Яков Кипиогас. Завод за издаване учебнікох, Нови Сад, 1982.
6. Дефо — Даниел Дефо: Роблсон Крусо. Преложел Владимир Бесер-
мині. Завод за издаване учебнікох, Нови Сад, 1981.
7. Етн. 29. ж. — Гнатюк В.: Етнографічний збірник наукового товариства
ім. Шевченка, Т. XXIX. Етнографічні матеріали з Угорської Руси, Т. V. Казки
з Бачки. У Львові, 1910.
8. Етн. 30. — Гнатюк В.: Етнографічний збірник наукового товариства ім.
Шевченка, Т. XXX. Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. VI. Байки,
легенди, істор. перекази, новелі, анекдоти — з Бачки. У Львові, 1911.
9. Ефт. — Габор Костельник: Ефтайова дзівка. Трагедия на V акти.
Ср. Карловца, 1924.
10. За гор. — Владимир Кирда: За горами. Руске слово, Нови Сад, 1974.
11. Ком. — Комуніст (додаток „Рускому слову“).
12. Конв. шв. — Дюра Пашгаргаї: Конв. швега. Руске слово, Нови
Сад, 1980.
13. Лон. — Джек Лондон: Глас дзвини. Преложела Серафима Макаї.
Завод за издаване учебнікох, Нови Сад, 1980.
14. М. Коч. — Микола Кочич: Позберана проза. Руске слово, Нови
Сад, 1978.
15. НК — Народни календар. Руске слово, Р. Керестур
16. О. Кост. — Осиф Костельник: Позберани твори. Руске слово, Нови
Сад, 1981.
17. П. Андр. — Евгений М. Кочич: Петро Андрейков. Руске слово, Но-
ви Сад, 1977.
18. РК — Руски календар за югославянских Русинох. Руске народне
просвітне дружтво, Руски Керестур
19. РС — Руске слово. Орган ССРН Войводини. Руске слово, Нови Сад
20. РТВ — др. Јулијан Тамаш и др.: Језик у емисијама радија и теле-
визије Нови Сад на русинском језику. Нови Сад, 1984.
21. Тал — Дюра Латяк: Тал и други приповедки. Руске слово, Нови
Сад, 1982.
22. Твен — Марк Твен: Дожица Тома Согра. Преложел Микола Скубан.
Завод за издаване учебнікох, Нови Сад, 1980.
23. Ш. Гудак — Штефан Гудак: Приповедки. Руске слово, Нови Сад, 1976.
24. Я. Ваков — Яша Ваков: Выбрани твори. Руске слово, Нови Сад, 1983.

ЛИТЕРАТУРА

1. Речник српскохрватскога књижевнога језика, Књ. 3 (1969), Књ. 4
(1971). Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад — Загреб.
2. Словник української мови, I—XI. Наукова думка, Київ, 1970—1980.
3. Slovník slovenského jazyka, T. I—VI. Ved. red. dr. Štefan Peciar. Bra-
tislava, 1960—71.
4. Stanislav Ján: Dejiny slovenského jazyka, IV (Syntax 1). Vyd. Slovenskej
akadémie vied, Bratislava, 1973.
5. Стевановић М.: Савремени српскохрватски језик II (синтакса). Научна
књига, Београд, 1974.
6. Топоров В. Н.: Локатив в славянских языках. Изд. Академии наук
СССР, Москва, 1961.
7. Українсько-російський словник, I—VI. Ред. І. М. Кириченко. Вид. Ака-
демії наук УРСР, Київ, 1953—1963.
8. Zambel Samo: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov
(východoslovenske nárečie). Turčiansky sv. Martin, 1906.

ФОНЕТИЧНЕ АДАПТОВАНЄ ПОЖИЧЕНИХ МАДЯРСКИХ СЛОВОХ У БАЧВАНСКО-СРИМСКИМ РУСКИМ ЯЗИКУ*

ВИГЛЕДОВАНЄ язичних, культурних, образовних вязыох народох и народних групох котри виками жили едни коло других у Карпатской котліни, важне подруче филології, т.е. исторії культури. То не периферна тема, або би голем не шмела буц. Виучоване пожичених словох и дружтвене, привредне, культурно-историйне одкриване пожичкох саме по себе поучне, бо дава прилоги зложней проблематики взаємних народних, язичних вязыох и напрямох у Карпатской котліни; вигледоване датих словох заш може дац другим язиком довірліви операца и за исторію каждого языка (Кираль, 1964).

Язык, литература и цала национална культура Русиных, як етнічней групи котра була століттями повязана з Мадярами, з аспекта гунгарології барз богати. Мадярски слова котри пожичени до руского языка, понеже их мож географски и хронологийно под'єднак добре розграніциц, представляю жридлови материал котри заслужу увагу мадярской историйней диалектології, а у першим шоре историйней фонетики сиверовосточних мадярских диалектох. У недавней прешлости пробоване (Удвари, 1981; 1982) вихасновывоац руски язични податки з аспекта мадярской лингвистики. За мадярску ономастику и исторію насельовани бачванско-сримски Руснаци интересантни прето же вельке число руских презвискох мадярско-го походзєня: презвиска колы 25%, а назвиска котри маю функцию презвискох 15%. Тот факт сам по себе шведочи о интензитету и тирвацосци мадярско-русских народних вязыох (Медєши, 1982; Чучка, 1973; Удвари, 1984а).

Пожичени мадярски слова зме зберали (Акта 9Е; Жридло /2) на основи виданьох на руским литературним язике (твори красней литературы, календари, науково, науково-популярни твори итд.).

Мадярски слова котри вошли до руского языка ше адаптовали опрам фонетичних, морфологийних законїтосцох примателѧ языка. У 9Е томе Наукових запискох Виоокей школи за образоване професорох „Дердь Бешеней” мож найсц основни информации о бачванско-сримских Руснацох, о їх язике, а пробує ше и преучовац морфологийну адаптацию пожичених мадярских словох у бачванско-сримским руским язике (Акта 9Е).

У прешлих трох рокох одкеди написана спомнута статья, нови конар славистики, руска филологія у Югославиї и поза ей граніци, и далее ше интензивно розвивала. Пре друкарско-технічни и други причини зме не могли додатково у цалосци приказац тот розвойни цек або голем його лингвистични бок. Цо вецей, не могли зме окончиц ані тогу корекцию, виправяне котре би дорушовало голем деталі, ані препатрунок котри зме сцели

понукнуц, а у котрим нам бул цель дац схематични прегляд характеристик руского языка, яичну исторію гласох, котра розправя генетичну, типологийну вязы зоз гласову систему других славянских литературних языкох, як и руоку язичну рефлексию праславянских гласох и гласовних вязыох котри служа за характеризацию славянских языкох, на основи резултатох аналитичних студийох котри ше зявели познейше (Пешикан, 1980; Иванович, 1980). Ту мушиме спомнуц подію котра у настави руского языка и науковим виучованю ма значносц гранічного каменя. То зноване Катедри за руски язык и литературу 1981. року у Новим Садзе. Зявели ше перши факултетски скрипти руского языка. Медзи нїма ше зоз свою наукову вредносцу визначає робота Юлиана Рамача под назву „Лексика руского языка” (Нови Сад, 1983). Єй резултати, нажаль, не можеме вихасновац. На концу статї даме библиографийни податки даскелїх важнейших роботох (Вєг, 1985). Же би конечно и заинтересовани могол створиц яснейшу слику о нешкайшим руским язике, його месце у фамилии славянских языкох, и ту мушиме спомнуц новши роботи А. Д. Дуличенка котри ше у ширшим контексту, одступаючи такловесц подполно од генетичного прибіжованя, у першим шоре даюци вредносц социолінгвистичним аспектом, з язиком Руснацох (Дуличенко, 1981а; 1981б) занїмаю з аспекта микроязыкох, з литературнимма язиками котри маю регионалну функцию. Медзи советскимма авторами достойни споминаня ище А. Е. Супрун, котри часточне з подобного аспекта преучує руски язык, котрому у своїм славистичним приручїнїку пошведує окремене поглаве. Супрун трима руски язык за славянски микро-язык и кладзе го медзи южнославянски языки, цо не зошицким розумліве, понеже ше при других славянских языкох притримує генетичного принципа (Супрун, 1981. 137—140; Супрун, 1980. 51—52).

Руска литература, котра твори органуку часц войводинского культурного и литературного живота, посцигла уметніцки вредносци у першим шоре у овиковиченю стредне-восточно европскей традицийней парастскей культуры и способу живота, як и його препаданя. Глібше одкрице и описоване осемдзешатрочней исторії теї литературы, богатей и зоз мадярскимма вязыми, збуло ше праве у остатніх трох рокох (Гарди-Ковачевичова, 1980; Тамаш, 1981; Тамаш, 1984).

Гласова форма мадярских словох ше меней-вещей вименює у процесу адаптованя и як його резултат. На идуцих бокох будземе провадзац пременки фонетичного походзєня. Понеже слова назберани зоз творох котри ше зявели на руским литературним язике, тримаме же треба зазначиц:

а) Найглавнейши правописни принцип руского литературного языка то етимологийни принцип; медзитим, у писаню странских словох ше применює фонетични принцип, котрому одвитууюцо написана слика вирно одсликує бешедовану язичну форму гласох гунгаризмох.

б) Пре доставане единственей слики и творене единственей компаративней основи, лексични гунгаризми руского языка поровнаме зоз формами нешкайшого бешедного мадярского языка. То, розуми ше, не значи того же литературни, т.е. форми бешедного языка береме за жридло гунгаризмох. Кед даєдно слово або знак нерозумліви зоз нешкайшей бешед-

ней форми, конкретно укажемо на його язичні причини — котри мож
пошириці з одного боку з нукашнім розвитком руского язика.

В О К А Л И

Система руских вокалох-фонемох

	високи		глибоки	
	илаб.	лаб.	илаб.	лаб.
заварти	и			у
полузаварти	е			о
отворени			а	

(Бидвел, 1966; Костелник, 1923, 214; Кочиш, 172. 8.)

Мадярська система вокалох вельо богатша як руска. Руски язик мал и ма ришиці заменьоване, асиміловане 15 вокалох котри маю вредносці фонемох (и вслї варіанти) зоз 5 фонемами. У руским язикі познати: длуґи вокали-фонемі, як и лабіяльні палатали. За руски язик характеристичне наглашене на предостатнім окладзе не вплив на квалітет вокала. За нас ма вредносці того заключене Мункачя, же ше вокалі руского язика ані по числї, ані по квалітету, не розлікую од одвитуючих у мадярским язикі (Мункачя, 1913. 20). Ясне же Мункачя не мал у оглядзе розліку у лабіялізації руского и мадярского а.

О

Фонетичні характеристіки руского о и мадярского о ше у сущносці складаю, прето природне же мадярскому о, не рахуючи даскелї винїмки, одвитуе руске о: аколь, баршонь, баториц ше, богар, боґля, боґрач, боґльоґсвац, босорка, боґоша, боґвед, гордов, добош, торта, доґан, доґаньош, доґош, доґонґа, катона, кондаш, конґя, корбач, кормань, корманьдеска, кортешовац, корчольа, коршов, косоров, коцка, коч, кочиш, лавор, лапош, лопов, овода, оводаш, олдомаш, орґона, орсаґ, поґар, поґонєц, поґрейда, поґья, портейка, потька, ратота, рейта, фогаш, фодбал, форґов, цигонь, чобаньов, чомов, шор итд.

Нет складносці гласох о>о у словах: жумбик, кукурица, тернац.

Слово **тернац** мож звесці на форму сиверовосточного діалекту (Имре, 1971. 227). Слово **жумбик** то превжате мадярске діалектне слово *zumbék* ≈ *zumbiek* (Опатри. Синєи. Й.: Словнік мадярских провинциялізмох II. 1080).

У слове **кукурица** и з нього виведзених словах, мадярске о заменьоє у. Тот мож пошириці зоз тим же у часше поґички и у діалекту зоз котрого є поґичене, жила форма **kukurica**, але не мож виключиці ані тоту можлівосці же ше у руским язикі случело прєґресивне виедначоване вокалох; а мож задумаці и то, же форма гласу зоз двома у при околних народох уплївовала на руску форму слова. Опатри. українське: кукурудза; немєцке: *der Kukuruz*, сербоко-горватське: *кукуруз*, польське: *kukurica* (Деже, 1961. 77). Опатри ище *kukurica* 1977. Нїредґаза, Надькало 1784 *kukuritsa* 1781 Буд.

О

а) У руским язикі на месце мадярского бєшєдного гласа **б**, з часці у складзе з податками українских и словацких діалектох, углавним найдєме гласову вязу **ов** (Лизанєц, 1977. 122—24; Балецки, 1959. 38; Сабо, 1940; Кираль, 1965; Штєлєц, 1968. 60; Хауптова, 1964. 14—15).

б > ов у положєнєу на конци слова:

аков, ашов, баґов, биров, бунков, валов, галов, гинтов, гордов, дараков, диснов, дутов, жацков, канчов, кишбирив, коршов, косоров, лопов, меселатєв, мунтатєв, насарайтов, пашков, ринґлов, ронтов, сакайтов, сьлартов, солґабиров, триков, фицков, фортєв, футов, ципов, чобольов, чомов, шейталов.

б > ов у нукашньосці слова:

басєєка, говля, гомбовца, ковруш, ловґош, ловґовац, ковта, новта, новтаруш, провкатор, ровка, фийовка, чаловка, чичовка, шовґор. У славистіки ше за поширенє того звєня зродєли вєщє задумки (Стойков; Шулан, 1961). И на основи податкох руского язика прилаплїє того думанє котре бере як жридло дифтонґови **оу** мадярськи форми. У жридлових крайох дєє поґичовани мадярськи слова вигваряни **оу** дифтонґови елемент **о**, як по правилу, остає неперемєнєни, а другу часці дифтонґа, **у**, заменьоє — **в** (Горват, 1976. 26).

Субституция **и** > **в** не євидєнтована, а на конци слова **ю**, очивисно, опредєльєвали морфолоґийні фактори. У нукашньосці слова з часці напевно аналоґийне звєнє. За тєраз за нас не розчисєне чи було у руским билабіялне **w**. У Костельниковєй ґраматіки нет ані шлїду гласу **w** (ü), цо вєщєй, писатель ґраматіки наглашує же их в зубно-ґамбовє, и на того ше по два раз поволує, же слова котри ше у мадярским закончю зоз **б**, же ше маю писаці зоз **ов**, по принципє вигваряня слєвох (Костельник, 1923. 217; 251; тиж там 307). И Мункачя упут'ює на то же у руским и дасдних восточнословацких діалектох, за розліку од карпатоукраїнских діалектох, нет „консонантне **у**” (Мункачя, 1913. 35).

Глас **у** у слове **валушни** заш лєм упут'ює на то же у руским язикі (у нукашньосці слова) билабіялне **w** євєнтуално **и**), заменьовало остатні члєн мадярского дифтонґового **оу**.

И ґнатюков матеріал котри позберал упут'ює на то, бо там на месце **в**, не рахуючи интервокалну ситואцию, вшадци находзимє **ў** (**w**); або можебуц ґнатюк могол так означоваці соноризацию **в**? Удерел (ґнатюк, 1910. 167) ўше тиж там 229, ўжал т. т. 231, ўчера т. т. 55. 53 дзіўкі, оўці т. т. 35 чьобольоў, гордоў (ґнатюк 1911).

Видзимє же билабіялни глас **w** у словах мадярского походзєня вщє-ліяк бул у руским як варіанта фонєми **в**, але ше як резултат конєчного фонетичного освоєваня страцєл и у тих словах. Тоту предпоставку потвєрдзю и нешкайши аналоґії восточнословацких діалектох.

б) Кочиш замєрковал: мадярськи слова котри ше закончю на **б**, маю ше писаці и вигваряці на **ов** у руским язикі. Значи, ясне же не мож звесці на дифтонґово жридло тоти слова котри ше закончю на **б**, аналоґно

створени зоз законченьом **ов** (Кочиш, 1978. 128). Можебуц ту мож вжац слова: триков, меселатов, ринглов.

в) На месце бешедного мадярского **ó** у даскеліх словах найдземе **о**. Ловгош <lóugóus, чикощ <csikóus, при чим треба раховац на аналогично словах зоз суфиксом **ос** (**ош**). Опать: крадош, франтош, нялкош, дутянийош, спредовкош итд. Тото нам потвердзуе и факт же ше у В. Гнатюковим бачванским материялу котри назберал концом прешлого вику, попри **чикощ**, зявюе и форма **чикоуш** (Гнатюк, 1911. 349). И при меновніку **жинор** <zsínóur, котри ест у карпатоукраїноких диялектах, треба мац у оглядзе и руски форми вихор, занор, одбор, швекор итд. (Лизанец, 1976. 508).

г) У меновніку сабол <? „szabóu” гласова група **ол** ше находзи на месце мадярского **ó**. Задовольюци одвит на тото зявене зме не нашли. Могло би ше предпоставиц же походзи од **szabol**, котре настало на території дзе ше дорушую диялекти, з аналогію реципроцитета (Шулан, 1961. 53). И руски слова **горгель** „погач з кукуричней муки” (опать мадярски **görhő**), а и **ченгель** „csengő”, подупераю горне похопене. Медзитим, спричинюе проблем тото же зоз мадярских диялектах не мож потвердиц зоз податками анї едну форму котра ше закончуе на условне **l**. Мадярске финалне **ó** (**óu**) руске **ол**, отже мадярске **ó** (**óu**) < руске **ел'** може охраннывац шліди едного старшого руского білабіяльного **u** ≈ **l**. Грегор Ференц у своїм лекторским звиту нам обрацел увагу на тото же ше у восточнословацких диялектах **ов** — **оу** од случаю по случай и нешка може заменьовац зоз **l**; руски приклади **сабол**, **ченгель**, **горгель**, мож прировнац ту восточнословацким прикладом **bagol**, **čakol**, **dugol**, **korol** итд., у котрих **ol** одвитуе мадярскому **ó** (Буфа, 1953. 33).

д) У словах **ковдуш**, **бовтгайташ**, **фовт** на месце мадярской бешедней вязи **-ol** стої **ов**, а причина тому ше крие у такей характеристики сиверовосточних мадярских диялектах, зоз котрих тоти слова позичени, по котрей як пошлідок випадованя остатней букви у групі **ol**, глас **о** ше предлужи вигваряц як дифтонг (Калман, 1966. 34; Горват, 1976. 37). Кед за гласом **l** шлідзи консонант **v**, гласовна вяза **-ol** ше и у сиверовосточним диялекту реализуе так як и у бешеднім язичку (Горват, 1976. 27). Група **ol** у руским меновніку **толвай** шведочи и о тим же то так було и у скорейшим периодзе мадярской язичней исторії.

д) Упутели зме на тото же, по викриштальованим патреню у остатнім чаше, славянска група **ов** — **оу**, котра стої на месце бешедного мадярского **ó** у ядре гунгаризмох, у першим шоре дифтонгского походзена. Медзитим, заслужуе увагу же тото похопене не потвердзуе едногласно жридлови материял мадярского языка котри ма историйну вредносц, маюци у оглядзе тото же история значеня нешкайшей дифтонгизації диялектах не розчиснена у каждим поглядзе (Калман Б.: *Nyelvtudományi Közlemények* LIV 282—3; Бенко Л.: *Nyelvjárástörténet* 76—7; Горват,

*Дифтонгского походзена тримама позичку з часох пред XVIII виком и слово **гроф**, у котрим **v** < **оу** здабе на **ф**. (Опать: украински **гроф**: Лизанец, 1976.88; **грофский** Лизанец, 1976.144).

1976. 12). Представніки того похопеня, теоретично обгрунтовано або необгрунтовано, зоз нешкайших або з обробкох з початку XX вику, познати закончуци дифтонгски форми проектую назад століттями скорей, на час позичованя, або заш одруцюю и формоване становиско о капаню старомадярских дифтонгох, т. е. їх розвиваню знова, виношаци непрерывне дальше жеце старомадярских дифтонгох. У гнолологизації мадярских елементох у язичку бачванско-сримских Руснацох, у вреднованю мадярской диялектології, ситурна точка то їх насельоване до южных крайох, котре мож вжац за точни дати (1751, отже 1763). У твореню **ов**, котре стої на месце нешкайшого мадярского бешедного **ó**, мушиме раховац на диялектни форми **óu** (**ou** ?) зоз старих, старомадярских часох и позички, розумліво, зоз старомадярскими **ou** формами, котри потим створели форму **гу** котрей ше по аналогії пристодобели елементи котри мож звесц на монофтонгийнне **ó**. У ствари, руски язични податки котри мож ту приключиц указую и тото, же у часох позички, у XVI—XVII вику, у земплинских, абауйских мадярских диялектах, зоз котрих позичоване, бул дифтонг финального типу **óu** (**ou** ?). О иснованю дифтонга **óu** у диялектах — давательох едногласно бешедуе руске **ов** котре стої на месце мадярской бешедней гласовней вязи **-ol**, понеже го мож розумиц лем зоз дифтонга котри настал як резултат вокализовања **l** истого складу. Руске **ов** не мож псяшніц зоз нукашнім язичним розвитком: май на розуме **жолти**, **колбаса**, **полни**, **чолнок**, **волна** итд. Доказу моц ма и **ов** котре стої на месце **ó** у нукашньосци слова. Эквивалент мадярского **ó** на концу слова, >Руске **ов**, саме по себе не доказуе исноване дифтонга або неисноване, понеже зявйоване (**о**)**v** у тим положеню може буц и морфологийного походзена. Але, на основи мадярского бешедного **-ol** на концу слова, т. е. у нукашньосци слова, **ó** руского еквивалента **ов** можеме без ваганя раховац як дифтонгского походзена и руску вязу (кспулу) **ов** котра стої на месце **ó** на концу слова, беруци до огляду и тото же положеню дифтонга, у нешкайших мадярских диялектах, найбаржей одвитуе абсолютни конец слова (Имре, 1971. 279).

и, ú

Мадярскому **и, ú** у бешедней варианти руского язичку одвитуе без винїмкох **у**, а у писаней варианти **у, ю**. Так: баюси, буделар, бунда, бунков, гуляш, гунар, гурка, гусар, дугов, дудва, кубикош, курти, куруц, кутатов, люштац ше, мандуля, мугар, мунтатов, мушкатла, папуча, памута, пулька, пушкаш, суньога, зуновац, уяш, фатюга, фуров, чуриц, чутак, шуйташ, югас итд.

Форма **реома** походзи зоз народного мадярского слова **геома**.

Гласовни еквивалент мадярского **u** > руского **у** ше склада зоз язичними фактами карпатоукраїнских и словацких диялектах (Шиптош, 1958. 122; Лизанец, 1976. 177; Штолц, 1968. 62; Гауптова, 1964. 5 итд.).

а

Глас **а** у мадярским язичку кратке, веларне, долнього положеня язичку, округлого отвору формованя гамбох, а руске **а** заш илабіялне, веларне. На месце мадярского **а** у векшини случаях мож найц руске **а**, отже положене язичку ше заокруглюе од горе на рахунок лабілізації: аков, аколь, апо, арвачка, багов, банда, барнасти, басовка, баюси, богля, ва-

дас, газ, галадни, газда, гант, кака, калап, кандур, кантар, карика, катона, лабанц, лабда, лапощ, марадик, няклов, нялкош, памута, сакайтов, таліга, файта, фалат, фаркаш, фогаш, чат итд.

Лабіяльна риза вокала оможліває и замєньованє гласох а > о, кєд лабіялни характєр приходзи до вираженя на рахунок положєня языка: гойс, понос, пипосар итд. (Гауптова, 1964. 5).

Слова *panasz* у мадярским славянского походзеня; його гласи о зєстим у взаємней зависности. Глас о у першим словє *шороглі* можеме пояснїц и зєст аналогіяльным впливом слова *шор* и числєнимя словами вивєдєнимя з ньєго: нєшор, пошорєнє, прєшорїованє, ушорєнє, ушорїованє, шорик, шорєвност, пошорїц, ушорїц, шорєвац, шорєвни, шорєво, шорєм. Заш лєм, вїрєятнєйше жє слово о пожички слова сїверєвєстєчного дїялєкта *soroglya*.

Слово *бокєнчн* тє з дїялєкту прєвжєтє слово *bokancs* (Опєть УМТС I. 315). У словє *хєтєр* шє нє рєбн о прєстїм замєньованю гласох а > о. Формє *хєтєр*, вєднє зєст другїмєя подєбнїмєя словємєя карпєтєукраїнских и словєцких дїялєктєх, вєшлє тєдн до русїнського языка, кєд у мадярским языку прємєнкє вокалох нє отворєншн ищє нє булє закєнчєнє, кєд глас стрєднєго положєня языка бул нє мєстє нєшкєйшнєго а. Жє слово прєвжєтє ищє у старємадярским прїєрїодзє, потвєрдзєє и инованє пєлєтєвєларного *ch* (Лїзанєц, 1976. 129; Країчєвїч, 1981. 200). У словє пипосар о жє мєц и функцїєя вязн. Мєй нє рєзємє пипкє, сєрн.

á

Мадярокомєю á одвїтує а, знєчн а стрєцєлє лєм сєю длужїну: адєш, андє, апацє, арвєчкє, арєндєш, ашєв, бєновєц, бєршєнє, бєтєрїц шє, бєчн, бєгєр, бєгєрєч, бундєш, вєгєш, вєлов, вєрєш, вєшєр, гєрєдїчє, гєрїцєр, гєлєш, гєнєр, гєлов, гєт, дєрєлов, зєпєр, ишпєн, кєзєнє, кєкє, кєнтєр, кєплєр, кєрбєч, кєрмєнє, кєрмєнєдєскє, кєшєр, лєбдє, лєдє, лємпєш, мєжє, мєлєвє, мєшкєтєлє, нєд, оводєш, пєлєнкє, пєнтлїкє, пєткєнє, тєблє, тєнєр, шєркєнє, шєш, шєрєкєшєрн, шєйтєлє, ярєк, ярєш, югєс, итд.

У словє *олдомєш*, мєстє почєтнєго гласє á у мадярским словє, нєходзїмє о у руским словє. Тєтє зєвєнє, кєтрє жєжє замєрковєц у украинских и словєцких дїялєктєх, П. Лїзанєц пєшнєл зєст рєгрєсївнїм вїєднєчєнєм вокалох фєнєтїчнє прємєнкє кєтрє шє одбулє нє славянским язїчнїм подрєччє (Лїзанєц, 1976. 114). З. Гауптєвє вїношнє форму зєст старємадярского прїєрїоду у кєтрєй у чєшє пожичєвєнє лабіялїзєцїю а чувствєवलє жє дємєнєнтнє (Гауптєвє, 1960. 179.). Замєньованє гласох á > а, подєбнє жє и у руским языку, одбулє шє лєм цє нє зєст подпєлнє дошлїднєсцєю и у карпєтєукраїнских и вєстєчнєславянских дїялєктєх (Шїмєш, 1958. 114; Кїрєлє, 1965; Лїзанєц, 1976. 114). Слово *вєлєл* жєжє зєвєсц нє нєшє вїмєрєтє слово старємадярского прїєрїоду (Шїмє, 1969, 1969. 24—37).

i, í

Мадярским гласєм i, í, зєст вїнїмкєм сїтуєцїє нє кєнцє словє, подєбнє жє и у вєстєчнєсловєцких дїялєктєх, у кєждїм случєю одвїтує рускє

и, а у писанєй формє языка и, í: бїцїглє, бєчн, бєчїк, бєштїє, бїзовєц, бїзовєнє, бїрєв, бїстєтовєц, бїтєнгє, бїчєк, бїшєлїмє, гємїцїнї, гїнгєв, ишпєн, кїлєш, кїшбїрєв, кєчїш, пєнтлїкє, пїпкє, пїпєсєр, пїєц, рїшкєшє, тєлїгє, тїнгє, цїбзєр, цїмбєрє, цїгєнє, чїжкє, чїк, чїкєш итд. Нє кєнцє мєновнїкє єдїнїн, глас i кєтрї нє одвїтує мєрфєлєгїєчнємєю прїєрїєдкє руского языка — язык вїсцєрє: мєй нє увєгї кєч, нїнє, бїцїглє, андє, тєшчє итд. (Актє, 9Е 40).

Слово *сєйкєвїтн* жєжє зєвєсц нє формє сїверєвєстєчного дїялєкта *szeik* (szik) (Хорвєт, 1976. 34—35).

é

Нє мєстє мадярского é у руским языку нєходзїмє гласнє, т.є. гласєвнн вязн i, e, єй. Тєтє трїєнїстє єквївалєнтєванє шє крїє у тєкєй характєрїстїкє сїверєвєстєчного дїялєкта жє шє бєшєднн влєс é рєалїзовєл, т.є. рєалїзує у дїфтонгєх iе, т.є. єй (Хорвєт, 1976. 11; тїж тєм -35.; Имрє 1981. 49; Кєлмєн, 1966. 36).

а) У однєшнєю нє фєнєтїчнє прїєрїєдкє и функцїєнєлнє мєстє гласє iе, мадярскє фєхєвє фїлєлєгїєчнє лїтєрєтурє нєєдїнєстєвєнє (Имрє, 1971. 49; Дєжє, 1958. 86). Пєжичєнн мадярскє словє у руским языку жєжє рєзємїц и зєст мєнєфтонгєх и зєст дїфтонгєх. Нє дїфтонг iе шє жєжє зєвєсц: бїрєш, бїгїз, сєвєлїр, дїлїш, дїкїнє, жємбїк, кєртїс, кєфєвїк, лєгїнє, лєлїнє, мєрєдїк, мїнєш, мїрєв, нїнє, рїс, сєгїнє, сєгїш, цїдулє, тєвчїр итд.

б) Нє дїфтонг єй сїверєвєстєчного дїялєкта жєжє зєвєсц гласєвнн вязн єй шлїдєюцїх словєх: Бєйч, крєйдє, пєкрєйдє, пєкрєйткє, рєйтєш, сєйкєвїтн, шєйтєц, шєйтєлов, шєйтєловєц итд.

Пєжичєнн мадярскє словє у руским языку, жєжє вїдємє, дошлїднєю зєчувєлн рєзлїкє кєтрї шє укєзєю у дїялєктнєй рєалїзєцїє фєнємє é.

в) Гласєвнн замєньованє мєстєх é > е укєзєю шлїдєюцї словє: бєлєш, Бєч, гєлєр, гєнєвєд, Ердєлє, кєштєлє, пїнгєр, рєнгєлє, тєнєр, фєлє, фїлєр, кєнєз, шєлтєс, квєртєлє итд. Єднє чєсц тїх словєх жєжє, зєст сїгурнєсцєю зєвєсц нє жрїдлє бєшєднєго языка, абє у кєждїм случєю вєшлє до руского языка под впливом писанєго языка. Формн Бєч, фєлє зєш прєдстєвєю сєрбєсєгєрвєтскї вплив.

Прєблємєтїчнє крєткє е у словєх гєлєр, тєнєр, у кєтрїх бї лє прєвїлєтє мєлє стєц i. Формє е у тїх двєх словєх шє оздє жєжє пєшнїц зєст пєлєтєлїзєцїєю кєнєсєнєнтєх, з тїм жє шє єлємєнт i дїфтонгє iе прєтєпєл до л, т.є. н, кєтрї шє пєлєтєлїзєвалн. А тєтє фєкт зєш потвєрдзєє дїфтонгєскї квєлїтєт гласє е = i = iе. Цє шє дєтїкє гласє у у словє бєлєш, вєн мєрфєлєгїєчнєго походзєнє и нє у пїтєвєю фєнєтїчнє прємєнкє (Шїпєш, 1958.).

Дєтєлїєйшє о адєпгєцїє гласє é у руским языку, опєть: Удвєрї, 1982/а; Удвєрї, 1981.

e

Сєглєснє подєткєм карпєтєукраїнских и вєстєчнєславянских дїялєктєх, мадярскомєю гласє е одвїтує е у руским языку (у писанєй формє е, є). Тєтє кєнєстєцїє шє нє однєшнє нє фїнєлнє положєнє, зє цє єст мєрфє-

логійни причини (Шипош, 1939; Штолц, 1949. 401-430; Шипош, 1958. 118. 118; Лизинец, 1976. 118). Так: арендаш, бендов, бештия, гестиня, гиреш, горгель, буделар, вармедя, геверовоц, деретля, дерекаль, дереш, деп, езер, ейня, сьгсдовац, ешкут, кенез, кедвешни, кепень, керуль, кефовац, левента, ленча, мента, ментовац, меселатов, пендель, ресельовац, ресельов, ремек-дію, сегинь, сегиш, серенча, теметов, тереки, тея, фелеловац, черац, шерпеня итд. Май на уваги гестиня, деретля, ирга, ленча итд. (Акта 9Е 40).

Румунске слово **кепе^як** могло войсц до руского языка зоз постредованьом карпатоукраїнских диалектох (Балецки, 1959. 42; Деже, 1958. 87). Форма **гиризда** походзи зоз форми **і**, котра на подручу северовосточного диалекта опорадично остала и нашка (Горват, 1976. 50; тиж там 52).

ö

Як зме видзели, у руским языку хибя палатални лабіяли; мадярокому гласу **ö** под'єднак стоя блізько руски глас **е** и **о**, але го найчастейше заменое **е**, а лем у даскеліх словах **о**. Тото однюшене у каждым случая повязане зоз еканьом северовосточних диалектох (Грегор, 1975. 438-442; Драгош, 1963. 107); герсга, кепень, кефетик, орек, перкслт, тереки, черегі, герчок. Румунске слово **дюг** вошло до руского языка зоз постредованьом карпатоукраїнского (Балецки, 1957).

Слово **дюмбир** походзи зоз форми **gyümbier** (Грегор, 1975. 445-446). Слово **тевчир** одсликуе форму **töücsier** северовосточного диалекта Калман, 1966.)

ü, ü

У руским языку на месце мадярских гласох **ü, ü** найдземе два гласи котри фонетично стоя блізько у и и (Грегор, 1975. 445-448; Гауптова, 1964. 10-12).

а) Палатална характеристика гласох **ü, ü** приходзи до вираженя на рахунок руху гамбох: ділиш, дильов, илиш, ирга, мигель.

б) Лабіялна характеристика гласа **ü** приходзи заш до вираженя у шлідуючих словах: ешкут, керуль, шудов (Лизанец, 1976. 121).

Слова котри указую замєноване словах **ü** **и** найвироятнейше спадаю медзи старши пожички. У немецких пожичкох (чия найвекша часц вошла до языка по їх приселєню до Бачкей) глас **ü** вше заменое **і** (Герсбач, 1969. 320-329. Сопка, 1976. 25-33). Слово **бечеловац**, подобне карпатоукраїнским и восточнословацким паралелом, не пожичка мадярского слова **becsül**, але пожичка єдного скорейшого **becsül** (Сарваш, Шимоні: Мадярски язичноисторійни словєж Т: 192) евентуално **becsel** (Деже, 1958. 90; Грегор, 1973. 440).

ö

У руским языку место мадярского бешедного гласа **ö** найдземе гласовну вязу **ов**: бендов, геровци, деллови, дильов, льовч, миров, ресельов, темсгов, шудов. Тото зявєне можеме порозуміц лєм зоз северовосточного диалектного дифтонга **öü** (БББ-175; Хорват, 1976. 31; Имре, 1971. 273; Кал-

ман, 1966. 40). Субституоване дифтонга **öü** на концу слова ше могло окончиц так же першу часц дифтонга, **ö**, пре його лабіялну характеристику, а и по аналогії словах котри ше закончую на **ов**, замєновало **о**, а його другу часц, **ü**, глас **в**, пре морфологійни фактори и мотивацию. Не можеме виключиц ані тоту можлівосц же даскельо слова мож завєсц не на диалектну дифтонну форму **öü**, але на монофтонгу **ö**, котри аналогия оформела зоз законченьом **ов**. Мож задумац и розвток мадярского гласа **öü** > руске **eu** > **ou** > **ов** (Штолц, 1968. 59).

Слова **тилед** и **минкив** ордражую форми северовосточних диалектох котри и нашка чуц **tüled, mienkü** ≈ **mienkü** (Имре, 1976. 55-61; Хорват 1976. 42). У словах **тевчир** и **кефетик**, при замєнованю елемента **ö** з дифтонгу **öü** пришло до вираженя положене языка на рахунок лабіялізації: у остатнім у чаше пребераня — поживочаня створена незвичайна консонантна вяза розришена зоз замєнованьом гласох: **кетевфик** > **кефетик**. Слово **риф** мож звесц на форму северовосточного диалектного **rief** (Грегор, 1975. 443; Деже, 1958. 89). Эквивалент мадярскому слову **szöke** руске **сейкасти**, котре ест и у восточнословацких диалектох, може буц пожичка зоз стредньословацких диалектох (Грегор, 1975. 442; Шулан, 1958. 160-165; Драгош 1963. 107). Меновніки **горгель** и **ченгель** на подручу фонетичней адаптаций указую родзинство зоз словами **сабол**. Познаваюци мадярски паралелизми **pintel** ≈ **pintö** (приривнай ТЕС: **pint**), не мож виключиц, заш, єдногласно ані того же замєноване ма у мадярских диалектох историйну причину. Зоз форми **ципела** — **cipelle**, **шерпеня** — **serpenye** мож розуміц найлегчейше; ТЕС: **cipö, serpenyö**; Книєжа СИЙс. 1/2:740). Май на розуме **ленча** < **lencse**, **гестиня** < **gesztenve**, **деретля** < **dereglye**, **ирга** < **ürge** итд.) При їх преучованю не мож завєдэбац ані аналогию елемєнтох семантики и морфології. Приривнай словацки: **rajnica, ranvica, medenica** »**serpenyö**« украинске: **сковорода** »**serpenyö**«; словацке: **črievica, topánka** »**cipö**«; руске боканча »**bakkancs**«, папуча »**könnyű lábbeli**« итд.

Мєновнік **керуль** < **kerülő** »**csósz, mezőgr**« представа иншаки тип адаптованя — капане жридлового конца слова. Тей файти адаптованя припада, наприклад: карпатоукраїнске **чизмодій**, **чизмодій** < мадярске **csizmadia** (Лизанец 636; Деже Шт. Шл. 7: 173), **шерпень** < мадярске **serpenyöü** Зузана Ганудель: Лєнгвістичний атлас українских говорів Східної Словаччини I. Братислава — Пряшів 1981. 113), руски **коч** < м. **kocsi**, словацки **H. kišbir, kižbir** < м. **kisbíró, kisbirou**, карпатоукраїнски **керуль** < м. **kerülőü** (Науковий збірник музею української культури у Свиднику 11. Ред. Иван Русинко. Братислава — Пряшів 1983. 606).

КОНСОНАНТИ

Система руских консонантох

	експлоз.		спіран.		африкат		лате- рал. дзв.	тре- мул. дзв.	на- зал. дзв.
	не дзв.	дзв.	не	дзв.	не	дзв.			
билабіялни	п	б							м
дентилабіялни			ф	в					
дентални	т	д	с	з	ц	дз	л	р	н
дентипалатал.			ш	ж	ч	дж	ль		нь

палатални
веларни

й ть дь
к г х г

(Костельник, 1923. 215—222; Кочиш, 1972. 10—16; Мункачи, 1913. 21—29; Кираль, 1953. 122—126).

Мадярски язык ма 25 консонантни-фонеме, док руски язык позна 27 консонантни-фонеме. У руским ма вредносц фонеме веларни дзвонки опирант *h* (г), як и веларни недзвонки спирант *ch* (х), а вредносц фонеме ма и дентипалаталне *ly* (ль). медзитим нет недзвонки, ларингални спирант *h*.

И у руским и у мадярским иснуюци гласи ше у сущности еднак окладаю у поглядзе места и способу твореня, цо потвердзуе же консонанти мадярского языка, котри ше нашли у руским языке, остали без глібших премєнкох. При похотїюваню того зявеня мушїме вжац до огляду тот сущни момент, консонантизм мадярских диалектох-давательох од XVII вику — по капане гласа *ly* — у конечном резултату идентични з консонантну систему нешкайшого литературного языка.

На основи обробох котри дорушую руски консонантизм не можеме створиц точну слику места твореня гласох *ц, дз, ч, дж, ш, ж*, у даедних обробох и *ц, дз* дентипалаталне, цо меней можлїве (Мункачи, 1913. 29). Цо вецей, видзи ше же и *ч, дж, ш-ж* шлїдза судьбу *ц-дз*, же ше дїяпалатализує (Кочиш, 1978, 28—29).

1. Останє непрєменє:

а) Мєгкосц мадярских консонантох: адыш, бсгар, вармедя, деп, деплови, дї, сїне, кепень, лепинь, нялкош, паткань, поньва, потька, сегинь, суньога, удян, фатьол, фєдьер, фитюла, шаркань, шерпень, шороглі итд.

На мадярски диалектни форми мож звесц тоти слова котри одсликую депалатизовани консонант: догап, корманьдєска (Калман, 1966. 46).

б) Остала веларни дзвонки глас (*г*): багов, газда, битанга, богля, бограч, больонговац, вагаш, гарадича, герега, тєстиня, гиризда, гуляц, гунар, донгов, дугов, єнґєдовац итд. У даскелїх словах на руским язичним подручу *г* вецей не дзвонке: герчок, орсак итд.

в) И гласи *д* и *т* оставаю непрєменєни, з винїмком **цигла**, котре (кед же *є* пожичка з мадярского) припада гу пожичком зоз старомадярских часох (Кираль, 1967).

г) Зачували ше *з* и *с* з диалекту-давателя: езер, меселатов, писи, ресельов, сегинь, сегиш, сейковити, сейкасти, серенча, силка, сяртов, хосєн итд. Слово **колїмаж**, не безусловно пожичка з мадярского, гоч вїєдначованє вокала одсликує мадярски влїв, а кєд є то, вєд ж зоз остатнїм складом резултат аналогного влїву єтимологїино зависних словох (Буфа, 1957. 57; БББ — 162). У двох словаох мож замерковац замєнованє **с>ц**: **цигонь** <szigony, **циварвань** <szivárvány.

Виларни вокал, як и мадярске **l** пред консонантом и взагалї **l** остава и у руским: валал, валов, газловац, галов, даралов, лаба, лабда, лавор; лампаш, ланц, лалош, ловговац итд. але! гольт, люшгац ше, маїдуля, лярма.

У словаох **аколь** и **карсцель** дентипалаталне *ly* (ль) аналогно створєне. Прировнай: боль, горгель, ферталь итд.

2. Сущнейши одступаня:

а) Характеристика асимілюваня мадярских консонантох, котра найвсцей пада до оч, то же на месце бєшєдного **j**, котре по походзєню дентипалаталне **ly**, у руских словаох без винїмкох вше найдзєме дентипалаталне **ль**: больонговац, говля, дерекаль, Ердель, каштель, корчоля, кришталь, мальва, мигель, носоля, пендель, пиштоль, пулька, роштель, талїга, ферталь, чобольов итд.

(Мадярске **j** вше **j** и у руским: бсїтар, файта, пайта, югас, яраш итд.). Пояшнєнє того зявеня: сломнути слова тєди вошли до руского языка кєд у сїверєвосточних диалектох-давательох ище було дентипалаталне **ly**, значи пред XVIII виком (БББ-119; Бенко, 1953. 69).

Секелї гулаш напєвно походзи зоз писаного жридла (кухарка), дзє як словна ваза вжате слово **ly**. У словє **дерекаль** >degekalj<, як резултат злучованя **l + j** ше одсликує створєнє дуплє дугє дентипалаталне **ly**.

б) Мадярски дуги консонанти ше без винїмкох скрацєли: дерскаль, паритя, ратота, уяш, меселатов, итд.

в) На месце мадярского **l** котре стої пред вокалом, у вецей случайох найдзєме дентипалаталне **ль**: белюш, гавалїр, галєр, дильов, керуль, колїмаж, ленча, льовч, пантлїчка, ресельов, талїга итд.

г) Недзвонкому гарловому мадярскому **h** лєм цо не без винїмку одвїтує руски дзвонки **г**: габа, галов, гамїшнї, гармоникаш, геєровоц, гинтов, го-га, гирєш, гирєшиц ше, гонвед, гордов, гунцут, гурка, гусар, доган, мугар, югас итд.

У даскелїх словаох, зац, як пошлїдок язичних историйних причинох найдзєме **x** на месце недзвонкого гарлового гласа. Прировнай: хасєн, хир, хотар, терха. У словє **харча** „harsa” ше случєла субституция **г>х**. Славянски еквивалєнт **x** мадярскому **h** толковани на вецей способи: 1. у часох пожичованя у спомнутих мадярских словаох було ище **ch** на месце нешкайшого мадярского **h** (Дєжє, 1958. 91; Лизанєц, 1976. 129), так пожичєни слова одсликую єєн мадярски глас котри ище жил у старомадярских часох; 2. вїглєдуєци з аспекта славянокей историйнї языка, еквивалєнт **h>ch** и припадаюци слова мож раховац як пожички зоз старомадярских часох: прєто славянске **x** замєнєло мадярске **h**, понєже форми на **h** вошли и одомашнєли ше ище пред закончєном прєменки славянского **g>г>h** (Крайчович, 1981. 200), у часох придаваня — прєбераня, словацкє одноєно украинске **x** стало найблїжєй гу мадярскому **h**.

Други зауваги:

У словаох **бицигла**, **грайцар**, **наприга** итд. **к>** ше прєменєно на **г**. Тото зявенє розширєнє пред вокалами и сонорнїма гласами и у словаох славянокого походзєня. Прировнай: гу, гужлїц, кукуругац, варгоч, лїгац (Горбач, 1968. 316; Костельник, 1923. 200).

Резултат дзвонкованя котре ше одбуло на руским язичним подручу то: **боканджа** <bokancs; **паридя** <paritty; **єнджелїр** <enzsellér. Жридлово **цибзар** — а мадярске народнє cibzár (TESz: cipzár). **Гєнлїви** походзи од архайчного прикетнїка genge котри и нешка жїє на подручу сїверєвосточного диалекта.

Слово **биял** походить з діалектного *biial* (БББ 131). У слові **покрейда** ще дисимілювали аж два консонанти. Глас **к** у слові **палачинка** ще з'явився під впливом суфікса **-ка** на місці етимологічного **т**. Слова **бишалма** і **ратота** походять од мадярських діалектних форм *bisalma*, *rátotta*; поєднані в єдине консонантне зв'язки ще случило на мадярським язичним подруччю.

У конструкції **зафарадловани** < **зафарадловац** з'явлюється І результат аналогічного впливу дієслів мадярського походження котрі ще закончують на **і**. Природно: газловац, фелеловац, шейталовац, дараловац, дергельовац, бечеловац ітд. (Опась Деже, Шт. Шл. 7:159; Лизанец, 1976. 146).

На основі шведоченя восточнословацьких і карпатоукраїнських паралелізмів мож констатовац: найвекша часц гунгаризмів у бачванско-сримським руским язичку, маюци у оглядзі форму гласа, значеня, стандардизовала ще на початку XVIII віку. Даскелі гунгаризми котри указують вецей прямики представляю доказ же давни мадярськи слова у історії руского язика вецей раз и на розлични способи могли войсц до язика Руснацях. Опась: *гимбац* ще ~ *гомбац* ще, *гонвед* ~ *гонвейд*, *серсан* ~ *серсам*, *цидула* ~ *цейдула*, *суногалов* ~ *сунякалов* ітд. Видзимо, язик Руснацях вирно, зов середствами котри му стая на розполаганю, правильно одсликує гласово характеристики сиверовосточного мадярського діалекта. Тот факт розумліви прето же по стредок XVIII віку, у часі безпосредно пред приселенєм до Бачки, векша часц рускей язичней заєдніци, привредно, а так и язично домінуюча часц, як результат длуготирвацях руско-мадярських язичних контактах жила у стану активней двоязичности. Тота передпоставка ще склада зов шведоченєм руского язичного матеріалу и урбаріалніма записами котри направени у другей третині XVIII віку у двох руских валалох Бачкерестуре и Коцуре, як и зов тима історійніма, культурно-історійніма фактами по котрих вояцке, привредне, язичне, культурне ітд. сотрудицтво сусідних народох и Мадярох у XVI — XVII віку досцигло найвисшу точку (Лабощ, 1982/б; Медеші, 1982). Подобну констатацію мож вицагнуц и зов податкох історії язика Словацях Восточней Словацкей з 1729. и 1738. року П. Чучки (Чучка, 1980).

Додаток

Познате же зборнік документох котри облаця лем кореньово слова не може ані прибілжно руциц потребне шветло на миру и интензитет взаємного язичного впливу. Аналогічно тому, гоч як справди пожічене слово рахуеме лем кореньово слово превжате з мадярського, пре вирнейше, яснейше приказоване мадярського впливу котри залапел язик Руснацях, у нашим попису словох би требало подцагнуц виведзени слова котри створени на руским язичним подруччю, полупреклади, дословни преклади, як и синоніми котри мож ту прилучиц. (Опась: Контри М., О даскеліх питаньох пожічованя медзи язиками. . . *Nyelvtudományi Értekezések*, 109). Обсяг тей студії того не оможлівое; як самостойни єдинки виказуеме з другого боку гвети виведзени слова чийо основни слова змс при збераню не пренашли. Знаме же поєдинечни елементи зов давного одвитующого слова другого язика при виводзенью точности походзєня гласова одвитующосц або еквивалентносц сама по себе не може одлучиц. Адекватно об'єктивним основом, односно критерієм етимологізації, при кваліфікованю похо-

дзєня фонстични, морфологічни и семантични фактори муша буц у согласности зов культурно-історійним моментом. У додатку достали место вецей таки слова, котрим виводзєне походзєня з мадярського може виводац підозривосц. Медзитим, вишло би з рамкикох нашеї науковей роботи кед бизме подробно документовали гвети предметни, етнографійни, культурно-історійни игд. одношеня, на основі котрих давни елементи комплекта словох у язичку югославянськи Руснацях кваліфікуеме же су мадярського походзєня, т. є. мадярського постредованя. Значи, складаме ще зов заувагу Грегора Ференца, лектора тей нашеї роботи, котра дорушує круг тих проблемох:

„У зборніку словох котри означени як додаток, а розумліво и у часцях котри о них розпирваю, праве мож найсц досц таки вирази чийо виводзєне безпосредного мадярського походзєня, найблагше поведзєно, дискутабилне. Таки наприклад: босорка, буделар, вакация, гунцут, гроф, зуновац (у вязи з тим природно: Махек: ЕтШІІІЧ 329: под **навити**), калура, касарня, квартал, кифла, комора, коцка, лавор, магистер, марияш, пава, пажица, пакла, паланка, понос, порция, прокуратор, пушка, реверенда, трафика, цица, череп, чоколада, чуга, шкатула ітд”.

Велька векшина словох вошла до язика Руснацях зов сиверовосточного мадярського діалекта. Гоч ине стареме визначиц превжату форму еквивалента, упутіоване на діалектну форму зохабиме.

З мадярського преложел:
Симеон Сакач

АДЯШ < *ágyás*, nyomtatáskor gabonakévékből kialakított ágyás'
АКОВ < *akó*, 'akó' (mértékegység: 561)
АКОЛЬ < *akol*, 'ua.'
АЛАС < *állás*, 'kőművesállvány'
АНДЯ < *angyi* 1. 'ágy' 2. 'néni'
АПАТИКА < *patika*, 'gyógyszertár'
АПАЦА < *apáca*, 'ua.'
АПО < *apa*, 'ua.'
АРВАЧКА < *árvácska*, 'ua.'
АРЕНДАШ < *arendás*, 'bérlő, árendás'
АШОВ < *ásóu*, 'ásó' (szerszám)
БАВКА < *báb* 1. 'a rovarok bábja' 2. 'bábu, baba' (játék)
БАГОВ < *bagóu*, 'kapadohány, bagó'
БАИЛАНОВАЦ < *ballag*, 'vesződik, feleslegesen jár valami után'
БАЛОГА < *balog*, 'az ember bal lába, keze'
БАНДА < *banda*, 'cigányzenekar, banda'
БАНДИГАЗДА < *bandigazda*, 'mezőgazdasági munkások választott vezetője, pl. aratáskor'
БАНОВАЦ < *bán*, 'megbán, sajnál vmit'
БАРНАСТИ¹ < *barna*, 'barna férfi (nő)'
БАРНАСТИ² < *barna*, 'barna' (szín)
БАРШОНЬ < *bársony* 1. 'bársony' 2. 'bársonyszalag'

БАСОВКА < *baszówka*, 'az eke félresiklásakor keletkező kisköldcsik, baszóbarázdá'
БАЧИ / БАЧИК < *bácsi* 1. 'bácsi, idősebb ember' 2. 'nagybátyj'
БАЮСИ < *bajusz* 1. 'bajusz' 2. 'csáp'
БЕИЧ / БЕЧ < *beics*, 'Bécs'
БЕЛЮШ < *béles*, 'béles' (sütemény)
БЕНДОВ < *bendőu* 1. 'bendő, kis gyomor' (emberi, állati) 2. 'dicsnósajt'
БЕТЕГА < *beteg* 1. 'betegséget okozó dolog, cselekedet' 2. 'nehéz étel' 3. 'meggondolatlan cselekedet'
БЕТЯР < *betyár*, 'gazfickó, csirkefogó, betyár'
БЕЧЕЛОВАЦ < *becsel*, 'becsöl 1. 'becstül' 2. 'tisztel, kedvel'
БЕШТИЯ < *bestija*, 'bestia, gonosz'
ВИЗОВАЦ < *biz*, 'megbíz'
ВИЗОВНО < *bizony*, 'bizonyára, biztosan'
ВИРЕШ < *bieres*, 'bérlő'
ВИРОВ < *bíróu*, 'falubíró'
ВИСТАТОВАЦ < *biztat*, 'biztat, ígér'
ВИТАНГ'А < *bitang*, 'bitang, haszontalan ember'

ВИЦИГЛА <bicigli 'kerékpár'
ВИЧАК <bicsak 'zsebkés'
ВИЧКАШ <bicskás 'verekedős ember,
garázda'
ВИЩАЛМА <bisalma 1. 'birsalmafa'
2. 'birsolmafa gyümölcse'
ВИЯЛ <bijal 'bivaly'
БОВТГАЙТАШ <bouthajtás 'bolthajtás'
БОГАР <bogár 1. 'fereg' 2. 'fekete ló'
3. 'káromkodásszerű indulatszó'
БОГЛЯ <boglya 'kobaik, fej'
БОГОЗОВАЦ <bogoz 'bogoz, bont'
(szálás anyagot)
БОГРАЧ <bogrács 'ua.'
БОИТАР <bojtár 1. 'ua.'
2. 'juhászkutya'
БОКОРИЦ ШЕ <bokor? 'bokrosodik,
terebélyesedik'
БОКАНЧА / БОКАНДЖА <bokanes
'katonai bakanes'
БОЛОНГОВАЦ <bolyong 'kószál,
bolyong'
БОСОРКА <boszorka 'boszorkány'
БОТОША <botos 'harisnya'
БОЦИНА / БОЦИКАНА <bocina
'boci-na, boci-ne' (állathivogató szó)
БОЧКОРА <boeskor 'könnyű cipő,
boeskor'
БРИЧ-НАДРАГИ <briccsnadrág
'briccsesnadrág'
БУДИ, плт <bugyi 'ua.'
БУЗОГАНЬ <buzogány 'ua.'
БУНДА <bunda 1. 'bunda' (ruhadarab)
2. 'az állatok bundája'
БУНКОВ <bunkóу 'faragatlan ember,
bunkó alak'
БУТЕЛАР / БОДЕЛАР <bugyelláris
'pénztárca'
БУТЬКОШ <butykos 'korsó, nagyobb
üveg'
ВАГАШ <vágás 'kottyанó'
ВАДАС <vadász 'ua.'
ВАКАЦИЯ <vakáció 'nyári iskolai
szünet, vakáció'
ВАЛАЛ <óмаgyar, валал 'falu, község'
ВАЛОВ <válóу 'vályу, itatóедény'
ВАЛУШНИ <velóуsi 1. 'rátermett
vmire, való vmire' 2. 'valahonnan
származó'
ВАРМЕДЯ <vármegye 'ua.'
ВАРОВАЦ <vár 'váракоzik, vár'
ВАРОШ <város 'ua.'
ВАШАР <vásár 1. 'ua.' 2. 'látványosság,
cirkusz'
ВИЖЛА <vizsla, vizslakutya'
ВИФАСОВАЦ <faszol 'megbűnhődik,
meglakol, faszol'
ГАБА <hab 1. 'vízhullám'
2. 'elektrofizikai hullám'
3. 'hullám' (elvontan)
ГАЛАС <halász 'ua.'
ГАЛОВ <hálóу 1. 'halászháló'
2. 'pókháló'

ГАМИШНИ <hamis 'ravasz, önző,
martalékos'
ГАНТА <gant 'rög'
ГАРМОНИКАШ <harmónikás 'ua.'
ГАТ/ГА <hát 'ua.'
ГЕВЕРОВАЦ <hever 'pihen,
lustálkodik, heverészik'
ГЕРОВЦИ <heróuce 'forgácsfánk'
ГЕРЧОК <hőresőg 'ua.'
ГИМБАЦ ШЕ / ГОМБАЦ ШЕ <himbál
'/hombál 'himbáлоzik'
ГИНТОВ <hintóу 'hintó'
ГИРЕШ <hires 'virtuskodó egyén'
ГОГА / ГООО / ГО-ГА <hóha 'ua.'
ГОЗАД <hozzád 'hozzád' (felszólítás
lónak)
ГОИС <hajsз 'ua.'
ГОЛЪТ <hold 'hold' (mértékegység)
ГОМБАЛКА <hombáló 'mezej hinta,
bölcső'
ГОНВЕД / ГОНВЕИД <honvéd /
'honveid 'ua.'
ГОРДОВ <hordóу 'hordó'
ГУНЦУТ <huncut 'ua.'
ГУРКА <hurka 1. 'ua.' 2. 'porszívó
gumiosöve' 3. 'hosszú, véraláfutásos
csik a testen ütéstől'
4. 'hurkatöltéshez előkészített
disznóbél'
ГУСАР <huszár 'ua.'
ГАВАЛПР <gavallier 'gavallér'
ГАЗ <gaz 'ua.'
ГАЗДА <gazda 1. 'földműves, gazda'
2. 'ura vminek'
ГАЗДАШАК <gazdaság 'ua.'
ГАЗЛОВАЦ <gázол 'gázол, tapos, nyom'
ГАЛАДЗИЦ <galád, összepiszkit,
bepiszkít'
ГАЛАДНИ <galád 'ua.'
ГАЛЕР <gallier 'gallér'
ГАНЧ <gáncs 'ua.'
ГАРАДИЧА <garádics 'lépcsőfok'
ГАРАДИЧА <garádics 'lépcsőfok'
ГАРАДИЧИ <garádics 'lépcső'
ГАЧАШИСТИ <gatyás 'gotyás galamb,
tyúk'
ГАЧИ <gatya 'alsónadrág'
ГЕНГЛИВИ <genge (!) 'fáradt, gyenge,
kimerült'
ГЕРЕГ <gőrdginnye 'ua.'
ГЕСТИНЯ <gesztenye 1. 'gesztenyefa'
2. 'gesztenyefa termése'
ГИРИЗДА <girizd 'szőlőfürt'
ГОВЛЯ <góulya 'gólya'
ГОМБОШКА <gombostű 1. 'ua.'
2. 'biztosítótű'
ГОМБИЧКА <gomb 1. 'ruhanemű
gombja' 2. 'műszergomb'
ГОМБОУЦА <gombóuc 'haluska,
gombóc'
ГОМБУЛЯ <gőmb 'gőmböcske,
karácsonyfadisz'

ГОРТЕЛЪ <gőrhőу? 'kukoricalisztból
készült pogácsa'
ГРАИЦАР <krajcár 'ua.'
ГРОФ <gróf 'ua.'
ГУЛАШ <gulyás 'gulyás' (étel)
ГУЛЯ <gulya 'tehéncsorda, gulya'
ГУЛЯШ <gulyás 'tehénpásztor, gulyás'
ГУНАР <gúnár 'ua.'
ГУРИЧАЦ <gurit 'göret, gurit'
ДАРАВА <darab 'meghatározott
földterület'
ДАРАЛОВ <daralóу 'dara'
ДЕРТЕЛОВАЦ <dőrgöl 'egyenctlen
talajon dörgöl hangot ad'
ДЕРЕГЛЯ <dereglye 'ua.'
ДЕРЕКАЛЬ <derekally 'dunyhaszerű
vékony takaró'
ДЕРЕШ <deres, büntetőpad, deros'
ДЕП <gyep 1. 'legelő' 2. 'szűzföld'
3. 'gyep, fű'
ДЕПЛОВИ <gyeplőу 'gyeplő'
ДИКИНЬ <diekieny 'gyékény' (növény)
ДИЛЬОВ <дүүл 'дүүл'
ДИСНОВ <disznóу 'disznó, sertés'
ДИ <gyi 'ua.'
ДИЛИШ <gyűlés 'ua.'
ДОВОШ ТОРТА <dobostorta 'ua.'
ДОГАН <dohán 'dohány'
ДОГАНЬОШ <dohányos 'ua.'
ДОНГОВ <dongou 'oserebogár'
ДОРОНГА <dorong 'egyenest rúd'
(vmi elválásztására)
ДУГОВ <дугóу 'űszó (дугóу)
ДУДВА <dudva 'egyfajta gyomnövény'
ДУКАТ <dukát 'ua.'
ДЮГ <kárpátukrán: дуг 'ördög, rossz
szellem'
ДЮМБИР <gyűmbier 'gyűmbér'
ДЪОРИШ <gyors 'a csárdás egyik
fajtája gyors'
ЕГЗЕКУТОР <egzekúтор 'végrehajtó'
(egzekúтор)
ЕЗЕР <ezer 'ua.'
ЕЗЕРМАИСТОР <ezermester 'ua.'
ЕИНС / ЕИ-НС <ejnye 'ua.'
ЕЛЕФАНТ <elefánt 'ua.'
ЕНГЕДОВАЦ <enged 'enged,
beleegyezik'
ЕНДЖЕЛПР <enzsellér 'földmérő
mérnök' Бő! Хорváth Mária:
'Német elemek a 17. század magyar
nyelvében, Вр. 1978. 1978. 92-93.
ЕРДЕЛЪ <Erdély 'ua.'
ЕШКУТ <eskütt 'esküdt'
ЖАНДАР <zsандár 'csendőr, zсандар'
ЖАЧКОВ <zsacsкóу 'dohányzacskó'
ЖИНОР <zsinóур 1. 'zsinór'
2. 'zsinórdisz, süjtás'
ЖУМБИК <zsombiek 'zsombék'
ЗАПОР <zápor 'ua.'
ЗАФАРАДЛОВАНИ <fáрад 'elfáрад,
kimerült'
ЗУНОВАЦ <un 'elfáрад'

ИНТЕРЕШ <interes 'kamat'
ИРГА <ürge 'ua.'
ИШПАН / ЕИШПАН <ispán /espán
'ispán, intéző'
КАБА <kába 'kába' (egyfajta sas)
КАИСА <kajsz 'kajszibarack'
КАК / КАКА <káka 'ua.'
КАЛАП <kalap 'ua.'
КАНДУР <kandúr 'ua.'
КАНТАР <kántár 'ua.'
КАНТОР <kántор 'ua.'
КАНЧОВ <kancsóу 'vizeskancsó'
КАПИТАНЬ <kapitány 'ua.'
КАПЛАР <káplár 'tizededes'
КАПУРА <kapu 1. 'kapu'
2. 'futballkapu'
КАПЧА <kapocs 1. 'csa!' 2. 'vaskarika,
kapocs'
КАРАМ <karám 'ua.'
КАРИКА <karika 1. 'láncsem'
2. 'szelet, karika'
КАРИМА <karima 'bemélyedés
a konyha falába, ahova
dísztányérokat helyeztek el'
КАРСЦЕЛЪ <karszék 'ua.'
КАРФА <karfa 'léтраfok'
КАСАРИЯ <kaszárnya 'laktanya,
kaszárnya'
КАТИЧКА <katicabogár 'ua.'
КАТОНА / КАТОНАК <katona 'ua.'
КАШТЕЛЪ <kastély 'ua.'
КВАРТЕЛЪ <kvártély 1. 'lakás'
(városi lakás) 2. 'kvártély, szállás'
КЕДВЕШНИ <kedves 'ua.'
КЕЛЕПКАЦ <kelepel 'ua.'
КЕПЕНЬ <kөpeny 'ua.'
КЕПЕНЯК <kөpönyeg 'katonakөpeny,
көpönyeg'
КЕРОБАЦ <kerül 'elkerül, óвакодик
vmitől'
КЕРУЛЪ <kerülőу 'kerülő'
КЕФОВАЦ <kefél 'ua.'
КЕФЕТИК <көтөүfiiek 'көтөүfiék'
КИФЛА <kifli 'ua.'
КИШВИРОВ <kisbíróу 'kisbíró'
КЛАМБАС <klámbász 'cerуza'
КОВДУШ <kóudus 'kóudus, nyomорék'
КОВРУШ <kóurus 'templomi kóрус'
КОВТА <kóuta 'dallam, kóta'
КОЛИМАЖ <kolimáz 'szekеркенөcs'
(A szó eredetere vonatkozóan ld.
Bárczi Géza—Benkő Loránt—Berrár
Jólan: A magyar nyelv története,
Вр. 1967. 162. о.)
КОМЕНЦИЯ <komenció 'vkinek az
eltartása föld és mezőgazdasági
felszerelés ellenében'
КОМОРА <kamora 1. 'éléskamra'
2. 'királyi kamara'
КОНДАШ <kondás 'ua.'
КОНТЯ <konty 1. 'konty'
2. 'fejebűbja vkinek'
КОРБАЧ <korbács 'ua.'

КОРМАНДЕСКА <kormánydeszka
'kormánydeszka' (az eke része)
КОРМАНЬ <kormány
1. 'kerékpárkormány' 2. 'gépjármű
kormányja'
КОРОВО / КОРОВО <kóuróу
'gyomnövény, gaz'
КОРТЕШОВАЦ <korteskedik ,ua.'
КОРЧОЛЯ <korcsolya ,ua.'
КОРШОВ <korsóу ,korsó'
КОСОРОВ <koszoróу ,koszorú'
КОЦКА <kocka 1. 'négyzet'
(geometriai alakzat) 2. 'kocka
alakú tárgy'
КОЧ <kocsi 1. 'szekér' 2. 'traktor
pótkocsija'
КОЧИЩ <kocsis ,ua.'
КОШАР <kosár ,ua.'
КРЕЙДА <kreita ,kréta'
КРИПТА <kripta ,kripta, sírbolt'
КРИСТУШ <ind.-szószerű káromkodás:
a krisztusát ,ua.'
КУКУРИЦА <kukurica ,kukorica'
КУПЦЕРАЙ <kupieraj ,bordélyház'
КУРТИ <kurta 1. 'rövid, kurta'
2. 'kurtafarkú'
КУРУЦ <kuruc 1. 'kurucpárti
állásponton levő személy'
2. 'kuruc katona'
КУТАТОВАЦ <kutat ,keres, kutat'
КУЦОВ <kuco ,kutya, kutyas'
ЛАВА <láb ,állati láb'
ЛАВАНЦ <labanc 1. 'Habsburg-párti
magyar' 2. 'labanc katona'
ЛАВДА <labda 1. 'labda' 2. 'gömb'
ЛАВОР <lavor ,mosdótál, lavór'
ЛАДА <láda 1. 'láda (bútor)
2. 'tárolóedény' 3. 'gépkeszi raktere'
ЛАМПАШ <lámpás ,lampa'
ЛАНЦ <lánc 1. 'lánc' 2. 'láncolat'
3. 'lánc' (mértekegység: 2 hold,
a 'fertyály' negyedrésze)
ЛАПОШ <lapos ,magas vízállású
terület, lapos, lapályos fekvésű
terület'
ЛЕВЕНТЕ <levente ,levente foglalkozás
a Horthy-érában'
ЛЕГИНЬ <legieny 1. 'fiatalember'
2. 'házasulandó ifjú, legény'
ЛЕПИНЬ <lepieny ,lepény'
ЛЕНЧА <lenese 1. 'lenese' (növény)
2. 'lencse' (műszer) 3. 'folt, petty
a testen'
ЛОВГАНЦ <lóуг ,csüng, függ'
ЛОВГНУЦ <lóуг ,csüng, függ'
ЛОВГОВАЦ <lóуг ,meglóg, szökésben
van'
ЛОВДОВОЦ <lóуг ,csatangol,
csavarog'
ЛОПОВ <lopóу 1. 'lopótök, lopó'
2. 'tarkó'
ЛЮШТАЦ ШЕ <lustálkodик
'összesározódik, piszkos lesz'

ЛЯРМА <lyárma ,zaj, lárma'
ЛЪОВЧ <lóуcs ,lőcs'
ЛЪОГДАЦ <lóуг ,csavarog'
МАГОЧКА <mag 1. 'gyümölcsfélék
magja' 2. 'napraforgó termése'
МАГИСТЕР / МАДИСТЕР <magiszter
'tanító'
МАДЯР <magyar ,ua.'
МАЖА <mázsa 1. 'mázsa, nagyobb
mérleg' 2. '100 kg'
МАКРАНЦ <makranc ,önfejű, makacs
ember' (Vö. TESz. II, 825)
МАКРАНЦОШ <makrancos
'anyámasszony katonája'
МАЛЪВА <mályва 1. 'mályvafű'
2. 'muskátli'
МАНДУЛЯ <mandula 1. 'mandula'
(testrész) 2. 'mandula' (gyümölcs)
МАРАДИК <maradiek ,gabonakereszt'
МАРИЯШ <márijás ,máriás'
(kártyajáték)
МЕНТА¹ <mente ,ua.'
МЕНТА² <menta ,menta'
МЕНТОВАЦ ШЕ <ment ,menekül
vkitől, leráz vkit'
МЕСЕЛАТОВ <messzelátóу ,távscő,
messzelátó'
МИГЕЛЬ <mühely ,ua.'
МИНКИВ <mienkü ,mennykő'
МИНЕШ <mienes ,ménés'
МИРОВ <mieróу ,mérőkösár'
МИЦА <micamica ,camicica, kiscica'
МОВДЯ <móуди 1. 'mód' 2. 'szkás,
divat'
МУГАР <muhar ,au.'
МУЛАТЦАГ <multság ,ua.'
МУНТАТОВ <mutatóу ,áramutató'
МУШКАТЦА <muskátли ,ua.'
НАД <nád 1. 'nád' (növény) 2. 'nád'
(tetőfedő anyag) 3. 'horgászbot'
НАДРАГИ <nadrág ,ua.'
НАОРЕК <örökre ,örökre'
НЕМ САВАТ / НЕМ САВАД / НЕМ-
САВАД <nem szabad ,tilos, nem
szabad'
НИГЕР <néger ,ua.'
НОВТА <nouта ,dal, нота'
НОВТАРУШ <nóутáрус ,jegyző'
НОСОЛЯ <nyoszolya ,dikó, faág'
НЯЛКОВ <nyaklóу ,nyakló'
НЯЛКОШ <nyalka ,szépfű, pipenkő'
ОВОДА <ovoda ,óvoda'
ОВОДАШ <ovodás ,óvodás'
ОЛДОМАШ <áldomás ,ua.'
ОРГОНА <orgona 1. 'orgona' (virág)
2. 'orgona' (hangszer)
ОРСАГ / ОРСАК <ország ,ua.'
ОРСАГ-ДРАГА <országút ,ua.'
ПАВА <páva ,ua.'
ПАДЦАШ <padlás ,ua.'
ПАЖИЦА <pázsit ,legelő'
ПАЙТА <pajта ,nyári konyha'

ПАЙТАШ <pajtás ,társ, pajtás, barát'
ПАКЛА <pakli ,csomag, pakli'
ПАЛАНКА <palánk ,kútkáva'
ПАЛАЧИНКА <palacsinta ,ua.'
ПАМУТА <pamut ,ua.'
ПАНДУР / БАНДУР <pandúr ,ua.'
ПАНТЦА <pántлика 1. 'pántlika,
szlag' (ruhaneműn)
2. 'magnetofonszalag' 3. 'filmszalag'
4. 'futószalag' 5. 'csik, szalag'
ПАНЪВАШ <pányва ,kötél'
ПАПЛАН <paplan ,ua.'
ПАПРИГА <paprika 1. 'paprika'
(növény) 2. 'a paprika termése'
ПАПРИГАШ <paprikás ,paprikás'
(étel)
ПАПУЧА <papucs ,könnyű lábbeli,
papucs'
ПАРАДИЧА <paradicsom
1. 'paradicsom' (növény)
2. 'a paradicsom termése'
ПАРАСТ <paraszt ,földműves, paraszt'
ПАРИДЯ <parittyа ,ua.'
ПАРЛАГ <parlagföld ,ua.'
ПАСАРАЙТОВ <szaporajtóу 1. 'kosár'
2. 'ketrec'
ПАТКА <patka ,kemencepadka'
ПАТКАНЬ <patkány ,ua.'
ПАШКОВ <paskóу ,legelő'
ПЕДАЛ <pedál ,kerékpárpedal'
ПЕНДЕЛЬ <pendelyhálóу ,pendelyháló'
ПЕРКЕЛТ <pörköлт ,ua.'
ПИНТОВКА <pintóу ,pint, kancsó'
ПИНТЕР <pintér ,kádár'
ПИПКА <pipa 1. 'pipa' 2. 'a csaptelep
pipaszerű része'
ПИПОСАР <pipaszár ,ua.'
ПИСИ <pisze ,ua.'
ПИЯЦ <pijac ,piac'
ПЛЕВАНОШ <plébános ,plébános,
római katolikus pap'
ПОГАР <pohár 1. 'pohár' 2. 'serleg'
(sport)
ПОГАЧ / ПОГАЧА <pagácsа ,ua.'
ПОЖОНЕЦ <pozsonyi ,pozsonyi mérő'
ПОЖОНЬСКИ <pozsonyi ,pozsonyi'
ПОКРЕЙКА / ПОКРЕЙКА <
bokreita ,bokréta, scokor'
ПОНОС <panasz ,ua.'
ПОНОСОВАЦ ШЕ <panaszol
'panaszkodик'
ПОНЪВА <ponyва ,ua.'
ПОРТА <porta ,telek a rajta levő
építményekkel'
ПОРТЕЙКА <porteika ,portéka, áru'
ПОРЦИЯ <porció ,adó'
ПОТЬКА <potyka ,ponty'
ПРЕЦЕПТОР <preceptor ,segédtanító'
ПРИМАШ <primás ,cigányprimás'
(zenész)
ПРИСЕРЗОВАЦ <szerez ,megszerez,
beszerez'
ПРОВКАТОР <próуkátor ,ügyvéd'

ПУЛИН <puli ,ua.'
ПУЛЬКА <pulyka ,ua.'
ПУШКА <puska ,ua.'
ПУШКАШ <puskás ,vadász'
РАНЦ <ránc 1. 'ránc a bőrön' 2. 'ranc'
a ruhaneműn'
РАТОТА <rátотта ,rántotta'
РЕВЕРЕНДА <reverenda ,ua.'
РЕЙТЕШ <reites ,rétes' (sütemény)
РЕМЕК-ДЮЛО <remekmú ,ua.'
РЕНДА <rongy ,rongydarab'
РЕОМА <reoma ,reuma'
РЕСЕЛЪОВ <reszelóу ,reszelő'
РЕСЕЛЪОВАЦ <reszelóу ,ua.'
РИГОВ <rigóу ,rigó'
РИЖКАША / РИСКАША /
РИСКАША <rizskása ,rizs'
РИНГЛОВ <ringlóу ,ringlószilva'
РИС <riesz ,részében való dolgozás'
РИТ <riet ,magas vízállású, vizenyős
legelő, szántó'
РИФ <rief ,rőf'
РОВАШ <rovás ,ua.'
РОВКА <róuka ,róka'
РОЗВАТОРИЦ ШЕ <bátorodik
felébred, magához tér, feleszmél'
РОЙТ <rojт 1. 'rojт' 2. 'bojt'
РОНДЯ <rongy 1. 'rongy' 2. 'rongyos
ruha'
РОНТОВ <rontóу ,tékozló, pazarló
ember'
РОЗРОНТОВАЦ <ront ,tönkretesz'
РОШТА <rosta 1. 'kézirosta'
2. 'cséplőgép rostája'
РОШТЕЛЬ <rostely ,rács'
РУНДАВИ <runda ,ronda, csuf'
САБОЛ <szabóу ,szabó'
САКАНТОВ <szakajtóу ,szakajtó,
szakító (kosár)
САЛАЦ <szállás ,tanya'
САЛФА <szálfa ,ezüstenyő ,gerenda'
САНОВАЦ <szán 1. 'sajnál vkitől vmit'
2. 'szán, sajnál, együtttérz'
САРИ <szár ,lábbelinek a szára'
СЕГИНЬ <szegieny ,szegény, sajnálatra
méltó'
СЕГИШ <szegies ,tetőgerinc' (zsúp
vagy nádfedelű házon)
СЕЙКАСТИ <szőike ,őszes, ősz
hajszin'
СЕЙКОВИТИ <szeik ,szik, szikes'
СЕКЕЛЬ ГУЛАШ / СЕКЕЛИ ГУЛАШ
<székelygulyás ,ua.'
СЕЛЕЛОВАЦ <szeel ,napraforgót,
babot stb. tisztít'
СЕРЕНЧА / СЕРЕНЬЧА <szerecse
1. 'ua.' 2. 'siker'
СЕРЕЧИНЬ <szerecseny ,szerecsen'
СЕРЗОВАЦ <szerez ,ua.'
СЕРСАН / СЕРСАМ <szerszám
1. 'lőszerszám' 2. 'horgászelszerelés'
3. 'felszerelés'
СИЛКА <szilke ,szilke' (edény)

СИРКАСТИ <szürke, 'szürke' (loszín)
 СИЯРТОВ <szijjártó, 'szijgyártó'
 СОКАШ <szekás, 'ua.'
 СОЛГАВИРОВ <szelgabíró, 'ua.'
 СУНЬОГА <szúnyeg, 'ua.'
 СУНЬОГ-ГАЛЮВ / СУНЬЯКАЛОВ <szúnyogháló, 'szúnyogháló'
 ТАВЛА <tábla 1. 'tábla alakú tárgy'
 2. 'iskolai tábla'
 ТАВОР <tábor 1. 'gyermektábor'
 2. 'haditábor'
 ТАЛГА <talyga 'kétkerékű kocsi'
 ТАЛЧКА <talyicska 'kis taliga, 'talyiga'
 ТАЙТИК <tajtiek 'tajtekipa'
 ТАЛПА <talp 1. 'talp' (testrész) 2. 'talp' (lábbeli része)
 ТАНЕР <tányér, 'ua.'
 ТАЦОШ <táncos, 'ua.'
 ТАШЛАЦ <tapos, 'tapos, nyom; gázol'
 ТАРГОНЯ <tarhonya, 'ua.'
 ТАРКАСТИ <turka, 'ua.'
 ТАТОШ <tátos, 'táltospáripa'
 ТАШКА <táska, 'ua.'
 ТЕВЧИР <töücsier, 'tölcser'
 ТЕМЕТОВ <temető, 'temető'
 ТЕПША <tepsi, 'ua.'
 ТЕРЕКИ <térek, 'ua.'
 ТЕРНАЦ <ternác, 'tornác'
 ТЕРХА <óm. tereh 1. 'teher' (nehéz tömeg) 2. 'teher' (erkölcsi, lelki stb.) 3. 'teher' (áru, rakomány)
 ТЕШТАМЕНТ <testamentum 'végrendelet'
 ТЕЯ <teja, 'tea'
 ТИГРИШ <tigris, 'ua.'
 ТИЛЕД <tüled (ne)!, 'töled ne!' (utasítás lónak)
 ТИНТА <tinta, 'ua.'
 ТИМАР <tímár, 'tímármester'
 ТОЛВАЙ <tolvaj, 'tolvaj, zsvány'
 ТОЛМАЧ <tolmács, 'tolmács, szószólo'
 ТРАФИКА <trafik, 'ua.'
 ТРИКОВ <trikó, v. triko, 'trikó'
 ТРОТЬКОШ <trotykos, 'trombitás' (német muzsikus)
 УДВАРОШ <udvaros, 'tisztseg a királyi udvarban'
 УДЯН <ugyan, 'uglan, bár'
 УЦУ <uccu, 'ua.'
 УЯШ <ujjas, 'kabat'
 ФАЙТА <fajta 1. 'fajta, faj' (állat, növény, ember) 2. 'típus'
 ФАКЛЯ <fáklya, 'ua.'
 ФАЛИАТ <falat 1. 'szindarab' 2. 'részlet' 3. 'darab' (számmenyiség) 4. '(kis)darab' (meghatározatlan mennyiség)
 ФАРКАШ <farkas, 'ua.'
 ФАТЬОЛ <fátyol 1. 'fátyol' (szövet) 2. 'fátyol' (női ruha kelléke)
 ФАТЮГИ <fattyú 1. '(növény) fattyújhajtás' 2. 'hónaljajtás'

ФЕДЬВЕР <fegyver, 'ua.'
 ФЕЛЕЛОВАЦ <felel, 'felel, válaszol'
 ФЕРТАЛЬ <fertály, 'negyed' (területmérték: 8 hold) 'a jobbágytelek negyed része'
 ФИИОВКА <fijók 1. 'bútor fiókja' 2. 'ágyneműtartó'
 ФИЛЕР <fillér, 'ua.'
 ФИНАНЦ / ФИНАНС <finánc 'pénzügyőr'
 ФИТЮЛА <fityula, 'főkötő'
 ФИЦКОВ <fickó, 'fickó'
 ФИЯМ <fijam, 'fiam'
 ФОВТ <fóут, 'folt'
 ФОГАНЦ <fogas, 'ua.'
 ФОДВАЛ <fódbal, 'futballabda'
 ФОДРА <fóдор, 'ua.'
 ФОРГОВ <förgőszél, 'förgőszél'
 ФОРГОВ КАРИКА <förgőkariка 'bukfenc'
 ФОРГОВСЕЛ <förgőszél, 'förgőszél'
 ФОРИНТ <forint, 'ua.'
 ФОРИНТОШ <forintos, 'egyforintos pénzérme'
 ФУИ <fúj, 'fúj'
 ФУРЧА <furesa, 'hurkatöltő'
 ФУРОВ <fúró, 'fúró'
 ХАРЧА <harcса, 'ua.'
 ХАСЕН <óm. chasz, 'haszon, 'haszen, előny, java vkinek'
 ХИВА <hiba 1. 'hiba, meghibásodás, fogyatékoság' 2. 'baj'
 ХИР <óm. chir, 'hír'
 ХОТАР <óm. хотár, 'határ' (egy helységhez tartozó földterület)
 ЦИВЕРЕЙ <циbere, 'ua.'
 ЦИВЗАР <цибзар, 'cipzár'
 ЦИВАРВАНЬ <sztiáварваны, 'kózi (kerékes) szivattyús tűzoltókezelék'
 ЦИГАНВАЙДА <циганвайда 'cygányvajda'
 ЦИГОНЬ <szigony, 'horog'
 ЦИДУЛА / ЦЕИДУЛА <cedula / 'ceidula, 'cedula'
 ЦИМБОРА <cimбора, 'cimбора, 'társ'
 ЦИНКА <cinke, 'cinke'
 ЦИНТОР <cintор, 'temető'
 ЦИПЕЛА <cipelle, 'cipő'
 ЦИПОВ <cipó, 'cipő'
 ЦИРОК <cirok, 'ua.'
 ЦИФРА <cifra, 'dísz, díszítmény'
 ЦИЦА <cica, 'cica, kismacska'
 ЧАЛЕ <csálé, 'csálé, balra'
 ЧАМКАЦ <csácsog, 'ua.'
 ЧАПАНЦ <csapás, 'ösvény, utacska'
 ЧАПОВКА <csapóу, 'csapó' (a kasza tartozéka aratáskor)
 ЧАРДА <csárда, 'csárда, mulatóhely'
 ЧАРДАШ <csárdás, 'csárdás' (tánc)
 ЧАТ <csat, 'ua.'
 ЧАТОРНЯ <csatorna, 'eresz'
 ЧЕНГЕЛЬ <csengő, 'csengő'

ЧЕРАНКА <csere, 'ua.'
 ЧЕРАЦ <csere, 'ua.'
 ЧЕРЕГИ <csöröge, 'ua.'
 ЧЕРЕП <cserep 1. 'virágcserep' 2. 'tetőfedő cserep'
 ЧЕРЯК <csereje, 'bokor, csereje'
 ЧИГА <csiga, 'csiga' (eszköz)
 ЧИЖМА <csizma, 'csizma'
 ЧИК <csik, 'csik' (hal)
 ЧИКОШ <csikóс, 'csikóс'
 ЧИПКА <csipke, 'csipke' (ruhadísz, szövet)
 ЧИРИЗ <csiriz, 'ua.'
 ЧИТ <csitt, 'ua.'
 ЧИЧОВКА <csicsóuka, 'csicsóka'
 ЧОВОЛЬОВ <csobolyóу 1. 'jutalomserleg' 2. 'vizeskorsó'
 ЧОКОЛАДА <csokoládé, 'ua.'
 ЧОМОВ <csomóу, 'csomó' (összerakott, összekötött tárgyak — főleg papírpénz — halmaza)
 ЧУГА <csuha 1. 'szűr' 2. 'köpeny'
 ЧУКА <csuka, 'ua.'
 ЧУПОР <csoport, 'állatcsoport' (csűrhe, konda, farka, gulya)
 ЧУРИШ <csurog, 'csurog, ömlik, folyik'
 ЧУТАК <csutak, 'a gyümölcs, a növény magháza, torzsája, csutkája'
 ЧУТКА <csutka 1. 'kukoricacsó, tengericsó' 2. 'lemorzolt kukoricacsó, kukoricacsutka'
 ЧУТОРА <csutura, 'kulacs'
 ШАЛАНГИ <sallang 1. 'sallang ostoron, korbáцson' 2. 'sallang lószerszámon'

ШАЛАТА <saláta 1. 'saláta' (növény) 2. 'hideg étel' (saláta)
 ШАРКАНЬ <сárkány, 'ua.'
 ШАТОР <сátor, 'ua.'
 ШАП <сáс, 'ua.'
 ШАШКА <сáска, 'ua.'
 ШЕИТАЛОВ <сeитáлу, 'órainga'
 ШЕИТАЦ <сeитáц, 'sétálni'
 ШЕРПЕНЯ <сerpenye, 'serpenyő'
 ШИЦ <сicc, 'ua.'
 ШКАТУЛА <сkatула 1. 'szekrényfiók' 2. 'doboz, skatulya'
 ШОВГОР <сouгор, 'sógor'
 ШОГА <сoha, 'ua.'
 ШОР <сor 1. 'utca' 2. 'rend, rendje vminek' 3. 'nyelvállás' 4. 'vminek az egymásutánisága vagy mellettsége' 5. 'alakzat' (sor) 6. 'sorrend' 7. 'ülőhelyek sora' (színházban, moziban) 8. 'vminek a kerete'
 ШОРОГЛИ <сorогля, 'saroglya' (a szekér része)
 ШОРОКШАРИ <сoroksári, 'soroksári' (paprikafajta)
 ШПАНЬОЛСКИ <сpanyol, 'ua.'
 ШПАРГА <сpáрга, 'spáрга, magzат'
 ШУДОВ <судóу, 'süldő'
 ШУИТАШ <сúйтáс, 'ua.'
 ЮГАС <сjuháс, 'ua.'
 ЯИ <сjaj, 'ua.'
 ЯРАШ <сjáráс, 'legelő'
 ЯРОК <сáрок, 'ua.'

L I T E R A T U R A

- Acta 9E: Udvari István, Adalékok a bács-szerémi ruszin magyar jövevényszavai alaktani meghonosodásának kérdéséhez. Acta Academiae Pedagogicae Nyiregyháziensis, Tom 9/E, 33—47.
 Balezcky 1957: Валецкый Э., Из наблюдений над значением и распространением слова d'ug St. Sl. 3: 223—233.
 Balezcky 1959: Валецкый Э., Венгерские заимствования в лемковском говоре села Комлошка в Венгрии. St. Sl. 5: 23—46.
 Balezcky 1965: Валецкый Э., Урик, урик, орек в украинском языке St. Sl. 11: 45—70.
 Balassa 1940: Balassa József, A magyar nyelv szótára, I. k. Bp., 1940.
 BBB: Bárczi G.—Benkő L.—Berrár J., A magyar nyelv története. Szerk. Benkő L. Bp., 1967.
 Benkő 1953: Benkő L., A magyar ly hang története. Nyelvtudományi értekezések. I. Bp., 1953.
 Bidwel 1966: Bidwell Ch. E., The Language of the Bačka Ruthenians in Yugoslavia. The Slavic and East European Journal X. I. New York, 1966. 32—45.
 Buffa 1953: Buffa Ferdinand, Nárečie Dlhej Lúky v bardejovskom okrese. Bratislava, 1953.
 Csucska 1974: Чучка П. П., О чим шведочи антропонимия войводянских Руснакох, Шветлоц 1973. ч. 1:95—111.
 Csucska 1980: Чучка П. П., Нови дані до Історії словацької літературної мови, Мовознавство 1980, 26—34.
 Dezső 1958: Дэжэ Л., К вопросу о венгерских заимствованиях в закарпатских

- памятниках 16—18 вв. St. Sl. 4:70—96. St. Sl. 7:139—176.
 Drahos 1963: Drahos Ágoston, Magyar hangzók helyettesítése a hazai szlovák nyelvjárásokban. Acta Academiae Pedagogicae Szegediensis 1963, Series Linguistica et Literariae. Szeged 1963: 103—111.
 Dulicsenko 1981/a: Дуличенко А. Д., Славянские литературные микроязыки (Вопросы формирования и развития) Таллин, Валгус 1981.
 Dulicsenko 1981/b: Дуличенко А. Д., Славянские литературные микроязыки Советское славяноведение, Москва, 1981. ч. 3, 87—98.

*

- Ерделі Силво, У лешку при валале, Нови Сад, 1977.
 Олеяр Яким, Вивиричка чека жини, Нови Сад, 1975.
 Папгаргаї Дюра, Олово, черешньов квет, Нови Сад, 1974.
 Папгаргаї Дюра, Не дам своєю роки и квит, Нови Сад, 1977.
 Папгаргаї Дюра, Травач снок, Нови Сад, 1978.
 Папгаргаї Дюра, Конец света, Нови Сад, 1980.
 Костелник Осиф, Позберани твори, Нови Сад, 1981.
 Скубан Никола, Риба овадба, Нови Сад, 1982.
 Каянох Мирон, Празни цек, Нови Сад, 1980.
 Народни календар 1981 ред. Юлиан Пап, Нови Сад, 1980.
 Народни календар 1982 ред. Дюра Лагак, Нови Сад, 1981.
 Gregor 1965: Gregor Ferenc, Das Verhalten der ungarischen Laute im Slowakischen von Pilissántó. St. Sl. 12:153—162.
 Gregor 1975: Gregor Ferenc, A magyar labiális ö, ő, ü, ű hangok megfelelései a szlovákban. MNY 71:438—448.
 Nabovštiak 1979: Nabovštiak A., Geografické rozšírenie hungarizmov v slovenských nárečiach. St. Sl. 25:161—168.
 Nabovštiakova 1979: Nabovštiakova K., Slová maďarského pôvodu v slovenčine. St. Sl. 25:169—177.
 Hardi—Kovacevicsova 1980: Гарди Ковачевичова Ирина, Руска литература у контексту югославянскей творчосц, 1980, с. 45—51.
 Hauptová 1959: Hauptová Z., Významové skupiny maďarských slov přejatých do slovenčiny. Slavia 28:519—532.
 Hauptová 1960: Hauptová Z., A szlovák nyelv magyar jövevényszavainak néhány problémája MNY 56:172—181.
 Hauptová 1964: Hauptová Z., Die Lautprobleme der ungarischen Lehnwörter im Slowakischen Slavica 6:3—21.
 Hnatyuk 1910: Записки Наукового товариства ім. Шевченка т. 29. Львів 1910.
 Hnatyuk 1911: Гнатюк В., Словацькі менше зрозумілих виразів, Етнографічний збірник т. 30. Львів 1911. стр. 335—350.
 Horbacs 1969: Горбач О., Лексика говірки бачвансько-сримських українців Науковий збірник музею української культури в Свиднику, т. 4. Пряшів 1969. с. 309—347.
 Horváth 1976: Horváth K. I., A Kárpátentúli magyar nyelvjárások magánhangzó-rendszere. Uzshorod, 1976.
 Imre 1971: Imre S., A mai magyar nyelvjárások rendszere Bp., 1971.
 Imre 1976: Imre S., Hogyan beszél a szabolics-szatmári nép? Szabolcs-Szatmári Szemle, 1976. 2:55—61.
 Jovanović 1980: Јовановић Гордана, О русинском рефлексу прасловенског на-зала ę Руски јазик и литература, 1978 (Зборник соопштењих зоз совито-вања на тему „Стан и развој руског јазика и литературнеј творчосци“), Нови Сад, 1979. с. 109—114.
 Kálmán 1966: Kálmán B., Nyelvjárásainak Bp., 1966.
 Király 1953: Király P., Kelet-szlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Bp., 1953. Az 1750—58. évi könyvek szótára 246—274.
 Király 1964: Király P., Значение венгерской лексики для этимологических исследований в области славянских языков St. Sl. 10:21—31.
 Király 1965: Király P., Die ungarischen Lehnwörter einer ost-slowakischen Gemeinde. St. Sl. 10:221—236. St. Sl. 11:95—107.
 Király 1967: Király P., A szlovák nyelv magyar elemei vizsgálatának néhány módszertani kérdése. Nyelvtudományi értekezések. 58:125—128. Bp., 1967.

- Kocsis 1971: Кочиш М. М., Пожички з мађарског јазика у нашеј бешеди. Шветлосц 1971. ч. 1:45—56. 1971. ч. 2:132—136.
 Kocsis 1972: Кочиш М. М., Граматика руског јазика 8. 2. вид. Нови Сад, 1972.
 Kocsis 1978: Кочиш М. М., Лингвистични роботы, Нови Сад, 1978.
 Kosztelnik 1923: Костелъник Г., Граматика бачванско-рускеј бешеди in. Проза Нови Сад, 1975. 207—312.
 Krajčovič 1981: Krajčovič Rudolf, Pôvod a vývin slovenského jazyka Bratislava 1981.
 Labos 1979: Лабош Федор, История Русинох Вачкеј, Сриму и Славониі 1745—1918. Вуковар, 1979.
 Lizanec 1976: Лизанец П. Н., Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття Венгеро-украинские межъязыковые связи. Вп. 1976.
 Lizanec 1977: Лизанец П. М., Фонетичне засвоєння та морфологічне оформлення мађаризмів у українській мові St. Sl. 23:28—69.
 Megyesi 1982: Медши Любомир, Руски фамилийни назвиска Шветлосц 1982 ч. 1:84—103. ч. 2:198—211. ч. 3:341—347.
 Mokány 1977: Мокань А. А., Лексические унгаризмы в мараморошских украин-ских говорах Закарпатской области Вопросы финно-угорской филологии Бюл. 3:100—124. Ленинград, 1977.
 Munkácsy 1913: Munkácsy M., Tót nyelvű rusznákok Bács és Szerém megyében Bp., 1913.
 Pešíkán 1980: Пешикан Мятар, Основни структурални характеристики рускеј гласојей системи Творчосц 1980. 9—33.
 Sima 1969: Sima Ferenc, Vychodoslovenské valal Jazykovedné štúdie 10:24—37. Bratislava, 1969.
 Sipos 1939: Sipos I., A magyar nyelv hatása Alsó-mihályi tót nyelvére. Kassa, 1939.
 Sipos 1958: Sipos I., Geschichte der slowakischen Mundarten des Bükk-Gebirges. Bp., 1958.
 Sulán 1958: Sulán B., A cseh szókincs magyar elemeiből MNY 53:160—165.
 Sulán 1961: Шулан В.: Дало ли венгерское ö в славянском -oz Slavica 1:43—54.
 Štolc 1949: Štolc J., Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku Bratislava, 1949. 401—430.
 Štolc 1968: Štolc J., Reč slovákov v Juhoslavii Bratislava, 1968.
 Szabó 1940: Szabó J., Maďarské elementy v slovenských nárečiach v Gemeri. Linguistica Slovaca t. 4. Bratislava, 1940. 21—27.
 Szopka 1976: Сопка Д., Варваризми немецкого походження у нашом јазику Творчосц 1976. 25—33.
 Stojkov 1961: Sztójkov S. T.: A bánáti bolgár nyelvjárás magyar jövevényszavai. Magyar Nyelvjárások 7:173—177.
 Szuprun 1981: Супрун А. Е., Лекції по лингвистике Минск, 1980.
 Tamas 1981: Тамаш Ю., Значене и можливосци русинистичних вигледовањох у науку о јазику, литератури, фолклоре и историј Творчосц 1981. 10—16.
 Tamas 1984: Тамаш, Русинска књижевност Нови Сад 1984.
 Udvari 1980: Udvari I., Adalék a magyar-szláv kapcsolatok történetéhez (A bács-szerémi ruszinok antroponímái.) Névtani Értesítő 1980. IV. 81—84.
 Udvari 1981: Иштвард Удвари, Руски јазик јак жридо историј мађарског јазика, Нова думка, 1981, 29 : 67—69.
 Udvari 1982/a: Udvari I., Adalék az é-féle hangok közép magyar kori történetéhez. Magyar Nyelv, 78 : 93—96.
 Udvari 1982/b: Udvari I., Megjegyzések a Dorocki családnévhez. Névtani Értesítő, 1982. VII. 76—81.
 Udvari 1984: Udvari I., A bács-szerémi (jugoszláviai) ruszin irodalom történetének alapvonalai. Tiszatáj, 1984. 6. 66—71.
 Udvari 1984a: Udvari I., Adalékok a XVIII. századi kárpátukrán hivatalos írásbeli-séghez. XVIII. századi cirill betűs kéziratok Szabolcsban. Interetnikus kapcsó-

Iatok, Északkelet-Magyarországon, Miskolc, 1984. 135—146. Ruszinul: Шветлосц 1984. 5. 607—625.

Vég 1985: Gustavson Sven: Руски јазик у Југославији — дијакрония и синхрония Творчосц IX. 1984. 20—30; Гавриил Г. Надь: Лингвистични статї и розправи Нови Сад 1983. Н. Birnbaum: Language Families, Linguistic Types, and the Position of the Rusin Microlanguage within Slavic Die Welt der Slaven XXVIII (1983) Н. 1. 1—24. Я. Ваков: Вибрани твори Нови Сад 1984.

П. С. Статя обявена у: RUSSZISZTIKA
ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE
NYIREGYHÁZIENSIS TOM 10/E
NYIREGYHÁZA, 1985

ОЗБИЛЬНИ ПОЧАТОК

„УГРОРУСЬКИ духовни вірні“ ше зявюю як перша кнїжка з длугорочного проекта котри ше подняла реализовац Редакция видавательней діялносци НВРО „Руске слово“ Нови Сад. Тот проект предвидзуе превидаване етнографичних материялох з Угорскей Руси котри призберал або написал и видад Володимир Гнатюк у виданьох Наукового товариштва „Шевченко“ у Львовѣ у периодзе од 1897. по 1912. рок.

Превидаване Гнатюкових етнографичних материялох котри ше одноша на югославянских Руснацох инициировало Председательство Дружтва за руски јазик и литературу, а до реализаций проекта активно ше уключела и катедра за руски јазик и литературу философского факултета у Новим Садзе. Цалосни проект предвидзуе же би тоти Гнатюковї етнографични материяли були обединени у пейцох кнїжкох. У нїх би були облапени пейц комплекси етнографичних материялох: попри угорских духовних писньох ушлидзели би легенди, историйни прекази, новели, анегдоти, потим сказки, вѣц народни писнї и статї и розправи.

З оглядом же тоти материяли представяю еден з найдрагоцинших духовних скарбох и мало вецейнїсту назву вредносци, ми ше одлучели превидац их як фототипни документ. Медзитим, маюци у оглядзе же вони поставаю доступни ширишому кругу наших сучасних читачох, предидзели зме же би каждая кнїжка мала и провадзаци текст котри би читача унапрямел на сучасне похопйоване змїсту тих материялох. Тиж так, у остатней кнїжки, зоз котру би бул закончени тот длугорочни проект, предвидзена обаяжна студия зоз котру будзе ошвицено место тей часни Гнатюковей науковей діялносци у нашеї националней култури.

Було би небачуюце кед би ше и у „Творчосци“ не спомло тогдо поведзене у тим цитированим „Слове гу читачови“ котре дала Редакция (дума ше на редакцию Видавательного оддзелена НВРО „Руске слово“), а не потребне то гуториц на иншаки способ як до то гварела Редакция. Же би не була лем суха информация о тим же з означеньом 1985. року у видавательстве НВРО „Руске слово“ видате фототипне видадане першого тому опомнутаго проекта, як интегралне видане зоз „Запискох Наукового Товариштва ім Шевченка“ (т. XLVI, XLVII и XLIX а з предпоставку же читачох „Творчосци“ наисце интересуе вецей о тїм, место окремого приказа виданя, односно место нашого видзѣня значносци того подняца, преносиме примарну статью др Юлиана Тамаша з насловом „О значеню угроруских духовних писньох нешка“, котра обявена як вступне слово спомнутей кнїжки.

„Читачови яки звикол на сучасни литературни сензибилитет, яки формуе литературне макуство дзеветнастого и двацетого вику, кед вежне до рук угроруски духовни писни цо их обявел Володимир Гнатюк 1902. року, муши буц познати культурни и историйни контекст у хторим вони мали виталну функцию и муши, знука того контекста, познач швет и конвенций ученой литературы християнского походзена. Розумиц их будзе, а з тим и можи будзе доживйовац, лем зоз триманьом критичной дистанци медзи своім терашнім и їх тешишніма горизонтима обчекованя. За руску литературу, медзитим, вони маю фундаменталне значене и могли бизме го описац найменей у пейцох димензийох.

Перша димензия опознана же пред Гавриілом Костельником, значи окорей початку двацетого вику, медзи руским жительством Бачки и Сриму жию два моцни паралелни традиции: усна, народна, хтора вше пага гу давним поганским часом и учена, християнского походзена, яка исте жительство вяже за восточнославянску духовну традицию. И една и друга традиция буду мац стабилизаторску функцию у находзеню и чуваню идентитета и нешкайшого руского жительства. Даваюци подлогу терашньосци, каждая литературна прешлосц оможливуе и регенерацию сучасних конвенцийох и значеньох хтори ше, после одредзеного часу своей продуктивности, муша витрошиц. Сучасна руска литература, значи, не настала сама од себе, але вона вироста кельо зоз руского фолклору, тиж так тельо и зоз восточнославянскей культурней традиций, старорускей и християнокей.

Будзе то важне окреме у чуваню идентитета, бо моцно присутна, заходнославянска компонента у руским литературним язичу, по логики гало-ефекта, при векшини вигледовачох легко сце и прицагуе гу заключеню же дзе язич, ту и национални идентитет (у тим случаю, похопное ше словацки), цо логика функционованя историц одрека, а праве преиц угроруских духовних писньох спатраме ступень и интензитет виталносци восточнославянскей культурней традиций при Руснацох. Була би то друга димензия их значеня.

Треце, з ню описуеме закарпатски контекст у хторим руска культура и литература функциониую по 1918. рок и то, з ню не лем поединечно, преиц такволаних учених людзох, але и фронтално, преиц народу, чийо селяне, талантовани и за красне писане, преписую тоти духовни писни и хазяую их при обрядох, у процесийох, на хованьох и других углавним масовних нагодох. Вони гевтот духовни гумус хтори познейше гондзен розвиц и други функциц культурного народу окрем стабилизаторскей.

Позберани концом дзеветнастого вику, вони вельо старшого походзена, чия старосц идзе аж по седемнасти и осемнасти вик. Зоз тим доставаме можливосц спатрабя гевтих молговитих часох культурно аморфного народу хтори, з нїма, дава нагадац свою духовну, а з тим и культурну функциономию. Обачуеме, тиж, и перши розлики медзи панонским и закарпатским руским жительством. Панонске ше будзе твардейше тримац вири, грекокатолицкей, цо у новим обколешеню за малочислену засидицу и логичне, док закарпатске моцнейше виражи шветовни животни рефлекс. То би була штварта димензия.

Пията, и остатнє хтору описуем, то факт же закарпатска литература преиц духовних писньох ма уж розвити репертоар руского и украинского стику и же их подлога бліжей народней основи як цо то будзе закарпатска литература дзеветнастого вику писана на язичию, цо значи же наш, руски препород у панонским завичаю, яки значиме на початку двацетого вику, ма свою старшу студзенку ище у седемнастим вику, як гевта капча хтора нас трима за староруски часи и восточнославянску культурну традицию.

Шлицко то дава нам за право повесц же зоз повтореним виданьом „Угроруских духовних виршоц“ свој национални и культурни идентитет яснейше вишошиме пред явносц.

ГУ ПИТАНЮ ПЕРШОГО УЧЕБНІКА НА РУСКИМ ЛІТЕРАТУРНИМ ЯЗЫКУ

О ТЕМИ яка формулована у наслове тей статі нет окреминой роботи у нашней публицистике. Заш лем гоч Любомир Медеша ище у Народним календаре за 1980. рок¹ аргументовано вынесол причины невидаваня Читанки за II класу основней школы (автора Любомира Логича, у прекладзе зоз сербскогорванского учительки Елены Чижмаровой), у найновшим чаше ше зъявели даскельо роботи² котри праве тот невидати наслов тримало не лем за перши учебник на руским литературним языху (правда, индиректно), але го аж преглашую за першу публикацию „на живим языху войводянских Руснацох” котра „видата на подручу Войводины з власними моцями”³.

При констатації невидаваня Читанки за II класу основней школы не мушине ше поволовац лем на Медешову роботу, гоч вона з тей нагоди наймериторнейша, бо пошла и далей од самей констатації и одвигтовала на найсучаснейши питаня вязани за невидаване того наслова. Досц лем препатриц даскельо предвойнови Руски календари⁴, же би ше доисцело до историйней правди котра гутори же Читанка за II класу основней школы не видата 1920. року.

И попри тим, нове швстло на цали тот проблем руцело публиковане листку-посланіци епископа др Дионизия Нярадия зоз 1920. року,⁵ у котрим ше, медзи иншим, гутори же Руске народне просвитне дружество ище заправо не почало жити, а уш до терас так вельо зробело: выдало читанку за II. класу, друкуе читанку за III. класу, буквар и календар за 1921. рок.”⁶ Автор работи **Выдавательна діялносц на языху войводянских Руснацох**⁷, Дюра Латак, праве на основи того жридла заключел же „Перша публикация на живим языху войводянских Руснацох, видата на подручу Войводины з власними моцями була (кельо зме по терас могли утвердзиц) **ЧИТАНКА** за II класу основней школы. Вишла зоз друку пред 27. септембром 1920. року.”⁸ При тим ше Латак поволуе и на письмо Гавриїла Костельника Дюрови Биндасови од 12. III 1921. року (письмо обявене у „Шветлосци”, число 4/1969, бок 346) у котрим Костельник, медзи иншим, гутори: „Модїім це, не пуц так тоти читанки, хтори сщце друковац, але їх поправ. Поумесцуй до нїх тоти мойо дзезински шпиванки, хтори ци посилам; бо у Полївковой читанки ані правопис не барз добри ані пошледовни, а писенки (особито їх язых) страшни. Гей, кед би я могол буд медзи вами!” — же би на концу з того заключел: „Зоз потерашнїх жридлох знаме же **ЧИТАНКА** за II и III класу основней школы друкована 1924. року, та заключуеме же ше у Костельниковим писме роби о окреминой **ЧИТАНКИ** за II класу и же вона после критики з боку др Г. Костельника

поцагнута зоз хаснованя. Як автор тей другой **ЧИТАНКИ** за II и III класу основней школы зъявюю ше знова Михайло Поливка, учитель и директор Державней основней школы у Руским Керестуре и Михайло Мудри, руско-керестурски парох и доживотни председатель РНПД.”⁹

Перше цо ту мушине замерковац то контрадикторносц вияви др Дионизия Нярадия з тим цо нам о тим питаню гуторя предвойнови Руски календари, а цо тримаме за историйну правду бо приходзи од руководства Руского народного просвитного дружтва котре мало намиру видац тот наслов. Як ше то могло случиц и прецо нет основи поволовац ше на вияву др Дионизия Нярадия? Поровнуючи писане Руского календара з Нярадийову вияву, муши ше мац на розуме даскельо значни моменти котри нам гуторя же виява др Дионизия Нярадия, найблагше поведзене, резултат пренагленого писаня, або, цо ище вироятнейше, неточного преношеня информации яку достал од руководства РНПД.

1) Др Дионизий Няради писал свой листок-посланіцу у Крижевцох, значи не у Бачки, дзе було шедзиско РНПД, и отадз бул писано информировани о діялносци РНПД. Значи, др Дионизий Няради бул **постредїк** у даваню информацииох такей файти, а не їх креатор. З видаваню першого Руского календара за 1921. рок тото и практично потвердзене.

2) Правда же його листок-посланіца (писани у Крижевцох „на праздник ‚Воздвїженїя честнаго Креста’ 1920.”, цо значи 27. септембра 1920. року) перши и єдини документ пред виходзеньом Руского календара за 1921. рок котри шведочи о нїби видаваню Читанки за II класу основней школы, але вон, тиж так, и остал єдини документ котри тото твердзи, док други жридла, а то лем Руски календари, бо други документи нет — тото категорично побиваю.

3) У Руским календаре за 1921. рок, на 62. боку, ясно лише: „До терас видани трудом и трошком нашего Просвитного Дружтва тоги кнїжшкы:

1. М. Поливка: Читанка за III. класу основних школох;
2. Календар за рок 1921.
3. Руска Азбука за I. класу осн. школох.

За друкованье приготвена уж и Читанка за II. класу осн. школох, а и други кнїжшкы нье одлуга швигло увидза.”

Як з того видно, Читанка за II класу основней школы не видата, вона лем „за друковане приготвена”, цо сущна розлика.

4) Рок познейше, у Руским календаре за 1922. рок, на 10. боку, у сообщеню зоз главней схадзкы РНПД, отриманей 23. мая 1921. року, Юрий Павич гвари: „До терас видата **Ч и т а н к а** за III. класу, цо ко оставел М. Поливка а у печатаню ше находзи и **А з б у к а** за I. кл. па ше наздаваме, же у тих дньох будзе и готова. За II. кл. преложела **Ч и т а н к у** учителька Елена Чижмарова, и не о длуго пойдзе до печатнї.” (подцагнул — М. М. Цап).

5) Же у медзичаше, т.е. анї после виходзена Руского календара за 1921. и 1922. рок, не пришло до видаваня Читанки за II класу основней школи (як цо би ше то, евентуално, могло предпоставиц), аргументовано и з наводзеньом причинох шведочи нам звит о роботі РНПД у 1922. року, обявени у Руским календаре за 1923. рок, бок 169: „П. Д. ше остарало и да дзеци у II. класи маю руску читанку. Зато зме зготовели и преврацели на руски сербску Читанку, цо ю написал Люб. Лотич. У тей роботі ма заслуги учителька П. Чизмарова и наш др. Г. Костельник. Книжка ище у януару послата Министерии на одобрење, но до тераз ище ніч не пришло...” (подцагнул — М. М. Цап).

6) Горе цитировани слова, тиж так, побиваю предпоставку Дюра Латяка же Читанка за II класу основней школи була ніби „после критики з боку др. Г. Костельника подцагнута зоз хаснованя”, цо за нього тиж еден з доказох же вона була видана. Таке дацо абсолютно не приходзи до огляду, уж и зоз самим тим же Гавриіл Костельник 12. III 1921. року, у писме Дюрови Биндасови, критикуе „Поливкову Читанку”, а то значи Читанку за III. класу южно-руских основних школах, котра наисце видрукована 1920. року, и автор ей Михайло Поливка, док, як видно зоз звиту о роботі РНПД, Читанку за II класу основней школи, автора Любомира Лотича, преложели учителька Елена Чижмарова и др. Гавриіл Костельник, та ше вец Костельникова атрибуция „Поливкова читанка” и критика котру ей упутел ніяк не може одношиц на невидату Читанку за II класу основней школи.

Ту тераз секундарне чи можебуц Читанка за III. класу южно-руских основних школах, автора Михайла Поливки, евентуално не подцагнута зоз хаснованя после критики Гавриіла Костельника, гоч и до того чежко вериц бо факт же вона аж по 1924. рок, попри Буквара за южно-руски основни школи (Срем. Карловци 1921), була єдини наш видруковани учебнік на руским литературним язiku.

После щичого поведзеного, логично шлїдзи заключене же виява др. Дионизия Нярадия историйно неоправдана (непотвердзена), а поволване на ню неосноване, бо не бере до огляду историйни факти яки предусловие за критични приступ гу каждому новоодкрытому документу, та так и гу тому о котрим ту слово.

Як вец у тим шветле, конечно, глаши одвит на питане спомнуте у наслове тей статі? Без огляду на недосц чисти язык и правопис, цо прикметати щичких наших публикацийох пред видаваньом Костельникової Граматики бачваньско-рускей бешеди (Ср. Карловци 1923), одвит ясни и недвосмысливи: перши учебнік на руским литературним язiku то Читанка за III. класу южно-руских основних школах, автора Михайла Поливки, котра видрукована 1920. року у Сримских Карловцох у Сербскей манастирскей друкарні и ма 96 + (4) боки.¹⁰

Мушиме, заш лем, замерковац же у нашеї повойнової публицистики ест зачудуючо мало податки о тей Читанки, ей опис, та анї точни наслов ніхто по тераз ище не дал, а перши котри на ню обрацел увагу з аспекта наших перших учебнікох бул Дюра Варга. Вон у роботі **Видаване школских книжок на руским язiku**¹¹ ясно дал на знаме же „Перши автор школскей книжки на руским язiku у нас бул Михаил Поливка, управитель Основней школи у Руским Керестуре. Його Читанка за 3. класу була у школярских рукох уж школского 1920/21. року.”¹²

Най заключиме: **Читанка за III. класу южно-руских основних школах** (Сримски Карловци 1920), **Буквар за южно-руски основни школи** (Срим. Карловци 1921; друге видане вишло 1925, а треце 1928. року) и **Читанка за III. и IV. класу южно-руских основних школах** (Сримски Карловци 1924) — перши учебніки на руским литературним язiku, котри ше хасновало у наших школах аж по 1941. рок. Чи вони були и єдини учебніки на руским литературним язiku котри видати медзи двома войнами, того ше будзе мушиц ище випитац.

ПРИЗНАЧКИ

¹⁰Любомир Медеша, **Почезкосци кело видаваня єдней читанки**, Народни календар за 1980. рок, „Руске слово”, Нови Сад 1979, с. 51—54.

¹¹Бура Лаћак, **Издавачка делатност на язiku војвођанских Русина**, Библиотечарски годишњак Војводине и Заједница библиотека Војводине, Нови Сад 1982, стр. 11—38.

¹²Дюра Латяк, **Видавательства діяносц на язiku войвођанских Руснацох**, Творчосц, число 8, рок VIII, Нови Сад 1982, с. 32—54.

¹³Дюра Латяк, **Видавательства діяносц на руским язiku и „Руске слово” 1945—1985.** (1), Шветлосц, число 1, рок XXIII, Нови Сад 1985, с. 60—80.

¹⁴Дюра Латяк, **Видавательства діяносц на язiku войвођанских Руснацох**, Творчосц, число 8, рок VIII, Нови Сад 1982, с. 37.

¹⁵Исте того Латяк тврди и у Библиотечарским годишњаку Војводине 1981, с. 16, як и у часопису Шветлосц (наведзена работа у фусноти 2), с. 70.

¹⁶Руски календар за 1921. рок, с. 62; Руски календар за 1922. рок, с. 10; Руски календар за 1923. рок, с. 169; и други.

¹⁷Михола М. Цап, **Прилоги за историю рускей культуры у Югославиї**, Шветлосц, число 4, рок XVIII, Нови Сад 1980, с. 462—463.

¹⁸Исте, с. 462.

¹⁹Творчосц, число 8, рок VIII, Нови Сад 1982, с. 32—54.

²⁰Исте, с. 37—38. Латяк, ту далей гутори же „По конец истого року виходзи зоз друку и БУКВАР...” цо не точно бо Буквар за южно-руски основни школи, авторох Михайла Мудрого и Михайла Поливки, ноши на себе рок видана 1921, а не 1920. рок.

²¹Дюра Латяк, **Видавательства діяносц на язiku войвођанских Руснацох**, Творчосц, число 8, рок VIII, Нови Сад 1982, с. 38.

Ище єдна материална гришка: ніяка ЧИТАНКА за II и III класу основней школи не вишла 1924. року под тим насловом. Того року, цо обще познате, видрукована лем Читанка за III. и IV. класу южно-руских основних школах (Сримски Карловци 1924), автора Михайла Поливки.

²²Точни наслов того учебніка, як и други библиографийни податки значни за його опис, слїдуюци:

ЧИТАНКА ЗА III. КЛАСУ ЮЖНО-РУСКИХ ОСНОВНИХ ШКОЛОХ / написал и составил: Михаил Поливка, державной школи учитель-управитель у Вачкерестуре. — [Руски Керестур : Руске народне просвитне друштво], 1920 (Сримски Карловци : Српска манастирска штампарија). — 96, [4] стр. : 23 цм. (Одобрено од Министерарства Просвете Одсек за Банат, Вачку и Варању, число 10597./1919.)

Броширане

²³Дюра Варга, **Видаване школских книжок на руским язiku**, Шветлосц, число 6, рок XXIII, Нови Сад 1985, с. 869—876.

²⁴Исте, с. 869.

О ПИТАНЮ РУСКОГО ИДЕНТИТЕТА

(роздумована з нагоди книжки др Юлиана Тамаша
„Руска литература“)

РУСНАЦИ, руска литература и культура единствени славянски етнічни и культурни феномен котри длуго виволовал любопитлівосц діячох розличних фахох: лингвистох, антропологох, социологох, историчарох, а у дацо меншей мири — и литературних теоретичарох. Остатні двацец роки тот интерес бул дакус злегнути, же би зме знова, однедавна, були шведькове його оживйованя. Тото можебуц треба повязац з общенарастающим интересом за етнічни питання, а окреме питання етнічних меншинох и маргинальних групох и їх культурох вообще. У Европи ше то манифестуе у прешлей децениї зоз ростом рижних, скоро забутих рухох и ростом интереса явности за нїх. Обща криза особного и колективного идентитета тому, вироятно, досц допринеола. У тим периодзе у Европи пребудзена и на драги афирмації станула ромока культура и етникум, пришло до росту долньонемецкей (платтдойч) националней, язичней и культурней самосвідомосци, у розвою каталонски, баскийски, корзикански и провансальски национализем, пришло до ренесанси кельтских рухох на британцїских островах и у Бретанї. Реторомане направели значни кроцаї ту единственному литературному языку, зявели ше даскельо пробованя стандардизації алеманского (швайцарско-немецкого), поруцани литературни часописи на валонским, фуриланским, фризийским и числених других языкох за котри ше скорей верело же вимарли. Рошне интерес за творене на диалектох, у швецце або и у нас. О проблему национальных меншинох най и не бешедуеме. Вонка з Европи не можеме так детально провадзиц тот процес пре недостаток информацийох тей файти, але, по шницким судзаци, и у трецим швецце ше одвиваю подобни процеси, углавним унапрямени на одруцоване язика бувших колонизаторох и афирмоване домашнїх идиомох односно подзвиговане интересох за домородни культури. Но, зац лем ше ту робї о зявеньох другого шора и зоз нїма ше ту не будземе занїмац. Руске питанє, по велїм мейчим, окреме и чежко поровновац з другима, у Европи и вонка з ней. Бо, проблем настава уж на першым крочаю, кед пробуеме дефиновац Руснацох як етнічне зявене, одредзиц його положене у даедней класификації етнічних феноменох. У тим случало теорїї и класификації служба баржей за похопїване же як чежко за руски случай найсц место як за толковане и лоцироване.

Спрам остатнього попису, Руснацох у Югославії було 23 285 и їх число од 1971. опадло за вецей як 1350, цо досц вельки процент. Прочивно тому, од 1948. до 1961. тото число було у непрерывним зveckшова-

ню и рушало ше коло штерацец тисячи, гоч и пре факти же у тих пописах Украйнци не выказовани окреме (?). Руснаци една з найменших етнічних групацийох у Югославії и творя шницкого еден промил жительство. Зац лем, тота кашка у морю других народох, уж три вики на южнославянским поднебю затримуе свою специфичну фарбу и означеня, чува свой язык и обичаї, та аж и розвива власну литературу, школство, друк, радио, ТВ, театр... (1981. року на руским видани 50 книжки, виходзели шесцери новини и седем часописи, та робели три основни и три стреднї школи як и Катедра за руски язык и литературу на Универзитету у Новим Садзе). Як цо познате, руски еден зоз лейцох равноправних языкох Войводини. Уж и лем тотї сухї факти муша вызбудзиц, понеже вельо частейши случай же и вельо векши заеднїци указую вельо менши ступень культурного витанїтета. А зац лем ше у остатнім чаще число Руснацох швидко зменшуе. Руснаци, по правилу, подїюлно двоязични зоз сербскогорватоким, а велї бошедуо и мадяроки и други языки. Зоз сербскогорватоким владою як и його жридлови бешеднїки. Шницко тото отвєра дзєвери ту помалючкому неставаню Руснацох з историйней сцени, поступней але сигурней асиміляції з околнїма народами. У тим смислу Руснаци, зац лем народ без перспектїви. Подобни, авї кус не оптимистични (але авї не жалосни) промїзи дава Юльман Тамаш, еден з найвизначнейших сучасних руских писателюх и доцент на Катедри за руски язык и литературу у Новим Садзе и автор недавно обявеной книжки „Руска литература — история и статус.“

У першей часци книжки автор ше намага запровадзиц даедни основни поняцкы розгранїченя: цо то руски народ (народносц), язык, литература, а у вязи з тим и розгранїчене поняцох (народносци), а и национални литературни вообще. Тотї поняца у случало других етнічних заеднїцох и їх литературох мож хасновац без окремиого роздумованя, як сами за себе розумїтїви. Прето ше о їх змїсту ридко кеди дискутуе. У руским случало розправу не мож обкеровац.

Спрам Устава САПВ Руснаци народносц, гоч ше виразно не наводзи котри то матични народ тей народносци. Вироятно праве прето же то не так легко зробиц. Же би ше одредзело статус руского етникуму, треба зайсц до исторїї коло 300 роки назадок и провадзиц процеси котри, по нещкайши днї, приводзели до поступного формованя русской окременосци и идентитета.

Руснаци ше до наших крайкох населили з подруча мадяроких жупанийох (односно жупанийох у составе угорскей часци царства) на подручу Закарпат'я односно тих територийох котри ше нещка находза у составе Мадярскей, Словацкей, Польскей, СССР и Румунїї. Тотї псїц жеми стрєтаю ше коло линїї котра не длугша як 200 километри (од Польскей по Румунїю). Ту ше стрєтаю и три розлични славянски языки: польски, словацки и українски, котри уходза до двоох групох славянских языкох (восточней и заходней). Тото ше подруче, аж по розпадоване царовини, находзело у составе Австро-Угорскей, а домінантни етникум подруча бул українски, та ше и Руснаци найчастейше тримаю за конар українского народу. То и подруче на котрим ше стрєтаю и три главни напрями християнства: православє (Украйнци), катоїцизм (Поляци) и протестантїзм (восточна Словацка). Православне гражданство после Брестовского собору 1596. прилапює унию з Ватикану, односно поставаю уни-

яти (грекокатолици), за розлику од Українцех у суседней Русії котри оставаю православни. Унія запровадзена и (з часци) медзи евангелистичними и калвинистичними Словацями. Словацї у тим подручу представляю и иншак найинфериорнейшу меншинску групу, док Поляци, гоч малочислени, подпомогнути зос суседством католицькей Польскей (Литавско-польскей княжовини) и традициональным национализмом котри унапрямени на творене единственей польскей держави, представляю реалну опасносц за монархию котра прето своєю симпатією дарує Українцехом котри ше у тим регионе наволюю Руснаци, Рутени односно Русини, цо политика царовини потримує и стимулує. Очевисне, уж на перши попатрунок, же подруче Закарпат'я представля „своєродни стредньовиковни Балкань подруче на котрим ше стретаю числени народи и конфесії, подруче на котрим не було ані кус легкого поцаговац демаркаційну линію медзи єдним и другим. Вшеїльк, ту ище жию и Румуне, Мадяре, Немци, Єврее. Але, у тим случаю, интересую нас лем одношеня медзи славянскима заєдніцями. У случаю Руснацех замишательство постава дацо векше кед же знаме же овой язык у ствари наволюю руски, а пишу на тім з варіянту українского алфавету, док по вокабуларе и устройстве баржей здає на словацки як на українски язык. У наших крайох вплив сербскохорватского тиж так вельки. Так ше зявює и треца група славянских языкох — южнославянска. У тим смислу руски идоим представля своєродни медзиславянски компромис, амалгам восточних, заходних и южних типох славянских бешедох. А и иншак словацки (медзи заходнославянскима языками) и українски (медзи восточнославянскима) найблізши з южнославянскима языками. Проблем розгранічованя не таки вельки кед же маме на розуме литературни язык словацкого и українского народу, бо вони базовани на медзисобно оддалених диялектох. Але, праве питанє котре нас интересує то не одношенє литературних языкох, але одношенє диялектох у контакту: заходноукраїнских, восточнословацких и южновосточних польских диялектох. Ту граніци вшеїльк не легко одредзиц ані наїшка. Понеже ше роби о подручу дзе ше стретаю два групи селянских языкох, очиглядне же оправданє бешедовац о групах стредньославянских диялектох (бешедох) котри творя преход медзи восточними и заходними славянскима бешедями. После розвой збуваньох цекол так же бешедніки тих диялектох интегриовани до околних наційох, та напушчали драгу твореня власного языка и политичного идентитета (нації, етнічней групи и под.). У подручу Закарпат'я таки струї було аж до препасци Австро-Угорскей, окреме медзи уніятоким жительством котре розвивало свідомосц о розличносци од руских Українцех, цо резултовало и з наставаньом литературного языка (язичіє) того подруча, за розлику од українского, котри ше розвива у стредней и заходней Україні. Заш лем, свідомосц о зродносци и блізкосци з Українцями вше була присутна и творела значни елементи культурологічного розвою у Закарпат'ю. То ніч не незвичайне и не представля доказ против окремого культурно-язичного идентитета жителей Закарпат'я. Сербска национална митология и вешка важни элемент чорногорскей националней свідомосци; подобне цекол процес национального видвойованя Македонцех з болгарскей нації, билоруска з російскей, итд. Словацки калвинисти тиж так розвили литературу на восточнословацких диялектох, барз зродних и блізких зос заходноукраїнскима. Тото цо жадаме утвердиц то же ше подруче Закарпат'я под австроугорску упра-

ву находзело на драги национального формованя, цо було стимуловане зос конфесійну розлику, политичним положеньом котре розличне од Українцех у Русії, а кульминовало зос твореньом стандардизованого (баржей або меней) литературного идиома (язичіє). Тераз, вшеїльк, уходзиме до несігурних водох историйней гипотетики: цо би ше случило кед би ше Австро-Угорска імперія не розпадна? Заш лем, допущаме себе єден таки думковий експеримент и пробуйбе (ре)конструовац найвироятнейши ровной збуваньох.

Найкратше повєдзене: барз вироятне же би у Закарпат'ю пришло до наставаня новей славянскей нації — Рутенех, Русинех односно Руснацех — та як их нешка наволюєме. Шицки условия за тото були створени, єдино часу хибело: було вири, языка, території, политични условия и духовней клими гердеровского романтизма у чийм облапєню у дзевятнастим столітїю росли чешки, польски, южнославянски, українски и словацки национални руши и препороди. Закарпатски Славяне-унияти єден час не представляли винїмок. Кед ше политични условия вименели, прєменели ше и велї други обставини котри скорейши альтернативи виключели. Найвекша часц Закарпат'я укљочена да України (1939. и Галиция), менша часц остава после другей шветовой войны у составе жємох под директним советским впливом. Же то не неважни факт, указує и декретованє українства словацких Руснацех 1950. року у Чехословацкей. З тим не сцеме повєдц же процес интеграції Руснацех до Українцех не бул спонтани. Напрочиц. То було єдно з риженьох за национални рух у Закарпат'ю. Тоти котри остали вонка з України (окреме польски Руснаци), под прициском национализма векшинских кадрах, можу подладнуц под зашиту велького українского народу з другого боку граніци, так же їх дискриминованє положєнє дійствує як стимулативни фактор у виборе українскей народносци. Во, кед скапали шицки можлівосци формовац ше як окреми етнос, українске рижєнє остало єдине можлівє. Так закарпатски Руснаци постали єден з етнологічних каменьох у мозайку українскей нації. Медзитим, югославянски Руснаци остали одрезани од тих процесох. Вони активно провадза руски культурни збуваня под час своего пребуваня у южних крайох австроугорского царства. Їх учителя, священїки и интелектуалци сцигую зос Закарпат'я, або ше там школу. Церковна литература котра настава у Бачки и Сриме ше пише на язичію и под його мощним впливом, а наша Руснаци ше школує у працовщини (заш лем ше шицко тото одвива у рамикох єдней истей держави). У тим часе руска дияспора у Панонії представля ище вше интегралну часц рутенскей етнічней маси, котра провадзи культурни и литературноязични збуваня у Львовє и около. Кед ше на сивєру ствари прєменели и политични одношеня скруцели ту интеграції з Українцями, Руснаци вшеїльк у тим не могли участвовац. Їм просто ніч не остало лем остац Руснаци. Прето можеме дойсц до кус парадоксального заключєня кед же ше дитаме о етногенези наших Руснацех: же Руснаци у ствари рутенска, а не українска дияспора, дияспора народу котрому ше не удало, пре политични и други обставини, формовац як нация. У тим смислу Русини представля своєродни власни анахронизм, єдини (правда же ненамирни) успих закарпатского (претаргнүтого у розвою) руского национального руху. Велька блізкосц з Українцями не завадза твердзєню же Руснаци (югославянски) не

Українці, аж і кед їх нешкайши язични зродніки у Закарпат'ю гваря за себе же су Українці. Ба, нація историйно-политична, а не расна язична категория. Тому не завадза ані твердзене же шпцки Рутени (так наволаіме тих котри и нешка жию у Закарпат'ю) не бешедую лем на диялектох українского язика, але и на словацких (та можебуц и польских). Цо то язик, а цо диялект, и так не одредзую вше лингвісти, ані не лем язични фактори. (Й. Л. Калвет пвари же диялект то язик котри страцел битку.) Попагъме, у ствари, жупанії з котрих ше нашо Руснаци приселели, та будземе видзид же ше вони находза углавним сиверно од Мишколцу по стред Словацкей. Тото подруче ше находзи пребарз заходно за Українцох и українскей бешеди, а и язични фактори баржей на руку словацкей теорії. Тото цо би требало превериц у историйних жридлох, то чи Українцох и православцох вообщце було так далеко на заходзе, а бо ше роби о конвертитох з протестантизма на унию. З тим баржей же Словаци уж раз були конвертовани з православья на католицизм. Док историйна наука точно не одвигуе на толи питаня, тоти предпоставки можу мац твердзѣшу основу, гоч можу звучат прешвечливо кельо и еретично. Нешка руски язик заш лем цошка независне и од українского и словацкого литературного язика и представя окреми словацки язик котри не треба на силу приключовац гу гоч котрому другому язику, цо ше то и иншак у славянским швецѣ не роби, и попри подобности наших язикох. Заш лем, Юлиан Тамаш трима же би ше руску литературу требало тримац и як конар українскей литературы, цо тиж так ма резона кед же чувство припадности українству моцнейше як словацтву (цо практично нет), за цо ест язични аргументи котри не бавя ніяку улогу. З тим баржей же найвекша часц Рутенех нешка часц українскей нації. Но, ані толи факти не утаргую самотност руского етнікона при котрим ест окремене етнічне овидомости котра ше одупера українізованю и наглашуе розлику, попри блізкості, котру не одрека. И противно, тота розлика векша як розлика медзи Сербам и Горватами котри, заш лем, дзеля заедніцки язик, гоч би ноторна глупост була твердзид же ше не роби о народох у найвекшим ступіню зродности. Чувство повязаности з українску матку може буц потенціроване з дияспоричну ситуацію и осаменосту у панонским стредку, цо стимуловало при Руснацох и вше моцни панславянски чувства. Панславизм бул и так вше романтичарски сон младих славянских народох. Русия по нігда озбыльно не похопйовала, гоч манипуловала з нім вше кед ей то було потребне. Окрем Руснацох, у Югославії ест и українскей меншини (коло 12000 у СР Горватскей и СР БиГ), з котрима ше Руснаци заш лем не идентифіковали. Симптоматичне же при українских меншинах у Югославії нігда не бул развити окреме значни культурни живот. Можебуц и прето же ше у поглядзе кніжки, широких питаньох и питаньох язика вше могли обрациц на вязи з Україною. Руснацом у розвою їх культури Україна вецей не могла помогнуц. Львов з рутенского центра лостал конічни прави українски город (гоч го и польски национализем присвоюе).

Прето вельке питане чи маме право бешедовац о Руснацох як о конарчку українского народу, бо рутенство постало часц українства аж познейше. Нашо Руснаци не могли знац пред 300 роками чи їх зродніки, хтори остали у працовщини, лостаню окреми народ або часц даедней другей нації, ані хторей точно. Тот процес нашо Руснаци з далека про-

вадзели и можебуц у нім духовно участвовали. Даедни и практично: Гавриіл Костельник, пионер нашей, рускей литературы, забити 1948. року з боку агентох Ватикану ніби пре преводзене на милиони Українцох зоз униї на православє! Значи, вязи ані не таки слаби же би ше их шмело занедбац, та Руснацох и їх литературу, у одредзеним смислу, мож и треба тримац за конарчок українства не негируюци при тим їх самотност. Заш, лем, цо ше литературы дотика, ту уж питане, бо вяза зоз українску баржей постредована през чувство етнічнеї блізкості як цо дияктна: по своїх мотивах, впливах, тематики итд. Вона вельо моцнейше укоренена до югославянского тла и литературних традиційох, горватскей и сербскей насампредз. Як цо Руснаци нешка виключно югославянски етнікон, так и їх литература баржей часц югославянских литературох як даедних других. Але, то иншак вельке питане: чи представя, напр., албанска литература единство трох жридлох: Албанії, Югославії и Италії, чи ше роби о трох литературох на одним язику? Бо, албанска (у Албанії) историография югославяноку албанофону литературу не уключуе до своіго корпуса, а понаце югославянских литературох облапа (нешка) виключно литератури южнославянских народох. Скорей будзе же даедни традиційни концепти треба меншц, як же проблем у дефиниції. Югославянство не твора лем южнославянски народи, а други народи не националі меншини. Руснаци постою, бо су не українска меншина. У одредзеним смислу, и Руснаци автохтони югославянски народ, бо свой етнічни и культурни идентитет оформели праве у Югославії. На остатку, и предки Южних Славянох сцигли опоза Карпатох! Заш лем, руски приклад единствени, бо по не мож приподобйовац зоз влашским, або восточно-румунским, або арбанашским (Арбанаси при Задре), дзе ше роби о типах дияспорох. Руснаци ніч не типове, та ані типова дияспора. Можебуц иправнейше наволац их, у аналогії з Дуличенковим термином микроязика — микронарод!? Назва етнічна група хтору ше своєчасно (та и нешка) хасновадо за Ромоох, Влахох и Руснацох не одвигуе у подполности, кед ше го примені и на Русинох. За Чичоох, Арбасоох (котри ше заш лем тримаю як Горвати або Италиане), Влахох и Ромоох тота назва одвигуе скоро у подполности. Я би ше особне заложел за хасноване термина етнікон, хтори за терз не ма даяке прецизне значене. Подобни статус напр. Бретонцох, хтори ше, з найвекшей часці (една часц остала у Бретанії, не одселела ше на острово) врацели зоз Корнволу до Бретанії и там остали, док людзе хтори бешедовали келтски у Корнволе — вимарли. Гоч Британія у одредзеним смислу матична жем Бретонцох, нешкайши Бретонци у Французкей народ без матичней жемі. Заш лем, то дакус нацатнута аналогия. Прави аналогії чежко пренайсц. Заш лем, предклада не ше состої у тим же би ше назву етнікон применьовало на народи без матичней оцовщини. Кажди случай при тим часто приповедка за себе: Фризи, напр., жию на своїм тлу, гоч су у шпцких жемох етнічна меншина; подобне и з людзми котри бешедую по келтски у Велсу и Шкотскей, Гагузами у Румунії, Болгарскей и України и численима советскимі народами котри ше не формовали як «советски нації». Можебуц єдина приближна паралела гевта малтежкока, под предпоставку же Малтежане справди походза од Фенічаньох хтори вимарли, або приклад Гогох котри ше на Криму отримали даскельо спотки роки после капаня Гогох у Европі.

ВУКОВ И ДОСИТЕЙОВ ЯЗИК

О РОК-ДВА наполише два вики одкеди ше у Тршичу, у фамилии Стевана и Егди Караджич, народзел, як шесте дзецо, син Вук. Шицки скорей народзени дзеци з фамилии Караджич вчас поумерали. Як кед би судьба спела же би того едине прежите дзецо, воз магійним, незаврачаюцим меном, познейше, з бависком историі и власней обдарености, постало еден з найзначнейших Сербох: человек котри сербски народ, на перши завод у його историі, виведзе на шветову културну сцену, до широких европских цехох.

Добре познате же Вук Караджич пол вика скоро сам представял епохални културни и филологийни рух. Главну инспирацию за свою вельку буну, язичну и правописну революцию, Вук нашол у самим сербским народзе, його културней прешлости — факту же „ни-а уж ест” — як цо то 1818. року, на початку уводного слова першому Сербскому словнику, записал — „коло тисачу роки як Серби маю свою букви и писмо, а до нешка ище ани у якей книжки не маю правого своего языка”. За того виновата диглосия, котра була виками основне означене сербскей култури. Знаме же ище у XVIII вику Серби у културним обтоку хасновали даскельо типи языка (сербскославянски, рускославянски, славяносербски), котри ше досц розликовали од языка на котрим сербски народ виками бешедовал. Аж у Вуковим часе диглосия була барз виражена. Теди бул у литератури и култури найбаржей преширени славяносербски язык. Шлїди старей сербскославянскей прешисовацкей традициі цалком ше траца у половки XVIII вику, а рускославянски язык бул у тим предвуковским часе углавним ограничени на литургийне хасноване у церкви.

Цо ше народного языка дотика, познате же вон у сербскей писмености од ей початкох та аж по Вуков час, нигда не мал значнейшу улогу. На тим язике у стреднім вику писани шветовни грамоти и писма и вон преовладовал у даедних законских памятникох (Душанов законик и др.). Шицки други стредньовиковни сербски памятники и литературни списи писани на сербскославянским язике. У предвуковскей епохи народни язык хасновали дзекеди и дзепосдни сербски писателе. Познате же даедни свою написи писали на народним язике З. Орфелин, Г. Венцлович, Й. Раїч и даедни други писателе чийо рукописи на народним язике одкрити у новшим часе. Кед ше тоти написи на народним язике поровна зоз огромну литерарну продукцию на рускославянским и славянскоруским язике, легко ше да замерковац же тот на народним язике писана литературна творчосц зоз XVII и XVIII вику — и по сфери своего хаснованя, по дружтвеней значности, дійстве, и мерана чисто квантитативно — була у сербскей култури того часу од малей значности. Векшина з тих списох остала у рукопису и у часе кед наставали, їх вплив на ширши пасма народу бул слаби.

Винїмок едино представя литературна творчосц Доситея Обрадовица. Познате же Доситейово твори друковани ише за його живота и же мали у своім часе досц вельки вплив на ширши круг читателюх. З тей точки патрени интересантне поровновац Й. Раїча и Д. Обрадовица. Право ма, вшелїяк, Й. Деретич, кед наглашуе:

„Раїч тип стредньовиковного литературного трудбенїка, монаха-писовача и компилатора, котри на свою списательску поволанку патри як на окончане длужности опрам церкви, вири, и богови и котри не вельо дзеба чи плоди його работи вообще дакеди сцигну до векшого числа людзох... Роками упарто и сцерпезливо робел, виписуюци зоз своїм красним, читлївим рукописом цали томи, без ани кус вигляду же вони раз виду на шветлосц дньову. Найвекша часц його работох остала занавше у рукопису... Чувствовал глїбоке недовирие гу друкованому слову.

Противно од нього, Доситей ише лем теди кед ше му укаже нагода того такой друковац. Цали литературни период його живота то не-преривне гледане друкара, друкарни чи добродїя котри му оможливи ише дацо написац и на швет видац” (Й. Деретич, Доситей и його час, Београд 1969, бок 63—64).

У лепшим ошветльовано Вуковой работи, його филологийного руху, важне точно одредзиц и Доситейово место у борби за народни язык. Нет нїякей суми; же Доситей, значно пред Вуком, огньово заступац становиско же народни язык муши постац фундамент културней и литературней творчости. Здавна у науки прето прилапене становиско же вон идейни предходник Караджичовой революциі. Його теорийна концепция ше ту не розликуе од Вуковой.

Розходзєня и непорозумєня, медзитим, зявлю ше кед ше анализуе Доситейов писани язык. У науки досц преширене прешвечене же Доситей вообще не писал на народним, але на славяносербским язике. Аж и А. Белич твердзел же Доситей „писал на едней файти славяносербского языка” (Вукова борба за народни и литературни язык, Београд, 1949, бок. 29). Интересантне же ше Белич при виношеню своего суду о Доситейовим язике поволуе на Вука Караджича и гвари же „Караджич не роздвойовал язык Доситейов од других представникох славяносербского языка” (наведзєне діло, бок 30). Белич ту идзе аж так далеко же — правяци алузиї на тог славне место з Вукового уводного слова першому Сербскому словнику — констатуе же, спрам Вукового приповеданя Доситея, тиж як и Видакович, „писал свою книжки по правилех баби Смиляни”.

Белич ту бул двойнїсто несправедлїви — и спрам Доситея и спрам Вука. Того ясно видно з того цо наисце Вук о тим гварел. Наведзєме точни Караджичово слова: „Аж 1783. року перши Доситей Обрадович гварел же треба писац на сербским язике як цо то народ бешедуе, и сам почал, як знал, так писац. За ним рушели велї учени Серби, и за тоти 35 роки написали рижни (нїби сербски) книжки, але (на превельке чудо!) по нешка не маме ани едну книжку же би була праве написана по сербскей граматики, як цо то народ бешедуе”.

Зоз домеркованим читаньом легко видно же Вук праве наглашуе же Доситей писал на народним язике кельо знал. Вукови ту едино завадза же нет ише ани едн сербска книжка (уключуюци, значи, и Доситейово) же би була у шицким „написана по сербскей граматики, як цо народ бешедуе”. Значи, не чежко обачиц же тог Вуково надпомнуц о Доситейо-

вим язика и Беличово заключене же Доситеј „писал на едней файти славяносербскогo язика“ и „спрам правилoх баби Смиљани“ стој у велькеј процивслoвнoсци.

Новши вигледoвaнјa Доситејoвoгo язика привeдлi Г. Куна дo истoгo закључeнјa дo xтoрoгo интуитивнo пришoл Вук Караджич. Випитујoци дeтaљнiјшe Доситејoвo писaнјa Г. Куна пришлa дo прeшвeчeнјa жe „Доситeјoвo јазик, у oднoшeнoу нa стaн јазикa у тeдишнeј вoјвoдјaнскeј литeрaтури, виpaзнo нaрoднo (пoдцaннул С. В.), a злучнiцa кoтрa гo вјaжe зa вoјвoдјaнскy литeрaтурнy тpaдицију дoсц ширoкa и прeдстaвјa шлeбoднe сaлaпћoвaнe дo фoндy рускoслaвјaнскeј и зaeднiцкeј цeркoвнoслaвјaнoкeј лeксикe, при чим шe, гoч у oмeрeним oбсјaгу, дo њoгo јазикy инфилтpoвaли и oдрeдeни русизми и слaвјaнизми нa фoнeтичним, тa и мoрфoлoгичним плaнoм“ (Г. Куна, Јазични кaрaктeристикe литeрaтурних твoрoх Доситeјa Обрaдoвичa, Сaрaевo, 1970, бoк. 272—273).

Тoгo закључeнe дo кoтoрoгo дoшлa Г. Куна випитујoци Доситeјoвo писaни јазик нe oдстрaнeлo шикки нeдoрoзумeнјa кoлo Доситeјoвoгo јазикa. И у њeм oбaчлiвa oдрeдeни вљaснoсци и прoцивслoвнoсци. Ту шe у пeршим шeрo нaглaшy жe тo виpaзнo нaрoднo јазик, aлe шe тaкoј зa тим твeрдзи жe у тим Доситeјoвим литeрaтурним јазикy eст и фoнeтични и мoрфoлoгични русизми и слaвјaнизми. Ту шe лoгичнo зaвoјe питнe: чи нaиcцe eдeн писaни јазик виpaзнo нaрoднo кeд шe дo њoгo нa пoљy глaсoх и фoрмoх инфилтpoвaли русизми и слaвјaнизми?

Спрaм шиккoгo сyдзaци жe, кeд слoвo o Доситeјoвим јазикy, нaјблiжeј при пpaвди тoтo цo ишe прeд вeцeј јaк стo и шeјдзeшaт рoкaми гвaрeл Вук: Доситeј писaл нa нaрoдним јазикy јaк сaм знaл, мoгoл. Нe бyл тo чисти нaрoднo јазик, aлe aнi нe тoт „спрaм пpaвилoх бaби Смиљани“.

Аж пoзнeјшe Вук Кaрaджич бyдзe свoј писaни јазик зoшицким снoвaц нa нaрoднeј бeшeди. Aлe и при њoмy нa пoчaткy бyлo шлiди слaвјaнoсeрбскeј писaнeј тpaдицијe. Тoтo прихoдзeлo дo виpaжeнјa oкрeм у дзeпoдних сoстaвoх, писaних жaнрoх. Лeгкo тo мoж зaмeркoвaц зa дaскeлiх слoвoх јaк знaк пoшвeцeнјa у Мaлeј прoстoнaрoднeј слaвјaнoсeрбскeј пиcнoчки, пeршeј Вукoвeј дpyкoвaнeј кнiжкe:

I

»Blagorodnoj gospoži Mariji ot Stanislavljević za znak vovjeki nezaboravljene blagorodnosti i glubočajšeg visokopočitaniја posvećena«.

Јaк виднo, eст тy пoлнo русизми и слaвјaнизми. Тoгo пoзнeјшe, пoслe зaвeнјa Сeрбскoгo слoвнiкa, у Вукoвим писaним јазикy, кeд жe шe з чaсци нe вeжнe дo oглядy гpaмaтичнy и дpyгy фaхoвy тeрминолoгију, углaвним нeт. Тo јoнo илyстpye и тoт кpaткe виpивoк зoз Кaрaджичoвoгo yвoднoгo слoвa нaрису пeршoгo сeрбскoгo бyквaрa зoз 1827. рoкy:

II

»Što su gođ ljudi na ovome svijetu izmislili ništa se ne može ispo-rediti s pismom. Prijatelju ili znancu svome, kad je daleko prijeko bi-jelog svijeta, poslati misli svoje na komadu artije; čitati što su drugi pisali prije dvije iljade godina, i napisati da mogu drugi poslije nekoliko iljada godina čitati; to je nauka koja um ljudski gotovo prevazilazi i moglo bi se reći da je onaj koji je prvi nju izmislio bio više Bog nego čovek«.

З нaвeдзeних цитaтoх виднo жe тo двa рoзлични типи јазикa. У дpyгeј фaзи свoјe филолoгичнe рoбoти Вук цaлкoм нaпyщeл слaвјaнoсeрбски јазик. Aлe, тeди шe ишe у њoгo писaним јазикy зaвoјe рoзлични јазични лoкaлизми oд кoтpих шe Вук у свoјeм пoзнeјшим писaним јазикy oшлeбoдзи.

Пaдa дo oч, тиж тaк, жe Вукoв писaни јазик нa пoчaткy дoсц oпaрти, aж и у њoгo гpaмaтичних и литeрaтурних списoх, нa бeшeднy, нaрoднy фpaзeoлoгију. Тoтo јoнo илyстpye и тoти приклaди вжaти з Вукoвeј Рeцeнзијe Нoвих сeрбских и Мaлeј прoстoнaрoднeј слaвјaнoсeрбскeј пиcнoвкe:

„За тлyстe eр (ъ) yж пoвeдзeнe жe вoнo пиятe кoлeсo нa кoчy; a кeд тлyстe eр пиятeкoлeсo, знaчи жe eри (ы) дзeвјeтe нa плyгy; ... aлe тaки слoвa тpeбa пoсeрбoвaц јaк лeм бapжeј мoж жe би нe стaли мeдзи прoстимa сeрбскимa слoвaми јaк цeлјaтa мeдзи oвцaми; Пpeцo пpaвиц oд јaснoгo днјa змeрк (кeд шe пpeйтмирнo кaснye стpaнски слoвa — С. В.), aбo oд гoтoвих лeнeжoх бopг? Тa вeц нeчистa твap тoмy кoтpи нe бyдзe знaц aбo нe бyдзe сцeц влaдaц шe пo тим“.

У Вукoвих пoзнeјших филолoгичних дискyсијoх вшe мeнeј eст тaки фигyрaтивни, з нaрoднeј бeшeди пpeвжaти, фpaзeoлoгични ришeнјa. Тoтa сирoвa нaрoдскa фpaзeoлoгијa, јyшкoвитe кaждoднoвo вpaзи, дoсц шe рoзликy oд пoнјaцoвeј и стилскeј сyбтилнoсци нaкoвoгo јазикa, њoгo aбстpaнских тeрминох и злoжeних синтaксичних кoнстpyкцијoх. Вoни пpeтo нe мoгли бyц твaрдa пoдпoркa зa Вукoв пoзнeјши нaкoвeи стил. Мeстo њих, тy вшe бapжeј бyдзe прихoдзиц дo виpaжeнјa „интeлeктуaлизoвaнe и чaстoчнe yрбaнизoвaнe нaсaмпpeдз фoлклoрнeј, цo знaчи сeљaнскeј бeшeди“ (М. Пoпoвич).

Вукoв писaни јазик, пoслe рaдикaлнoгo рoзтaргнyцa зoз слaвјaнoсeрбскy литeрaтурнy тpaдицију, мoцнo oпaрти у глaсoвим и гpaмaтичним пoглядзe нa eднy прирoднy, oргaнскy јазичнy систeмy, мaл свoю нyкaшнy eвoлyцију у двoх нaпpямoх: фoнoлoгичнo-гpaмaтичним, oртoгpaфичним и стилским, eкспрeсивним. Тoтa пeршa eвoлyцијa oбaчлiвa oкрeмe у нaпyщoвaнo вeлiх глaсoвих и гpaмaтичних лoкaлних прикмeтoх, пpeвжaтих з тpшичкeј и дpoбнјaцкeј бeшeди, и у oмeрeнeј „eтимoлoгизaцијe“ пpaвoписy. Стилскy eвoлyцију, нyкaшнy eлaстичнoсц и фyнкциoнaлнy eкспрeсивнoсц, Вукoв писaни јазик нaшoл у злoжeних синтaксичних стpyктyрoх, лeксичних инoвaцијoх (чaснoвaнe цaлих пaсмoх слoвoх зa aбстpaктни зaвeнјa и фaхoви, нaкoвeи тeрмини) и пoстyпним oшлeбoдзoвaнo oд кaждoднoвeј, рyстикaлнeј фpaзeoлoгичнe.

СЛАВИСТА ФРАНТИШЕК ГЛАВАЧЕК ГОЛОВАЧЕНКО (1876—1974)

Медзи невеликим числом активних культурних робітників котри спознали и особне допринесли прогресивним рухом славянских народох на переходзе зоз дзевятнастого до двадцетого вику, Франтишек Главачек Головаченко забера визначне место. Його широко польо интересованя и дійствованя на медзисобним спознаваню, ширеню и обогацваню культури Чехох, Українцох, Горватох, Сербох, Словенцох, Моравцох, Руснацох, окреме на плане літератури и організованя культурного живота, але тиж так и преучованя традиційней культури, було зрозмирне його длугокому животному вику.

Франтишек Главачек Головаченко пожил 98 роки. Народзел ше 1876. року у Моравскей. Спочатку лем власне интересоване, а познейше и професійна робота, звязали го за карпатску культуру. У гімназійских дньох одушевйовал ше зоз ділами Івана Франка, Лесі Українки, Тараса Шевченка и других, а кед ше 1895. року особне упознал зоз Іваном Франком, отворели ше му дзвери гу Володимирови Гнатюкови, Михайлови Павликови и Володимирови Охримовичови же би преїт їх діла и з особну помоцу одкривал вредности культури карпатского жительство.

Приятеле го наводили Головаченко, припомінаючи його упартосц же би популаровал українску культуру, насампредз медзи Чехами, але преїт чеського язика и медзи другима європскимі народами. Главачек прекладад літературу зоз українского язика на чеськи, отримовал стаємну кореспонденцію зоз водзацима особами медзи славянскимі народами, помагал прогресивни рухи славянскей младежи под ярмом Габзбургскей монархії и полри записованя до власного дньовніка, зберал документацийну градзу о культури свого часу.

Прогресивни ерудита, Франтишек Главачек, одушевйовал ше зоз активносцу южнославянскей студентскей організації „Прогресивна южнославянска младеж” у Праги и прилапел ше за редактора ей гласніка „Горватска думка” (1897. року) и познейше „Нови час” (1898. року). Праве под його редакторством тот часопис достал общенославянски характер. Горватски студенти, вигнати зоз Универзитету у Загребе пре революційну активносц, предлужели свою діялносц у Праги, придружели ше гу нїм Серби, Словенци и други, а шлебодолюбиви Чехи инспіровали ше зоз ідеями югославіянства котри вше баржей поставали состоїна часц прогресивних європских культурних и політичних рушаньох. Главачек прето хасновал каждую нагоду же би афирмовал ідею югославіянства и бул у ей служби. Сотрудзовал зоз Светозаром Прибичевичом и потримовал його

задумку о югославіянскей державі (пред концом свого живота ангажовал ше на преношеню посмертних остаткох того політичара до Београду).

За югославіянских Руснацох культурно-вигледовацка діялносц Франтишека Главачека може буц вецейзначна. У першим шоре, сам Главачек висловел же му вельке жадане було велюштредно упознац культуру „тей гарсочки Руснацох”, бо през діло Володимира Гнатюка спознал руску народну усну творчосц и націоналне чувство руского жительство у Бачки, Сриме и Славонії. Прето, гоч у глібокей старосци, кед наполнел 92 роки, нащивел Нови Сад и Руски Керестур, полин з надїю же змогне часу пощориц свою богату документацию у котрей и культура югославіянских Руснацох завжала углядне место.

Друте, Главачек першираз нащивел карпатских Руснацох у перїодзе кед Володимир Гнатюк перебувал медзи Руснацами у Бачки. Обидвоме записали и широко документовали культурни збуваня. Фолклорни фонд у їх записох ище не поровнани, а ма свойо наукове оправдане. Дїяхрона компарация би могла допринесц спатреню хронологийних переменкох у культурней творчосци югославіянских Руснацох фундаментованих на активней інтеракції у розличних етнічно-культурних и соціалних условїях. Характеристичне за Гнатюка и Главачека же гу жридловому фолклорному матеріялу прикладали власни обсервації, а понеже им обидвом прикмета вецейбочне спатране культурних феноменох, інформації котри зохобели у своїх архивох мали би буц змістово богати и вецейтасово. Наприклад, Гнатюка интересовала народна усна творчосц, але и писани жридля и на тот способ здобувал целосну слику язичней ситуації Руснацох пред законченюм прешлого вику. Главачек тиж записовал свойо упечатки, але зберал як духовни так и матеріялни окарб. Уверени до автохтоних вредносцох рускей народней культури, уопишне церпели придиски догматичней науки и політики; Гнатюк мушел нашироко бранїц етнічну припадносц бачко-сримских Руснацох пред прословацки ориєтованима лингвістами, а Главачек страцел довірїе владаючих кругох буржуазней Чехословацкей, понеже заступал становиско о потреби векшей економскей помоци и культурного уважованя Подкарпатскей Руси.

Стодзешецрочніца народзєня и дзешецрочніца од шмерци Франтишека Главачека Головаченка стимулюю на активне одношене гу резултатом його длугорочней и плодней роботи на преучованю и афирмованю культури жительство карпатского ареалу. З того становиска остава обовязка спатриц релевантни елементи за культурну прешлосц югославіянских Руснацох. Понеже такого нащиряму була жадане и самого Главачека, а цо сам не сцигол зробиц, єст причини нагадовац же би уложени труд до такей роботи бул з позитивним резултатом.

СХАДЗКА СКУПШТИНИ НАШОГО ДРУЖТВА

РЯДОВА рочна Скупштина делегатом Дружтва за руски язык и литературу отримана 8. фебруара 1986. року у Новим Садзе. Того року ше, цо покус и застаруе, ознова повторела прешлорочна ситуація — попри вецей як 130 розпослатих поволанкох — як делегатом так и госцом — на схадзку не пришла ані половка делегатом Скупштини. Правда же хвиля не була вигодна, але правда и тото же ше Скупштину отримуе раз у року, же з одредзених местох едни делегати пришли а други не... Познейши анализи указали же од 35 делегатом Скупштини 16 ище ані раз од їх вибору за делегата не були на рочней схадзке Дружтва...

Скупштина почала зоз привитну програму делегатом и госцом з боку наймладших членом и дзивоцкей шпивацкей групи КУД „Максим Горьки”.

Потим поднешени два фахови викладаня як ширши информациї и порив за дискусию у дальшей роботы. Мр Гелена Медешова викладала о социолінгвистичних вигледованьох руского языка, а Яков Кишкогас дал ширшу информацию о стану на плане виучованя мацеринского языка.

У роботней часци Скупштини розпатрени и прилапени звити о роботы Председательства, секцийох и подружнїцох Дружтва, як и финансїйни звит, та звит Одбору самоуправней контроли за 1985. рок. Тиж розпатрени и прилапени плани Председательства, секцийох и подружнїцох за 1986. рок. Потим водзена кратша розправа о Стредньорочним плане розвою Дружтва за период 1986—1990. рок котри, зоз заувагами, у цалосци прилапени. Тиж поднешена информациа з Председательства о кадровим поступку коло вибору председателя и секретара Дружтва. Як познате, за председателя Председательства Дружтва у идущих двох роках избрани Янко Рац, а за секретара у другим дварочним мандату избрани Гавриїл Колесар.

Делегати потвердзели предлог одлуки о висини членарини за 1986. рок: за занятых членом и пензионерох членарина 120 динари; школяре, студенти и незаняти члени ошлебодзени од плацєня членарини, з тим же не доставаю „Творчосц” як члени котри плаца членарину. У случаю же жадаю гласнїк Дружтва, школяре, студенти и незаняти длужни уплатиц надолполнене 60 динари за прикладнїк.

СТРЕДНЬОРОЧНИ ПЛАН ДІЯЛНОСТИ И РОЗВОЮ ДРУЖТВА
ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ ЗА ПЕРИОД
ОД 1986—1990. РОК

РУШАЮЦИ од цильох и задаткох, та од обовязкох котри у діялности шлїдза зоз Статута Дружтва за руски язык и литературу, од ступня организованосци и од діялности активох и подружнїцох, а то значи и цалого Дружтва у периодзе од 1980—1985. рок, од организованосци фахових роботних целох (секцийох, комисийох и редакцийох), як и од числа членом Дружтва у роботних и животних стредкох, Председательство Дружтва за руски язык и литературу утвєрдзуе елементи основних напрямкох и найширших змистох діялности Дружтва за руски язык и литературу у наступаюцим стредньорочним периодзе од 1986—1990. рок:

I

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ (у дальшим тексту: Дружтво) будзе, як дружтвена организациа роботнїкох, роботних людзох и гражданох котрих интересує руски язык и литература, и надалей виражовац дружтвени, общи и особни интереси членства зоз цильом же би воно, витворїовало своєю тирвацї интереси на тим плане.

Дружтво састойна часц єдинственого фронта организованих социалистичних моцох у рамикох ССРН Войводини. Як асоциациа КПЗ Войводини, непереривно будзе доприносиц витворїованю длугорочних цильох и интересох роботнїцкей класи, роботних людзох и гражданох у тей обласци дружтвеного живота.

У рамикох Социалистичного союзу роботного народу Войводини и у його општинских и месних организацийох, Дружтво будзе афирмовац и ускладєовац интереси членства подружнїци.

Дружтво за руски язык и литературу, як дружтвена организациа, ма значни задатки у рамикох общеприлапених закладаньох у витворїованю политики националней ровноправносци и заєднїцтва народох и народносцох. Интереси Дружтва буду и надалей найцєснейше вязани за общедружтвени интереси и закладаня же би ше розвивало, преглїбїовало и утвєрдзовало медзисобне почитованє припаднїкох шлицких народох и народносцох, же би ше розвивало творче сотруднїцтво медзи нїма и же би ше витворїовало исте положєне шлицких у дружтвеной заєднїци, у нашим социалистичним самоуправним дружтве.

И далей ше будзе преїг найконкретнейших формох отвореносци рускей култури и традициї спрам културох и традицийох других народох и народносцох обезпєчовац присуство здобуткох рускей култури у културним живоце шлицких наших народох и народносцох. Преплетанє найвисших вредносцох културох и отвореносц рускей култури гу другим то барє значни условия за позитивни уплїв як и за виход рускей култури и традициї на широки план сучасного културного живота, як у САП Войводини, так и ширше.

Дружтво будзе розвивац и координовац сотруднїцтво зоз другима дружтвами за язики народох и народносцох Войводини и на тот способ будзе витворїовац основни функици руского языка и литературы у складзе з уставнимима и другима законскимима предписанями...

Каждаго року з окремими планами і програмами активності Дружтва будзе ускладзована на плане означованя ювілейох і значних подійох зоз НОВ і соціалістичней революції і обнови нашої земі, як і на плане означованя ювілейох котри характеристични за культурні живот Руснацох і других народох і народносцох.

През порядну діяльність Дружтво треба же би запровадзовало основні і найширше прилапени мари економікней стабілізації і шпорозаня. У Дружтве треба непрерывно витворйовац условия же би ше пренаходзело цо лепши опособи організації роботи і діяльності през договаряне і содійство зоз другима роботними і дружтвенима організаціями і здруженями, як і же би ше цо раціональніше хасновало шицки потенціали з котрима Дружтво розполага.

Інтереси Дружтва евідентні і на плане запровадзованя, та евентуалного преширйованя даєдних формох медзінародного фахового сотрудничтва. І у планованю і у витворйованю медзінародного фахового сотрудничтва Дружтво поступи справм важащих обовязкох котри шлідза зоз лосцігнутих договоркох зоз фаховима організаціями котри урядово координую і витворюю контакти зоз иноземством.

II

Стаємні задаток Дружтва то і непрерывне подзвивоване уровня функцийох пестованя, хаснованя і унапредзованя языка, потім координоване зоз активносцями чий ціль злепшоване і виедначоване хаснованя языка у средствох информованя, у прекладательстві і других явних службох.

Дружтво ше будзе закладац за дошлідну применку Закона о обезпечаню ровноправного хаснованя языкох і писмох народох і народносцох пред державними органами і організаціями котри окончую явни овладеня. Пракса указує же зоз розвойом нашого дружтва рошше і свідомосці, а тиж і матеріялни і кадрово условия за розвой і хасноване руского языка у дружтвеним живоче. Медзитим, число школярох котри здобуваю воспігане і образоване на руским языку благо опадує. Тиж так, статистичні податки зоз попису жительствова 1981. року указую же коло 20% руского жительствова у САП Войводини вше меней аж і дома бешедує по руски. Таки стан обовязує на одредзени способ Дружтво за руски язык і литературу же би, окреме преїт моцненя подружніцох як у організаційним, так і у кадровим поглядзе, уплівовало, т.е. же би конкретнейше вигледовало котри то причини тому і же би помагало розвою і унапредзованю шицких формох хаснованя руского языка у пракси.

Кадрова політика Дружтва вимага непрерывне унапредзоване, як на плане поєдинечного вибору кадрох, так і на плане омасовйованя членства Дружтва. Тому ше питаю да ище векшу увагу у наступним периодзе, понеже ест шицки условия же би ше число членох Дружтва у стредньорочним периодзе котри пред нами стаємно звекшovalo.

Дружтво будзе і надалей сотрудничовац зоз рижними науковима організаціями з цилью дальшого афирмованя руского языка і литератури і координованя числених активносцох на тим плане, а окреми интерес на плане длугорочного сотрудничтва Дружтво ма зоз шлідуюцима субектами: Катедра за руски язык і литературу, Філософски факултет у Новим

Садзе, Інститут за педагогію Філософского факултета у Новим Садзе, Матица сербска, Библиотека Матици сербскей, Войвожанска академия наукох і уметносцох, Інститут за сербокогорватски язык САНУ у Београдзе, Союз славистичних дружтвох Югославії, Дружтво за применену лінгвістику Войводини, НВРО „Руске слово”, Радио Нови Сад і Телевизия Нови Сад, прекладательні служби на шицких уровнях, Завод за видаване учебнікох, Педагогічни завод Войводини, з КУД-ами і Домами культури по местох і селштинах, як і зоз другима органами управи і органами самоуправляних интересних заєдніцох односно з другима культурними інституціями у земі і тивеце котри укажу интересоване за діяльність Дружтва і котри маю подобни змісти роботи і діяльності, окреме на плане языка і культури.

Зоз моцненю Катедри за руски язык і литературу, Дружтво престало буц ношитель єдного числа наукових проєктох. То, медзитим вообще не значи же Дружтво страцело интерес за роботу і результати роботи на тих проєктох. Источно, обачліво звекшани можлівосці Дружтва же би і далей спатрало условия у котрих ше розвива руски язык і литература на найширшим плане хаснованя у шицких подручох дружтвеного і особного живота поєдинцох і других соціалних групох.

Єдна зоз конкретних формох діяльності Дружтва у наступним стредньорочним плане то ініціироване даєдних наукововигледовацких проєктох у области практичней применки языка і литератури (проєкти з области стилістики руского языка; унапредзене лінгвістичней і літературней критики; анализи языка у преси, радио і ТВ емісійох, у законских актох...).

III

Председательство Дружтва, як колективні вивершні орган Скупштини і далей будзе розвивац одвичательност делегатох за цілосну діяльність самоуправляних органох і других фахових целох Дружтва. Значи обовязки шлідза і на плане розвиваня і унапредзованя колективней одвичательности і ей подзвивованя на найшишій ступень у датеї хвильки, як і на плане подзвивованя квалитета особней одвичательности каждого делегата у витворйованю основних програмских органох і фахових целох Дружтва — секційох, комісійох і редакційох.

Председательство треба же би і надалей преїт Координаційного одбору дружтвох за языки народох і народносцох при КПЗ Войводини, усьоглашovalo интереси нашого Дружтва і же би ше уключovalo до шицких активносцох з котрима ше преїт того цела координує.

Питанє активних і подружніцох і їх акційна і організаційна ефикасност у наступним периодзе би требало буц у пракси цо лепше розробене. Дружтво би требало преїт тих своїх конститутивних елементох творчо і активно афирмовац своей идеї і витворйовац своей интереси на шицких подручох дружтвеного живота. У тим поглядзе і одвичательност делегатох-членох Председательства треба же би була ище яснейша. З тим у вязи, кед ше на даєднім подручу здобуду условия і викаже потребне интересоване членства, Дружтво дужне там оформиц нови актив або подружніцу.

Треба ще и надалей закладац за цю континуованше и стабилнейше финансване діялности Дружтва, його планох и програмох, та резултатох роботи, же би ще з тим уровень діялности отримало на уж посцигнутим и досягло плановани.

Библиотека Дружтва би у наиходзацим периодзе требала здобуц нови статус. Понеже з боку Катедри за руски язык и литературу окончена селекція книжного фонду, ест условия же би ще и надалей нормально пополньовало фонд библиотеки Дружтва з новима книжками котри од интереса за діялност Дружтва, як и же би ще и надалей одкушывало стари и ридки виданя зоз рускей периодики и скорейшей видавательней діялности. Активоване хаснованя библиотеки Дружтва можливе у сотрудничтве зоз КУД „Максим Горки” у Новим Садзе.

Дружтво будзе непрерывно унапрямовац активности и форми сотрудничтва литературних секцийох по местох, школах и КУД-ох. О работи литературних младежских секцийох и далей би окремно старосц требала водзиц Секция за литературу и подружніци на терене.

Дружтво будзе и надалей додзельовац, предкладац або давац поtrimовку предкладаньом своїх членох за дружтвени награди и припознаня, як за вельорочну роботу у рамикох Дружтва, так и за посцигнути успехи у преучованю руского языка и литературы и рускей култури вообще.

Дружтво будзе и надалей директно сооринизовац традиційни наукови сход пошвещени преучованю руского языка и литературы. Тиж так, будзе ще розвивац сотрудничтво зоз просвітно-педагогійнима заводами и другима институциями на организовац семинарох, курсох, та других ділох на фаховим и методичним усовершованю просвітних, культурних, явних и других роботнікох у обласци лингвистики, литературы, етнології итд.

Гласнік Дружтва „Творчосц” и далей треба же би виходзел порядне и же би бул жвератко активности и работи самого Дружтва. У тим напряме, до пракси треба преточовац шпидки предкладаня котри ше заяв з целью злешованя квалитета написох, змісту, як и самого технічного випатрунку рочніка.

Дружтво будзе и надалей розвивац даедни аспекти видавательней діялности у поглядзе издаваня фототипних и других виданьох. Тоту файту діялности треба розвивац у заедніцтве зоз Катедру за руски язык и литературу, з НВРО „Руске слово”, Матицу сербску и з другима институциями котри на тим плане укажу заинтересованосц за конкретни проекти.

През діялност Секції за призбероване народней творчости, духовней и материалней култури, у наступним стредньорочу би у діялности призберованя и наукового обробку истих требало обезпечиц нови змісти и димензии. У сотрудничтве зоз Войводянским музейом и Домом култури у Руским Керестуре, Дружтво ше будзе закладац и помагац витвореню и деї о формованю Завичайного музею у Р. Керестуре, або голем стаемней музейней збирки котра би шведочела през етнологійни зміст о прешлосци нашей народности. Пренайдзени богатства духовней култури и далей треба обявйовац у рочніку „Творчосц”, як и у других специализованих або окремих виданьох, часописох, публикаційох...

Дружтво виражує интерес же би ще приспособило ту организова- ному призберованю и преучованю жридлох з культурней истории рускей народности.

Тиж так треба и надалей всеоблапно провадзиц и анализовац сучасни рушаня у рускей литературы и литературней критики. З тим целью, попри мобилизованя власних моцох, Дружтво ше будзе закладац за кадрове, организацијне и материалне моцнене положеня Катедри за руски язык и литературу на новосадским Универзитету, як за прерастане истей до Института за русинистику у доглядним часе, кед ше здобуду потрібни кадрово и законски условия за того.

ЗВИТИ О РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА, СЕКЦИЙОХ И ПОДРУЖНІЦОХ У 1985. РОКУ

ЗВИТ О РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА СКУПШТИНИ ДРУЖТВА ЗА РУСКИЙ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

ПЕЙЦ РОБОТНИ схадзки Председательства (з того два у преширеним составе) були источасно и досц успешни поради за поднімане активностох котри предвидзовала Програма и плани работи Дружтва и його целох. Мож повесц же основни условности були унапрямени гу отри- мованю континуитета у работи Председательства и збогацованю змістох діялности самого Дружтва.

На першей схадзки (1. марца) окончена анализа отриманей схадзки Скупштини Дружтва и операционализация Програми работи Председательства Дружтва. Тиж так окончна и детальна розправа о Нарису плана СИЗ култури Войводини у 1985. року. На истей схадзке бешедоване о опособе означованя даедних ювильейох (рочніца Гимназии у Р. Керестуре, рочніца новинох „Руске слово”) и о задаткох Дружтва на тим плане. Члени Председательства, у рамикох кадрових пременкох, за председателя Секції за литературу вибрали Наталию Дудашову. Тиж так, порушана иницијатива же би ше обновело награду за найуспешнейшу и найлешшу младежску литературну секцию у наших местох у чечуцим року, а висина награди 10.000 динари. Члени Председательства на тей схадзке упознати о можливостох за издаване Библиографії, о цеку пририхованьох за издаване гласніка „Творчосц” число 10, як и о преселеню лексикологійней картотеки на Катедру за руски язык и литературу.

На другой схадзке (30. мая) окончена анализа чечуцей работи Секції за литературу и комисийох у ей составе и утвердзело ше даедни напрямки дзе интереси Дружтва були обачлівши. На истей схадзке вибрали нови главни и одвичательни редактор гласніка Дружтва „Творчосц” (за числа 11 и 12), а то Ирина Ковчевичова. Члени Председательства водзели розправу и прилапели два значни документи — Нарис програми рядовой діялности Дружтва за 1986. рок и вимогу за софинансоване „Творчосци” число 11/1985. котри послани СИЗ култури Войводини.

На трецей схадзке (20. септембра) делегати Председательства розпатрели три документи котри СИЗ култури Войводини послал на явну розправу и дали свойо зауваги од котрих даедни познейше, при сумированю резултатох явней розправи, були прилапели. Тиж так, на дньовим щоре була анализа, лем з тей нагоди то була розправа о чечуцей работи Лингвистичней секції нашого Дружтва. Окончена, тиж, и анализа работи по-

дружніци у Титовим Вербаше и дати предкладаня за стимуловане работи тей подружніци. Исте ше плановало и за подружніцу у Новим Садзе але, пре неприсутности ей руководителюх, не могло ше порадиц коло кадрових и организационних променкох. Окремну увагу прицагла анализа рочніца „Творчосци“ за период 1980—1983. рок, а з розправи и анализи ушлі-дзели и конкретни заключеня вазани за перспективу самей „Творчосци“. На истей схадзки члени Председательства розпатрели и прилапели програму міжнародного сотрудніцтва нашого Дружтва. На концу, члени упознати з тим же Дружеством за руски язык и литературу прияте до Союзу славистичних дружтвох Югославиї. Окрем того, порадзене же би ше предложело розгварку зоз фамилию док. проф. Гавриїла Надя у Коцуре у вези з одкупом його библиотеки.

На штартей схадзки (31. октобра) окончена анализа работи подружніци у Дюрдьове, дзе ше у розправу указало на вецей потечкоосци у работи коло виучованя мацеринского языка и отримованя настави на истим. Тото досц ангажовало увагу членох Председательства, а дискусию ше предложело на цале подруче применки и хаонованя мацеринского языка. Окончена, тиж и анализа работи Подружніци у Р. Керестуре, и ту дата задовольюща оцена зробеному. На истей схадзки порушана инициатива же би ше дало потримовку предкладаню Фестивала култури „Червена ружа“ за Вукову награду. Тиж так, потримане предкладане же би ше за „Искру култури“ КПЗ Войводини предложело Якова Кишюгаса. Члени Председательства розпатрели и инициативу о можливосци преширеня сотрудніцтва и вязох зоз Универзитетом у Торонту (Канада), як и можливосци преширеня и утвердзованя сотрудніцтва и вязох зоз Катедру за руски язык и литературу. Потим, през розправу, утвердзене же у 1986. року у култури Руснацох Югославиї буду шлідуюци юбилейни рочніци: 170-рочніца од народзєня Петра Кузмяка, 100-рочніца од народзєня Гавриїла Костельника, 90-рочніца од народзєня Митра Надя и 80-рочніца народзєня Яши Бакова. На истей схадзки поднешени звіт о учасци наших членох на Медзинародней конференциї о воспитаню и образованю у Любляни и на Конгресу Союзу славистичних дружтвох Югославиї у Сараєве.

На пиятей схадзки (9. януара) утвердзени датум отримованя и дньови шор Скупштини Дружтва за руски язык и литературу. Тиж розпатрени кадрово питаня, та за будуцого председателя Дружтва предложени Янко Рац, а за секретара на ище два роки потерашні секретар Дружтва Гавриїл Колесар. Делегати утвердзели конечни Предлог стредньорочного плана розвою Дружтва од 1986—1990. рок и дали согласносц же би ше го розпослало делегатом на явну дискусию по Скупштину. Принешени, тиж, и даскельо финансийни одлуки — предложене, наприклад, же би членарина у Дружтве за 1986. рок була 120 динари и же би дньовиїца на території САП Войводини була 800 динари, а за длушки путованя и перебуваня далей з нашеї Покраїни же би були 1200 динари. На концу, розпатрани и стан членства Дружтва за руски язык и литературу: у 1985. року до членства ступели ище 33 особи, так же Дружество ма 499 членох.

Окрем през роботу у рамикох Председательства, члени того органа Дружтва активно робели и заступали интереси Дружтва у контактох з велїма институциями и през нациву односно виступане на вецей сходох.

ЗВИТ О РОБОТИ ЛИНГВИСТИЧНЕЙ СЕКЦИЇ

У назначеним периодзе роботна група окончела прекладане комплетней лексикологийней картотеки на сербскогорватски язык. Потим предложела дополньоване истей картотеки зоз ридними словами на бази досц широкого материялу (слова з бешедного языка, як и ридши слова литературного походзєня зоз сучасних виданюх односно зоз виданюх котри видати пред войну).

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦИЇ ЗА ЛИТЕРАТУРУ

СЕКЦИЈА за литературу ше укључовала до означованя преславох 40-рочніци ошлєбодзєня нашеї жеми, до 40-рочніци од выходзєня новинох „Руске слово“ и 75-рочніци од народзєня писателя Евгения М Кочиша.

Секција участвовала у организоваю „Митинга поезиї и музики младих“, як и у координациї коло пририхтованя Ярнього стретнуца поегох зоз лицьких наших местох у Осиеку. Допомогу дала и пририхтованю вечара рецитаторох „Стих за стихом“ на Драмским меморияле. Тиж координувала коло организоваю Єпсеньского сходу постох у Новим Садзе.

При Секциї роби и окремна Комисия за координоване работи младежских литературних секциїох, котра того року ище активнейше робела на активованю младежских литературних секциїох, а там дзе резултати були слабши, трудзела ше буц непрерывно у контакту з поединцами хтори пишю и сотрудзую. И того року була пошитель организациї Єпсеньского стретнуца постох у Новим Садзе, вжала учасц у пририхтованю совитованя о „Митингу поезиї“ и вечара поезиї после того. Була соорганизатор Ярнього стретнуца постох у Осиеку, активно участвовала у организациї „Митинга поезиї '85“, у работи и пририхтованю „Литературного слова“. Тиж допомогла з координацию организоваю вечара рецитаторох „Стих за стихом“.

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦИЇ ЛЕКТОРОХ И ПРЕКЛАДАТЕЛЬОХ

У 1985. РОКУ члени Секциї отримали лем даскельо схадзки, але заш лем мож констатовац же сполнели скоро шицки задатки котри заплановани.

Сотрудніцтво Секциї и Завода за явну управу резултоване зоз Семинаром за прекладательох на котрим, после поднешених рефератох, розришювани термини зоз педагогийно-психологийней области, позберани зоз планах и програмах за предшколске, основне и стредне воспитане и образоване. Розришени термини обявени у остатней „Творчосци“.

У рамикох Здруженя наукових и фахових прекладательох Войводини, Секција дала доприношене отримованю Прекладательних дньох на Охридзе, прочитани реферат „Руско-сербскогорватска двоязичносц и проблем интерференциї“.

З помоцу Секциї за вецейязичносц при Дружтве за применену лингвистику Войводини и Дружтва за руски язык и литературу, еден член Секциї участвовал на Конгресу Союзу славистичних дружтвох Югославиї у Сараєве зоз рефератом „Руско-сербскогорватски билингвизем и проблем диалосиї у руским языку“.

Центер за марксистични студии ЦК СКБиг „Велько Влахович“ у Сараеве организовао Совитоване о язичних напрямках, на котрим, як кореферент, участвовао и еден член нашей Секції. Часц реферата ше одношела на стан у русинистичних видлованьох у САПВ.

Члени Секції, попри тим, укључени до рижних студийних проєктох як цо: Вельки словник, призбероване руского лексичного блага (картотеки), Минимални руско-ст словник, фразеологични словник (котри у друку), телевизијней сериј „Учине ше по руски“ (чия работа при концу).

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦИЈ ЗА ВИУЧОВАЊЕ И ПЕСТОВАЊЕ РУСКОГО ЯЗИКА

ЧЛЕНИ Секції у 1985. року були активно укључени до розришовања векшого числа актуалних проблемах котри ше зъявљовали и зоз свою учасцу допринесли их розришовању. То ше першечтвенно одноши на два окреме актуални зъявља у 1985. року. Перше — з оглядом же ше прешло на реализацију нового наставного плана и програми у I и V класи, зъявело ше питање обезпечовања учебних за школярох котри маю наставу по старей програми. Направена оперативна програма обезпечовања учебних на руским язике и у цалосци е витворена. Члени Секції участвовао у розришовању проблемах котри ше зъявљовали у вязи зоз дальшим предлужованьом настави пестовања руского язика у Титовим Вербаше.

Отримани два семинари за наставних руского язика, преширене и прегљибене сотрудицтва зоз колегами зоз СР Горватскеј. Наставници тиж так участвовао у явних розправах о нових планах и програмах и зоз свою активносцу допринесли квалитативному злешпању тих програмах.

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦИЈ ЗА НАРОДНИ СКАРБ

СЕКЦИЈА за народни окарб предлужела з обезпечованьом написох у средствох информовања и часописох на руским язике з области традицијней народней култури и прешлосци. На тот способ, прејг Народного календара, „Шветлосци“, МАК-у, а окреме „Творчосци“, як гласніка Дружтва за руски язик и литературу, стимуловане пре участвовање културних вредносцох. Источасно, допринешене афирмовању рускеј култури. У теј функцијі окреме були сообщеня членох Дружтва на Медзинародним совитованю и традицијней култури Балканского полуострова у Охридзе и на XXXIII конгресу Союзу здруженьох фолклористох Югославиј у Сомборе.

Окончени пририхтованя за отримоване планованого совитовања „Чуване и пестоване традицијней народней култури, стан и унапредзоване активносцох“.

Наручени етнографски карти зоз Универзитету у Загребу котри хасновани з нагоди прегваркох о границох Югославиј по першей шветовой войны, а дзе було присутне и питање руского жительства.

ЗВИТ О РОБОТИ ВИДАВАТЕЛЬНОЈ СЕКЦИЈ

ВИДАТИ гласник Дружтва „ТВОРЧОСЦ“ число 10 за 1984. рок. Тираж 500 прикладники, обсяг 7 табаки.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У НОВИМ САДЗЕ

ПОДРУЖНИЦА и ей члени понаоооб ше укључовали до даедних змистох котри були вязани за означоване 40-рочници ошлелодзена нашей жеми и побиди над фашизмом.

Писателе и поетове, члени Подружници, укључовали ше до литературних стретнуцох котри були организоваани з нагоди „Мешац кнјжки“ а у рамикох означованя 40-рочници виходзена „Руского слова“ як тижньових новинох.

Концом мая у просторийох КУД „Максим Горки“ организовао стретнуце подружничкох дружтвох за язики народох и народносцох на териториј Новог Саду.

Отримани уровень сотрудицтва зоз КУД „Максим Горки“, окреме през даедни активносци литературно-рецитаторскеј секциј того Дружтва.

Члени Подружници ше укључели до популаризовања кнјжки як значного духовного богатства през акцију „Читацка значка“.

Концом новембра организовао совитоване и литературно-музични вечар на котрим були присутни млади творители з Н. Саду, Т. Вербасу, Дюрдьова, Кули, Р. Керестура, Осиеку, Бижичу. Бешедовало ше о профилу „Митинга поезиј '86“, а провадзаци змист була вистава уметничкеј фотографіј, наступ музичнеј групи з джез и блуз-композицијами.

Члени подружници през рок виступали як учасници на Конгресу Союзу славистичних дружтвох у Сараеве, на Медзинародней конференциј о воспитаню и образованю у Любљани, на Конгресу фолклористох Югославиј у Сомборе, на симпозијоме о балканским фолклоре у Охридзе...

Члени Подружници предлужели робиц на вельким сербскогорватско-руским словнику котри, як проєкт, у компетенциј Катедри за руски язик и литературу на филозофским факултету у Новим Садзе.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ

ЧЛЕНИ теј Подружници, операючи ше на план работи Председательства Дружтва и на власни план работи за '85 рок, витворели шлїдуочи задатки:

— члени Подружници ше активно укључели до святочносцох з нагоди означованя 40-рочници виходзена новинох „Руске слово“. Тиж так, з нагоди отримованя културней манифестациј „Червена ружка“ у валале, велі члени Подружници зоз свою активносцу и роботу допринесли же би тот манифестација була цо квалитетнейша и успишнейша.

— Члени Литературнеј секциј „Гавриіл Костельник“ ОЦ „Петро Кузмяк“ участвовао на Митингу поезиј '85, дзе посцитли значнейши успих. Рецитаторе з места и з ОЦ посцитли емерковани резултати на рижних смотрох рецитаторох.

— З нагоди означованя и укључованя до акциј „Мешац кнјжки“, школяре и професоре ОЦ „Петро Кузмяк“ нащивели Саям кнјжкох у Београдзе. З теј нагоди школяре участвовао и на наградним конкурсу з литературы на уровню општини.

— На иницијативу Подружници, нащивени и Конгрес Союзу славистичних дружтвох Югославиј у Сараеве.

— З нагоди означованя 40-рочници ошлелодзена нашей жеми и побиди над фашизмом, школяре Образовного центру вжали учасц на наград-

ним літературним конкурсу Червоного крижа под назву „Вельки битки и побиди гуманосци”.

— З цильом же би ше виучовало и пестовало руски язык у ОЦ „Петро Кузмяк”, звекшане число оддзеленьох у хторих уведзени годзини руского языка як языка дружтвеного стредку за школярох зоз сербскогорватского язичного подруча у средней школи.

— Отримани континуитет сотрудицтва зоз „Пионирску заградку”, МАК-ом „Літературним словом”, зоз „Шветлосцу”.

— На плане терминологиї и хаснованя фахових виразох и терминох, и того року ше нем индивидуално розправяло и од такой форми роботи ше не пошло далей.

— З цильом же би ше преучовало и чувало материялну и духовну культуру Руснацох у Югославії, плановане же ше отрима сход на подруччю нашей Подружніци под покровительством Секції за народни скарб.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНІЦИ У КОЦУРЕ

ПОДРУЖНІЦА у Коцуре предлужела и у 1985. року зоз своєю стаємну діялносцу, та зоз планованого реалізовала шлїдующе:

1. Вжата активна учасц у пририхтованю традиційней культурно-забавней манифестації „Коцурока жатва 1985.”.

2. У сотрудицтве зоз Читальню у месце, под час акції Мешац кнїжки 1985. отримани три літературни вечари. Початком 1986. року отримана промоція „Гамлета”, першого прекладу безпосредно з англійского на руски язык, котри окончел член нашей Подружніци Михайло Фейса.

3. У сотрудицтве зоз Предсидательством Дружтва за руски язык и літературу поднімани конкретни мири за одкуп и змесцене библиотеки и архиви покойного професора Гавриїла Надя, а конечне ршшене найдзене на тот способ же початком 1986. року цалу библиотеку и архиву одкупела Катедра за руски язык и літературу, у чїїх просторїях иста будзе и змесцена.

4. Замеркована присутносц членох Подружніци на бокох периодики.

5. Дзепоедни члени Подружніци були уключени до програмох и змістох роботи Дома культури у месце.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНІЦИ У ДЮРДЬОВЕ

НА ПОЧАТКУ того року у просторїях КУД „Тарас Шевченко” отримани літературни вечар пошлецени нашому писателюви Г. Костельникови на котрим присутним, попри вводного слова о писательови и його поезії котра означае початок нашей писаней літератури, члени Рецитаторскей секції рецитовали писні спомнутого писателя.

Найзначнейши датум у дюрдьовским культурним живоце була 40-рочніца снованя КУД „Тарас Шевченко”. У пририхтованю и означованю того ювілея активно участвовали и члени Подружніци.

Тиж так, дало ше доприношене у организоваю традиційного балу „Широких сукньох” котри отримани у жимушнім чаше спомнутого року.

Подружніца пренесла Предсидательству Дружтва основни інформації о почежкох коло виучованя руского языка у нашим месце.

До шорох Подружніци ступели даскельо нови члени.

ПЛАН РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА СЕКЦИЙОХ И ПОДРУЖНІЦОХ У 1986. РОКУ

ПЛАН РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА

ОСУЧАСНЬОВАНЄ методох роботи, котре почате у 1985. року, буду предлужене у роботі Предсидательства Дружтва за руски язык и літературу, з чим ше основни условносци да на порядне и правочасне аналізоване и координоване роботи секційох, комісійох и редакційох Дружтва. Окрем того, попробуе ше еліміновац праксу занїманя зоз Дружтвом як субектом, а утвердзиц праксу конкретизованшей и практично применей роботи з вельо яснейшими результатами. У тим шветле Предсидательство:

— да полне доприношене розвиваню и преглїбованю медзисобного уважованя припаднікох шцикких народох и народносцох, з цильом посцигованя и витворїованя творчого сотрудицтва як и еднакого положеня шцикких у нашей соціялістичней заедніци;

— да найактивнейше можлїве доприношене витворїованю условїях за реалізоване шцикких правох на хасноване языка и писма як рускей народносци, так и других народох и народносцох у САП Войводини и ширше;

— предлужи релативно богате сотрудицтво з дружтвено-політичними організаціями, з культурно-просвітними и образовними заедніцями и інституціями, як и з дружтвами за пестоване языкох и літературох народох и народносцох Войводини;

— попробуе посцигнуц цо лєнцу координацію активносци у подружніцох Дружтва по месцох односно по општинах у САП Войводини, так же би вони и у рамикох діялносци, а и як фахово цела односно дружтвени субекти, посциговали цо лєпши ефекти и так ше афирмовали як состояйна часц фронта ССРНВ у бази;

— отрима 3—4 схадзки;

— ангажуе ше на означованю значнейших рочніцох, т.е. ювілейох з исторійней и культурней прешлосци наших народох и народносцох. Так ше увагу да 45-рочніци од повстаня народох и народносцох Югославії и початку соціялістичней револуції, як и 40-рочніци од початку соціялістичней обнови и вибудови нашей жеми;

— уж традиційну увагу да и культурним подїєм котри значни за культурни живот Руснацох у Югославії а то, медзи иншим, и 170-рочніца народзєня народного учителя Петра Кузмяка, потим 100-рочніца народзєня Гавриїла Костельника, 90-рочніца народзєня поети Митра Надя и 80-рочніца народзєня Яши Бакова. Подружніци и секції Дружтва, як и літературни секції по месцох, буду мац на тим плане окреми обовязки;

— да подполну потримовку розвиваню и збогацованю сотрудицтва зоз Катедру за руски язык и літературу на Філософским факултету у вязи зоз шциккими питаннями котри утвердзени як заеднічки на плане языка и літератури;

— попробуе утвердзиц задатки у вязи з потребами вигледованя одредзених аспектох богатства руского языка, літератури и культури;

— будзе, спрам потреби, организовац або давац допомогу у организоваю семинарох, совитованьох и других файтох фахового усовершованя и унапредзованя з обласци руского языка и літератури;

— потрима шидки намагання у напрямі розвивання вецей формох фахового сотрудничтва на медзнародним плане, зоз институциями и фаховцями у швецє;

— окончи шидки організаційни дії вязани за видаванє гласніка Дружтва „Творчосц” за 1985 рок — число 11;

— и надалей будзе потримовац діялносц вязану за призберованє и преучованє здобуткох як духовней, так и материялней культури Руснацох у Югославії;

— предлужи и далей пополнювац книжни фонд библиотеки Дружтва;

— предлужи континуовано з уключованьом до членства Дружтва особох котри заинтересовани за діялносц и основни програмни цілі Дружтва за руски язык и литературу;

— окончи організаційни и технічни пририхтованя за рочну Скупштину Дружтва котру ше отрима у марцу 1987. року.

ПЛАН РОБОТИ ЛИНГВИСТИЧНЕЙ СЕКЦІЇ

РОБОТУ на дополнюваню Лексикологіяней картотеки зоз ридни-ма словами з бешедного и литературного руского языка ше предлужи дагдзе до половки 1986. року. По законченю тей етапи ше годно розпочац зоз конечну редакцію велького сербскогорватско-руского словника.

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЗА ЛИТЕРАТУРУ

СЕКЦИЈА пошведи окремну увагу розробку концепції своєї діялносци на плане преплетаня литературох народох и народносцох.

Тиж так, уключи ше до означованя рочніцох як цо то 170 роки од народзєня учителя и поети Петра Кузмяка и 100-рочніци од народзєня Гавриїла Костельника.

Секція будзе и далей стимуловац и преширювац активносци и діялносц младежских литературних секційох по наших местах. Широку ше потримовку будзе давац младим поетом и литературним твором вообщє, цо подроумєє и помоц при организоваю литературних стретнуцох — уж традиційних Ярніх и Ошєньских сходох представнікох поетох з наших местох.

Планує ше организовац промоційох нових книжкох.

Да ше помоц у организоваю вечара рецитаторох „Стих за стихом” на Драмским мемориале.

Активно ше уключи до пририхтованя „Митинга поезії” на того-рочней XXV „Червєней ружї”.

Планує ше уключованє до акції „Мешац книжки”.

Розпатри ше можливість коло збогацованя формох сотрудничтва Секції и Катедри за руски язык и литературу.

Комисия за координованє роботи младежских литературних секційох у овоім плане роботи за 1986. рок предвидзує же ше ей робота и далей будзе базовац на преширюваню активносцох литературних секційох, на їх стретнуцох, як и на конкретней учасци у організації „Митинга поезії”

и „Стиха за стихом”. Того року ше планує и организовац премиєри-промоцій нових книжкох младих поетох.

Планує ше же би ше того року организовац єдно вецей стретнуце поетох, найвироятнейше у Новим Садзе або у Титовим Вербашє.

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЛЕКТОРОХ И ПРЕКЛАДАТЕЛЬОХ

СЕКЦИЈА у 1986. року предлужи зоз роботу на задаткох котри заплановани як длугорочнейши роботи, а тиж так и з роботу на нових задаткох. Секція будзе:

— организовац робиц на розришованю терминох яки ше зявюю у каждодньовой роботї;

— розвивац сотрудничтво зоз Здруженьом наукових и фахових пре-кладательох Войводини, Дружтвом за применєну лингвистику Войводини и Заводом за явну управу коло организоваю и участвованя на Семинаре за прекладательох;

— уключовац векше число членох до студийних проектох;

— робиц на ускладзованю терминох у організаційох котри хасную руски язык; и

— окончовац анализу языка средствох информованя и винаходзиц опособ презентованя тих резултатох.

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЗА ВИУЧОВАНЄ И ПЕСТОВАНЄ РУСКОГО ЯЗЫКА

ЧЛЄНИ Секції буду у 1986. року участвовац у доробку планох и програмох за пестованє руского языка котри треба же би у истим року були принешени. Тиж так буду участвовац у явней розправї о предлогу планох и програмох руского языка за стрєдню школу.

З оглядом же за наставу пестованя руского языка вецей нет учеб-ніки, члєни Секції умножа одвитуюци материял же би бул доступни шиц-ким наставніком.

През рок будзе отриманє векше число тематичних совитованьох и семинарох за наставнікох о применюваню нових планох и програмох и хаснованю нових учебнікох (окреме о хаснованю нового буквара, понеже ше буквар прави по новей концепції початного читаня и писаня).

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЗА НАРОДНИ СКАРБ

СЕКЦИЈА за народни скарб ше будзе и далей закладац за творєнє організаційних, технічних и материялних условийох за вигледованє, пре-учованє и писанє о традиційней культури и историйней прешлосци.

Будзе организовац совитованє на скорей плановану тему „Чуванє и пестованє традиційней народней культури, стан и унапредзованє”. Пред-ложєнє же би ше наглашку положєло на цалоснє спатрєнє школства на руским языку од часох першей школи у Руским Керестуре.

Секция пошвени окрему увагу презентованю вредносцох традицийней култури на фахових сходах. З тим у вязи, будзе ше стимуловац уключоване фаховцох з рижних обласцох и сотрудничество зоз фаховима организациями котри у своей роботы вязани и за руску культуру.

Почне ше зоз повязованьом редакцийоих часописоих и других средствоих информованя на руским язике на заедничких програмних задаткох котри виходза з унапрямленосци на пестованю традицийней народней рускей култури. Прейг медзисобного сотрудничества редакцийоих и Секциї втворя ше проекти од заедничкого интереса.

ПЛАН ВИДАВАТЕЛЬНЕЙ СЕКЦИЈИ

ДРУКОВАЦ гласник Дружтва „ТВОРЧОСЦ“ число 11 за 1985. рок. Тираж 600 прикладники, обсяг 7 табаки.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У НОВИМ САДЗЕ

ПОДРУЖНИЦА укаже окрему увагу уключованю до пригодних змистох з нагоди означованя 45-рочниці социялистичней револуциї и повстаня против фашистичного окупатора.

Одредзена увага будзе дата означованю значних ювильоих з култури и науки у САП Войводины и на території Городскей заедниці. У рамикох того,значи ше и 170-рочницю од народзена народного учителя и поети Петра Кузмяка, односно 100-рочницю од народзена Гавриїла Костельника, основоположника рускей литературы и автора першей граматики руского язика.

Предлужи ше змистове сотрудничество зоз КПЗ городу Нового Саду, зоз Координацийним одбором при истей КПЗ котри усоглашуе роботу подружничоих дружтвоих за язики на території Городскей заедниці.

Потерациї форми сотрудничества подружници и Катедри за руски язык и литературу у Новим Садзе оставаю на моци, а роздумуе ше и о прешириваню, о збогачованю змистох сотрудничества.

Отрима ше тиж и уровень сотрудничества зоз КУД „Максим Горки“, зоз Радиом и Телевизию Нови Сад, зоз НВРО „Руске слово“, та другима институциами у Городзе и ширше.

И у тим року члени Подружници ше буду уключовац до роботи наукових и фахових сходах котри вязани за лингвистику и литературу.

По традициї, члени Подружници (окреме млади поетове), буду ше уключовац до акциї „Мешац книжки“ односно „Читацка значка“.

Члени Подружници и далей буду сотрудничовац у рочнику Дружтва за руски язык и литературу „Творчосц“, як и у вецей виданьох НВРО „Руске слово“, односно у програмох РТВ Нови Сад.

Найширшу потримовку ше и убудуце будзе давац младим поетом. Окреме ше да помоц у организациї стретнуцоих литературних секцийоих на території Нового Саду, а поднее ше крочац же би члени нашей Подружници участвовали як на „Митингу поезиї и музики младих“, так и на других поетских смотрах.

У тим периодзе ше окрему увагу да роботом на розвиваню язичней култури при дзеццох. Даскелї фаховци-лингвисти буду робит на тим плане

зоз дзеццима членими Драмскей секциї дзецинокей радио-глуми у Радио Новим Садзе.

Закончи ше евиденцию членства Подружници у шицких пейцоих активоих у Новим Садзе.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ

ПОПРИ стаемних задаткох Подружници у Руским Керестуре, задаткох котри предвидзени зоз Статутом Дружтва за руски язык и литературу, план роботи тей Подружници предвидзуе и шлїдуюци активносци и задатки у календарским 1986. року:

— участвовац у означованю и преславйованю значних ювильоих и рочничоих хтори значни за нашу культуру и нашу прешлосц.

— Як и скорейших рокох, провадзиц и активно ше уключовац до роботи Дома култури у месце, а окреме активно подпомагац манифестациї як цо то Драмски мемориал „Петра Ризнича — Дядї“ и манифестацию култури „Червена ружа“.

— Тиж так, стимуловац и провадзиц роботу литературних секцийоих „Гавриїл Костельник“ у ОЦ „Петро Кузмяк“ и у самим месце и впливовац же би млади поетове и писателе порядне участвовали на литературних конкурсоих и стретнуцоих.

— Предлужовац и потримовац форми активносци и сотрудничества зоз часописами и новинами хтори виходза на руским язике.

— Провадзиц и усоглашовац нову терминологию, нови вирази и нови поняца хтори ше зявю у преси, на радио и ТВ, як и у пракси вообще.

— Нащивйовац и активно участвовац на семинарох за руски язык и литературу, а по можливосци контактовац и зоз Катедру за руски язык и литературу на Филозофским факултету у Новим Садзе з цильом же би ше очувало, пестовало и преучовало руски язык и литературу.

— Розпатриц можливосц, як и прешлих рокох, же би ше у дзепоедних одделеньох Образовного центру „Петро Кузмяк“ и надалей виучовало руски язык як язык дружтвеного стредку.

— Предлужиц зоз роботу на зазберованю народного скарбу на подручу Подружници и винаходзиц найлепши можливосци же би ше их очувало и на одвитуюци способ презентовало другим народом и народносцом.

— Намагац ше же би члени Подружници провадзели, потримовали и подпомагали акциї и манифестациї котри ше запровадуе з цильом розвиваня и очуваня здобуткох рускей духовней и материялней култури.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У КОЦУРЕ

У ПЛАНЕ роботи Подружници у Коцуре ше предвидзуе:

— уключоване до роботи и найширше доприношене чечуцей роботи МК ССРНВ у месце дзе дійствуе Подружница, як субект Социялистичного союзу, дзе окончуе свою основну діялносц як часц Дружтва за руски язык и литературу;

— уключоване до пририхтованьох реализациї културно-забавней манифестациї „Коцурска жатва 1986“;

— у співробітстві з Читальню у місяці, включивши до акції „Місяць книжки 1986“;

— участь у означованні значних роковин з культури і літератури рукою народності у СФРЮ, а насамперед 100-роковини од народження Гавриїла Костельника;

— включовані до програм і змісту роботи Дома культури у місяці.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦІ У ДЮРДЬОВЕ

ПОДРУЖНИЦА і надалі предлаже співробітство з КУД „Тарас Шевченко“ на витворюванні заєдничких планів у роботі.

Буду означені шпички значнейших датуми вязани за руки язик, літературу і культуру вообщі.

Члени Подружніци ше включа до розгваркох коло злепшання рядовей настави на руским язик у рамикох основней школи. Же би ше одстранело даєдни проблеми і злепшало праксу, заплановане отримоване єдней преширеной схадзки на котрей би ше о тим бешедовало і на котру би були поволани даєдни компетентни особи.

И далей ше будзе робити на преширеню числа членів з нашого міста у рамикох Подружніци, т.е. Дружтва за руски язик і літературу.

ФИНАНСИЙНИ ПЛАН

ГЛЕДАНЕ ОД СИЗ КУЛЬТУРИ ВОЙВОДИНИ

— за рядову програмну діяльність Дружтва	278.000
— за гласник Дружтва „Творчосц“ число 11	177.125
— за витворене програми медзинародного фахового співробітства	62.500

ГЛЕДАНЕ ОД СИЗ ЗА НАУКОВУ РОБОТУ ВОЙВОДИНИ

— за гласник Дружтва „Творчосц“ число 11	177.125
--	---------

СПИСОК НОВИХ ЧЛЕНІВ ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК І ЛІТЕРАТУРУ

НОВИ САД

- 467. Римар Меланія
- 468. Горняк-Кухар Мирон

КОЦУР

- 469. Іван Амалія
- 470. Чордаш Михайло
- 471. Байор Лидія
- 472. Яким Марія
- 473. Кухар Меланія
- 474. Сабо Оксана

- 475. Іван Тат'яна
- 476. Тимко Тат'яна
- 477. Дротар Андреа
- 478. Загорянски Валентина
- 479. Сакач Любомір
- 480. Горняк Здравко
- 481. Горняк Драган
- 492. Барат Весна
- 495. Макаї Марія
- 496. Палдруги Марія

РУСКИ КЕРЕСТУР

- 482. Джуджар Вира
- 484. Остоїн Весна
- 486. Іван Снежана
- 487. Варга Славко
- 488. Сопка Наталія
- 489. Гарди Сенка
- 491. Пашо Оленка
- 493. Винаї Микола
- 494. Рац Тереза
- 497. Сабадош Славка
- 498. Гайдук Любіца
- 499. Паланчаї Терезія

ПЕТРОВЦИ

- 483. Бучко Владимир

МИКЛОШЕВЦИ

- 485. Миклош Златко

ДЮРДЬОВ

- 490. Павлович Предраг

З М И С Т

ПИТАНЯ ЯЗИКА

Мр Гелена МЕДЕШИ — Звукоязычна и медзязычна диглосия у рускей язичней заедници — — — — —	3
Мр Евгения БАРИЧ — Творене словох у ділох Гавриїла Костельника, фундаменталних за язык и литературу югославянских Руснацох — —	8
Др Александар Д. ДУЛИЧЕНКО — Гавриїл Надь и його доприношене развою руского языка — — — — —	18
Мр Юлиан РАМАЧ — Применовник по при — — — — —	28
Др Иштван УДВАРИ — Фонетичне адаптоване поскичених мадярских словох у бачванско-сримским руским языку — — — — —	40

ОГЛЯДИ, ПРИКАЗИ И АНАЛИЗИ

Озбиљни початок — — — — —	63
Микола М. ЦАП: Гу питаню першого учебника на руским литературним языку — — — — —	66
Никола РАЧИЧ: О питаню руского идентитета — — — — —	70
Славко ВУКОМАНОВИЧ: Вуков и Доситейов язык — — — — —	78

ГОЧНИЦИ

Любомир МЕДЕШИ: Слависта Франтишек Главачек Головаченко (1876—1974) —	82
---	----

ХРОНИКА ДРУЖТВА

— Складзка скупштини нашого дружтва — — — — —	84
— Средньорочни план діялности и розвою Дружтва за руски язык и литературу за период од 1996—1990. рок — — — — —	85
— Звити о работи Председательства, секцийох и подружницох у 1985. року —	89
— Плани работи Председательства, секцийох и подружницох у 1986. року —	95